INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK,
KOMMUNIKATION OCH LÄRANDE

DIGITAL UTSATTHET BLAND BARN OCH UNGA

En diskursanalys om skolpersonals tal om elevers utsatthet på nätet

Anni Aro

Uppsats:	15 hp
Program och/eller kurs:	Masterprogram i Barn- och Ungdomsvetenskap/PDA523
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt2024
Handledare:	Kristina Hunehäll Berndtsson
Examinator:	Johannes Lunneblad
Rapport nr:	

Abstract

Uppsats:	15 hp
Program och/eller kurs:	Masterprogram i Barn- och Ungdomsvetenskap/PDA523
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt2024
Handledare:	Kristina Hunehäll Berndtsson
Examinator:	Johannes Lunneblad
Rapport nr:	
Nyckelord:	Utsatthet, barn, unga, digitala medier, skola, sociala problem, kritisk diskursanalys

---

Digitala medier har blivit en allt större del i vardagen för barn och unga, vilket har medfört ökad möjlighet till kommunikation och nya gemenskaper. Digitala medier är även arenor där problem kan förekomma i form av exempelvis nätmobbbning, hot och hat på nätet, digitala trakasserier och grooming. Det är därför inte förvånande att det förespråkas olika interventioner för att förhindra utsatthet på nätet. Syftet med denna studie är att undersöka och belysa hur utsatthet på nätet beskrivs och tolkas i skolans institutionella kontext. Studiens material har insamlats genom fokusgruppsintervjuer, parintervjuer samt enskilda intervjuer med skolpersonal från elevhälsan, lärare och fritidspersonal. Skolpersonalen som intervjuats arbetar med elever i årskurserna tre till nio i åldrarna 9–15 år. Fjorton skolor från tio olika kommuner runt om i Sverige ingår i studien. För analysförfarandet har kritisk diskursanalys använts tillsammans med sociologiska begrepp. Resultatet visar på att i skolpersonalens tal om utsatthet på nätet framträder fyra diskurser: *digitala medier som en riskfylld plats, utsatthet utifrån konflikter och bråk, en könad diskurs* samt en *polisiär diskurs*. Digitala medier framställs som en riskfylld plats för unga där material kan spridas fort och till många vilket skapar utsatthet. Inom diskursen konflikter och bråk konstruerades barns och ungas beteende som själva risken då det inte ansågs som att vuxenvärlden hade insyn i de ungas digitala arenor. Diskursivt positioneras flickor som särskilt sårbara för sexuell utsatthet på nätet i motsats till pojkar. I skolans praktik framträder den polisiära diskursen för att definiera förekomsten av utsatthet. Utsatthet på nätet framställs inte heller som ett socialt problem för skolan att hantera. Ansvaret för att hantera problemet läggs i stället på enskilda föräldrar och unga. Diskursivt ses ett stort behov av att föräldrar blir medvetna om riskerna på nätet och att unga utbildas i att undvika riskerna på nätet.

Förord

Till en början vill jag rikta ett stort tack till alla som deltagit i studien och delat med sig av sina erfarenheter, kunskaper och sin tid. Sedan vill jag hjärtligt tacka min handledare Kristina Hunehäll Berndtsson för stöd och engagemang. Slutligen vill jag tacka alla de som engagerat sig i detta projekt och som på olika sätt genom att ha läst, diskuterat, eller kommit med feedback.

Göteborg, Maj

Innehållsförteckning

1. Inledning ... 1
2. Syfte och frågeställning ... 3
3. Bakgrund ... 4
   3.1 Begrepp ... 4
   3.2 Barns utsatthet - ett historiskt perspektiv ... 5
   3.3 Skolan som en samhällelig institution ... 6
4. Tidigare forskning ... 8
   4.1 Utsatthet på nätet ... 8
   4.2 Utsatthet i skolan ... 11
5. Teoretiska utgångspunkter ... 14
   5.1 Kritisk diskursanalys som teori och analysmetod ... 14
   5.2 Sociologiska begrepp ... 15
6. Metod, metodologi och etiska överväganden ... 18
   6.1 En kvalitativ ansats ... 18
   6.2 Urval och deltagare ... 18
   6.3 Genomförande ... 21
   6.4 Analysförfarande ... 24
   6.5 Reliabilitet och validitet ... 25
   6.6 Metodologisk diskussion ... 26
   6.7 Etiska överväganden ... 27
7. Resultat och analys ... 29
   7.1 Former av utsatthet på nätet ... 29
   7.2 Diskurser i skolans tal om utsatthet på nätet ... 30
   7.3 Utsatthet som problem i skolan ... 38
8. Diskussion ... 43
   8.1 Resultatdiskussion ... 43
   8.2 Metodologiska begränsningar ... 45
   8.3 Slutsatser och vidare forskning ... 45
Referenser ... 47
Bilagor ... 52
   Bilaga 1. Information till forskningspersoner ... 52
   Bilaga 2. Information till forskningspersoner ... 54
   Bilaga 3. Frågeguide ... 56

1. Inledning

Utsatthet på nätet är något som ofta skildras i media. Exempelvis skildrar media rättsfall där en äldre person groomat[1] ett eller flera barn på nätet till att utföra sexuella handlingar, som sedan eskalerat på fruktansvärda sätt (Kohm, 2019). Det talas även om utsatthet i form av bilder som unga skickar mellan sig med naket eller avklätt innehåll som sedan kan komma att spridas utan samtycke (Korkmazer, 2020; De Ridder, & Van Bauwel, 2020). Nätmobbning beskrivs även vara något som ökar i samhället som skapar oro (Compton, Campbell, & Mergler, 2014). Å ena sidan framställs ofta barns och ungas vistelse på nätet som problematiskt och riskfyllt, men å andra sidan framställs barns och ungas nätanvändning som en viktig del i deras socialisering och deltagande i samhällslivet (jfr Livingstone & Third, 2017). Barns och ungas internetanvändning och risker på nätet framställs ofta som ett nytt problem som vuxit fram i takt med digitala teknologiers utveckling, samtidigt som problem på nätet även kan tolkas vara tidigare problem som fått nya uttryck via digitala medier (Nilsson & Lövkrona, 2020). Hur problematiskt barns och ungas nätanvändning är har länge varit omdiskuterat, huruvida tekniken skapar onödiga risker eller om problemet handlar om vuxnas oförståelse och moralisering kring nya fenomen (Livingstone & Third, 2017). Oavsett har ungas liv på nätet till viss del kommit att ersätta den fysiska interaktionen och är något som samhället därför behöver förhålla sig till (Décieux, Heinen, & Willems, 2018). Digitala medier kan ses som en del i vardagen som även tillför mycket positivt såsom interaktion bortom geografiska gränser, nya gemenskaper och större tillgång till kunskap än tidigare (Daneback & Sorbring, 2016). Dessa nya förutsättningar har å andra sidan även medfört problem såsom, nätmobbning, hat och hot på nätet, digitala sexuella trakasserier och sexuell exploatering (Nilsson & Lövkrona, 2020). Därför är det heller inte förvånande att dessa problem skapar oro i samhället och olika interventioner skapas för att bekämpa problemet.

I och med att barn och unga spenderar en stor del av vardagen i skolan kan skolpersonal vara viktiga personer för barn och unga både för deras positiva utveckling och att identifiera missförhållanden (Svärd, 2020). Enligt Skollagen har skolan i uppdrag att motverka och åtgärda kränkande behandling i skolan (SFS, 2010:800). Skolan kan beskrivas som en central samhällelig institution, där läroplanen som specificerar skolans uppdrag och värdegrund utformas av regeringen (Skolverket, 2016). Skolan har en viktig samhällsbärande uppgift att utbilda och fostra barn till att bli goda medborgare. Därför kan det anses att skolans verksamhet behöver förhålla sig till barns och ungas användande av nätet både när det gäller nätets positiva aspekter men även i förhållande till de problem som kan uppstå. Skolans personal har skyldighet att anmäla missförhållanden oavsett om de sker på eller utanför skolan (SFS, 2001). Forskning har visat att de barn och unga som upplever att de har ett gott stöd från hemmet minskar risken för att utsättas på sätt som leder till allvarligare konsekvenser för barnet eller den unga (Sorbring, 2012). Detta innebär att barn och unga kan ha varierande förutsättningar hemifrån för att kunna hantera de risker som förekommer på nätet. Barn som är utsatta för någon typ av missförhållanden löper högre risk att bli utsatta på nätet (Jernbro & Landberg, 2020). Därför kan skolan ha en betydande roll i att identifiera missförhållanden och stödja de barn som inte har ett välfungerande skyddsnät hemifrån (Strander, 2008).

När barn utsätts för kränkningar eller andra missförhållanden tas detta inte nödvändigtvis på samma allvar som när vuxna utsätts (Hindberg, 2004). Exempelvis kan mobbning formuleras som konflikter mellan elever. Men om detta skulle ske på andra platser, såsom på en arbetsplats, skulle liknande händelser kunna komma att rubriceras som misshandel, ärekränkning eller olaga hot. Med det sagt är det inte självklart hur händelser kategoriseras, vilka handlingar som anses avvikande och moraliskt förkastliga och vilka som tillhör vardagligheter (Christie, 2005). Hur utsatthet för kränkande handlingar eller brott definieras är inte objektivt, utan det beror på faktorer som vem som utsätts, vem som utsätter, platsen där händelsen inträffar samt omständigheter kring händelsen (Christie, 2001). Dessa faktorer kan få implikationer för huruvida problemet anses vara ett socialt problem som samhället bör vidta

[1] Begreppet innebär någon genom kontaktskapande strategier manipuleras ett barn till att utföra sexuella handlingar (Svedin, 2002). Se vidare beskrivning i avsnitt *3.1 Begrepp.*

åtgärder eller erbjuda stöd för, eller om utsattheten anses vara självförvållad och något för individen eller familjen att hantera (Loseke, 2003). Vad som anses vara ett socialt problem är inget entydigt definierat, utan är en moralisk fråga om vilka handlingar som anses som acceptabla och när något blir en fråga för samhället (Meeuwisse & Swärd, 2013).

I denna uppsats studeras barns och ungas utsatthet på nätet genom att undersöka skolpersonals tal om detta. *Utsatthet* kan förstås som ett brett paraplybegrepp då det används i en variation av olika kontexter. Exempelvis kan det användas i förhållande till att individer utsätts för olika handlingar såsom brott, kränkningar, eller att det finns risk för missförhållanden (jfr Benjaminsson, 2008; Bruno & Bečević, 2020; Engwall & Hultman, 2020; Hellfeldt, 2019; Thunberg, & Moberg Stephenson, 2019). Begreppet kan även användas i förhållandet till social kategorisering av grupper eller områden (jfr Lindahl, 2003; Meeuwisse & Swärd, 2013). *Utsatthet på nätet* används i denna uppsats som händelser där barn och unga utsätts av andra barn eller vuxna, för olika typer av kränkningar såsom, mobbning, utfrysning, uthängning, hot eller hat, bråk, elaka kommentarer eller på annat sätt kränkande behandling.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att undersöka och belysa hur utsatthet på nätet beskrivs och tolkas i skolans institutionella kontext. Studiens material har insamlats genom fokusgruppsintervjuer, parintervjuer samt enskilda intervjuer med skolpersonal från elevhälsan, lärare och fritidspersonal. Skolpersonalen som intervjuats arbetar främst med årskurserna tre till nio med elever mellan 9–15 år. Fjorton skolor från tio olika kommuner runt om i Sverige ingår i studien. För analysförfarandet har kritisk diskursanalys använts tillsammans med tre sociologiska begrepp vilka är: *samhälle*, *sociala problem* och *sårbara positioner*. I denna studie undersöks hur framträdande diskurser formar talet om skolans praktik kring utsatthet på nätet. Följande forskningsfrågor har varit vägledande för studien:

- Vilka diskursiva praktiker framkommer i skolpersonalens tal om barns och ungas utsatthet på nätet?
- Hur konstrueras barns och ungas utsatthet på nätet som socialt problem i skolpersonalens tal?

3. Bakgrund

I detta avsnitt redogörs först för *Begrepp* (3.1) som relaterar till utsatthet på nätet. Sedan under rubriken *Barns utsatthet - ett historiskt perspektiv* (3.2) görs en beskrivning om en historisk utveckling gällande samhällets förhållningssätt till barn som far illa. Slutligen under rubriken *Skolan som en samhällelig institution* (3.3) görs en kortare beskrivning om skolans roll i samhället samt skolans organisation.

3.1 Begrepp

Det finns många begrepp för det som sker på nätet, såsom *online, digitala medier, teknik assisterat*, och så vidare (jfr Lindgren, 2017). Denna uppsats tar därför utgångspunkt i utsatthet som kan kategoriseras som *nätrelaterat* genom att *sociala medier* är involverat, exempelvis genom att utsatthet sker enbart på nätet, att något läggs ut på nätet, eller att en kontakt sker via digitala medier.

Nätmobbning kan anses vara ett brett begrepp då det kan innefatta aspekter såsom, kapning av ett konto, förtal genom att sprida rykten, uthängningar, utfrysning, eller nät-stalking (Slonje, Smith, & Frisén, 2013). Ofta handlar dessa kränkningar om att någon kan uppfattas annorlunda i jämförelse med övriga i gruppen, och därför behandlas illa eller diskrimineras (Thornberg, 2020). Mobbning är ett begrepp som innebär att en eller flera personer utsätter någon annan för att tillfoga skada. Enligt Olweus (1999) handlar mobbning om kränkningar som är upprepade, uppsåtliga och grundade i en ojämn maktbalans. Till skillnad från mobbning är kriteriet av upprepade handlingar inte lika definierade för nätmobbning som fenomen (Thornberg, 2020). Detta eftersom spridning av kommentarer eller material kan göra att utsattheten upprepas, trots att den faktiska handlingen inte behöver ske upprepade gånger. Personen kan då behöva bevittna de kränkande handlingarna flera gånger på nätet (Slonje et al., 2013). Ibland används begreppet *näthat* för att beskriva kränkningar på nätet (Enarsson, 2016). Näthat kan kategoriseras i två typer. Den första kategorin är näthat riktad mot individer på grund av personliga orsaker i form av att personerna känner varandra och det finns olika motiv i grunden, exempelvis tidigare relationer. Den andra kategorin handlar om politiskt motiverat näthat, där orsaken till näthatet är exempelvis sexism eller rasism. Näthat kan exempelvis handla om hot i olika former, både det som kan rubriceras som olaga hot men begreppet inkluderar även andra nedsättande kommentarer eller uttalanden. Konsekvenser kan bli att personer tvekar eller är rädda för att vistas på sociala medier. På så sätt begränsas individen i sitt deltagande på arenan. Att fara illa på nätet, kan även benämnas som *våld på nätet*. Ibland benämns det även som *cyber violence* (Nilsson & Lövkrona, 2020).

Utsatthet på nätet kan även ta form av sexuella kränkningar i olika former. En form som ofta skapar mycket oro i samhället är det som benämns som *grooming* (Wolak, Finkelhor, Mitchell, & Ybarra, 2008). Grooming innebär att någon genom kontaktsökande och manipulerande strategier söker upp barn för att sexuellt utnyttja dessa (Svedin, 2002). Personen som söker upp barn behöver inte nödvändigtvis vara en vuxen person. Begreppet har emellertid kommit att förknippas med att vuxna söker upp barn och unga online (jfr Wolak et al., 2008). Fenomenet har även kommit att benämnas som sexuella övergrepp på nätet (Jonsson & Svedin, 2017). När detta eskalerar kan det även benämnas som *sexuell exploatering*. Begreppet sexuell exploatering på nätet används ofta i samband med strukturellt organiserade utnyttjande vilka sker i kommersiella syften (Karlén, 2009). Exempelvis kan det handla om direktsända våldtäkter via nätet där personer i globala nord utnyttjar barn i globala syd. Detta kan även benämnas som *barnpornografi eller dokumenterade övergrepp*, vilket innebär att material där barn förekommer sprids i sexuella syften. Till skillnad från grooming sker sexuell exploatering ofta mer med explicit tvång, och kan benämnas som människohandel eller prostitution. Ett fenomen som varit omdiskuterat, om huruvida det handlar om prostitution eller inte, benämns som *"sugardating"* (Gunnarsson & Strid, 2021; Nilsson & Lövkrona, 2020). Fenomenet innebär att någon agerar dejt till någon i utbyte av ekonomisk eller annan ersättning, förekommande kan det även innebära sexuella tjänster eller handlingar. När det gäller unga under 15 år som säljer sexuella tjänster eller sexuellt material har det kommit att benämnas om betalda övergrepp eller otillbörliga utnyttjanden (Jonsson & Svedin, 2017).

Ett fenomen som även uppkommit i samhället är *sexting*, vilket innebär att unga skickar digitala bilder eller videor av sexuell karaktär i form av avklätt eller delvis avklätt material (Cooper, Quayle, Jonsson, & Svedin, 2016). Att sexta kan innebära att skicka bilder som ett uttryck för att flörta eller som ett uttryck för att utforska sin sexualitet. För det mesta berättar unga om detta i positiva termer. Praktiken har dock även negativa aspekter då material sprids utan samtycke, vilket kan benämnas som *digitala sexuella trakasserier* (jfr Hunehäll Berndtsson, 2022). Exempelvis kan detta handla om att någon tagit en bild i omklädningsrummet, eller att en bild skickats i samtycke som sedan sprids vidare till andra utan samtycke. Att sexuellt innehåll sprids kan ha stora konsekvenser för barnets eller den unges välmående och hälsa. När material skickas eller vidarebefordras utan samtycke kan detta ibland benämnas som *sexuell uthängning* eller *hämndporr* (Nilsson & Lövkrona, 2020). Digitala sexuella trakasserier kan även innefatta att barn och unga ofrivilligt får bilder skickade till sig vilket kan beskrivas som en form av blottning (McGlynn, 2022).

Sammantaget finns det många olika sätt för utsatthet på nätet att ta i uttryck, likväl många definitioner på dessa uttryck. Olika definitioner kan avse liknande fenomen, vilket gör att det kan vara svårt att få en överblick om hur omfattande problemen på nätet är (Martin, 2016).

3.2 Barns utsatthet - ett historiskt perspektiv

Synen på barns och ungas utsatthet kan förstås vara beroende av den sociala-, historiska- och kulturella kontexten (Bergenlöv, 2009). Exempelvis skriver Bergenheim (2005) att det funnits stor tolerans för barns utsatthet historiskt. Likväl som idag har barnets omvårdnadspersoner varit de som ansvarat för att skydda och från att fara illa samt sörja för barnets välmående (Bergenlöv, 2009). Vad som ansetts vara det omgivande samhällets ansvar för barns välmående och skydd har varierat över tid.

Under 1600-talet var det vanligt med aga både i hemmet och i skolan, detta ansågs nödvändigt i syfte av barnets eller den unges bästa (Bergenlöv, 2009). Frågor som rörde barnuppfostran och barns och ungas välmående ansågs till stor del vara en privatsak för hemmet att sörja för. Samhället och andra aktörer blandade sig sällan i barnuppfostran. Samhället vidtog rättsliga åtgärder i form av rättsskipning enbart i de fall som det rörde sig om händelser som idag kan benämnas som grov misshandel, som inte sällan lett till att den unge avlidit. Framåt 1700-talet började fler fall gällande misshandeln mot barn tas upp i domstol, dessa fall kunde även handla om händelser där misshandeln varit mindre omfattande i jämförelse med tidigare åtal. Nya idéströmningar om barn som oskuldsfulla ledde till att berättelser om exempelvis sexuella övergrepp och kränkningar började tas på största allvar, men det ansågs som att barnen ofta misstolkat händelserna (Bergenheim, 2005). Barns egna beteende hade stor betydelse för straffskalor, exempelvis om barn betraktades som sexuellt erfarna mildrades straffet för förövaren. När det gällde sexuella övergrepp utgick Svea hovrätt från att offret var en flicka och inkluderade inte pojkar såsom offer under tolv år, vilket var vanligt trots att lagkommissioinen från 1697 inte var könsspecifik.

Framåt 1750-talet började det samlas in statistik på befolkningens hälsa och välmående, befolkningens välmående började politiseras i Sverige (Bergenlöv, 2009). Demokratiseringen innebar även utökade fri- och rättigheter, men detta omfattade inte alla eftersom vissa människor inte själva ansågs kunna ta ansvar, detta innefattade vanartiga barn (Meeuwisse & Swärd, 2013). I takt med industrisamhällets framväxt började staten uppmärksamma missförhållanden i befolkningen då tidigare omsorgsmodeller där generationer hjälpte varandra inte räckte till för att förhindra missförhållanden. Den borgerliga kärnfamiljens etablerande ledde på 1800-talet till privatiseringen av familjen (Bergenlöv, 2009). Privatiseringen minskade insynen i familjer som tidigare hade skyddat mot missförhållanden, såsom överdriven aga. Under denna tid hade liberala strömningar lett till att olika sociala problem debatterades flitigt i dagspressen. Pressen fick en större betydelse i den offentliga debatten och fick därmed en röst i att definiera sociala problem. År 1864 kom den första strafflagen som synliggjorde sexuella övergrepp mot barn (Bergenheim, 2005). De som ansågs vara förövare var oftast de som stämplades som någon typ av avvikare i samhället. Barnagan var dock något självklart och ifrågasattes inte i samhället och när

det gällde domar lades det sällan vikt vid den skada som den unge tillbringats. Omständigheterna runt att misshandel eller sexuella övergrepp hade skett tillskrevs stor betydelse.

Välfärdssamhällets framväxt under 1900-talet innebar att sociala problem, som familjekonflikter i hemmet, kom att betraktas som följder av strukturella förhållanden, såsom hög arbetslöshet (Meeuwisse & Swärd, 2013). Sociala problem ansågs behöva hanteras genom politiska åtgärder. I samhället utvecklades nya yrkeskategorier som skulle se till dessa frågor, vilket ökade professionaliseringen och tilltron till expertis i samhället. Under 1900-talet fick vetenskapen allt större betydelse när det gällde barn och unga samt utbildning och fostran (Palmblad & Petersson, 2003). Den första barnavårdslagen kom år 1902 för att markera samhällets ansvar för barn (Bergenheim, 2005). Utvecklingspsykologin fick större roll i samhället, och till följd därav skulle barns utveckling mätas med standardiserade scheman i skolan, och avvikelser skulle upptäckas för att kunna åtgärdas för att främja hälsa (Meeuwisse & Swärd, 2013). Under efterkrigstiden med skolans hälsofostran vidgades skolans uppdrag till att även ha en kompensatorisk funktion och motverka "dåliga vanor hemifrån" (Palmblad & Petersson, 2003). Hemmet användes som förklaring för avvikande beteende och problem bland elever. Skolhälsovården byggdes ut för att främja hälsa och goda attityder. Under denna tid skedde ett skifte från myndigheter och expertis till ett mer dialogbaserat förhållningssätt, som ett steg mot ett mer demokratiskt samhälle (Meeuwisse & Swärd, 2013).

Vid perioden 1950–1980 ökade den ekonomiska stabiliteten vilket gav uttryck i att den offentliga sektorn byggdes ut (Meeuwisse & Swärd, 2013). Under 1960-talet pågick den så kallade sexuella frigörelsen vilket präglade samhället starkt med perspektivet att sex var något positivt och att samhället behövde ta avstånd från religiös moralism och föreställningar som ansågs vara förlegade (Nilsson & Lövkrona, 2020). Detta kom att påverka synen på sexuell utsatthet till att vuxna i vissa fall hade svårt att se övergrepp som skadliga för barn. Det fanns uppfattningar om att det snarare var omgivningens reaktioner, i form av mammors och lärarinnors uppmärksammande av problematiken, som ofta ansågs mer skadliga för barn än själva övergreppen. Under 1970-talet uppmärksammades övergrepp mot barn som ett samhällsfenomen, som gjorde att förövarna fördömdes som fruktansvärda avvikare i samhället (Nilsson & Lövkrona, 2020). Vid perioden ökade sympatierna för offer (Bergenlöv, 2009). I samhället har stödet för offer utvidgats allt efter det genom olika organisationer och föreningar som bildats för att stödja utsatta. Barnkonventionen växte fram på 1990-talet, vilket erkände barn som en särskilt sårbar grupp, samt även barns rätt i samhället (Unicef Sverige, 2018). Barnkonventionen ratificerades år 2020 till att bli svensk lag (SFS 2018:1197).

Internet började lanseras i svenska hem och skolor på 1990-talet (Lunde & Daneback, 2018). Till en början fanns en stor oro bland vuxna. Teknologier sågs som ett hot mot den naturliga barndomen, samt nätet som plats gällande vilka som skulle kunna befinna sig där (James & James, 2012). Oron om att den naturliga barndomen gällande lek och aktiva barn, skulle ersättas av passivitet och isolering i hemmen. Detta kunde tänkas bli ett hot för både hälsa samt den sociala utvecklingen hos barn. I dag har digitala medier kommit att bli en naturlig del av barns och ungas vardagsliv (Décieux et al., 2018).

3.3 Skolan som en samhällelig institution

Då det finns en skolplikt i Sverige är skolan en institution som möter i princip alla barn och unga i samhället. Skolan är en statlig inrättning med ett komplext uppdrag att rusta elever för framtiden och fostra barn till samhälleliga medborgare (Berg, 2003). Inom skolan arbetar en rad olika professioner för att kunna möta detta komplexa uppdrag, däribland exempelvis lärare, rektorer, och andra pedagoger. Ofta finns det även ett omfattande elevhälsoarbete med yrkeskategorier såsom skolsköterska, kurator, och specialpedagoger och skolpsykologer. När det gäller att bemöta missförhållanden har personal i skolan likväl som många andra yrkesgrupper en skyldighet att anmäla dessa (SFS 1962:700). Det finns en skyldighet att anmäla till huvudman ifall det framkommit att en elev har upplevt sig kränkt (SFS, 2010:800). Skolan har även en anmälningsskyldighet att anmäla till socialtjänst om det finns misstankar om att ett barn far illa (SFS, 2001:453). Skolan omfattas även anmälningsplikt gentemot polisen ifall det misstänks ha skett ett brott (SFS, 1962:700).

Människobehandlande organisationer innebär verksamheter i välfärdssektorn med syfte att skydda, förbättra eller bibehålla personligt välbefinnande (Johansson, Dellgran, & Höjer, 2015). Skolan är en sådan verksamhet. Inom människobehandlande organisationer förekommer ofta att personer tilldelas särskilda roller såsom elever, lärare eller föräldrar, vilket innebär särskilda förväntningar och positioneringar i förhållande till verksamheten. Dessa kategoriseringar sker för att verksamheten ska kunna utföra ett målinriktat arbete (Lipsky, 1980). Dessa förutsättningar för verksamheten innebär även moraliska ställningstaganden och avgöranden som görs i det dagliga arbetet utifrån att olika synsätt och diskurser möts och konkurrerar. Skolans verksamhet är en organisation som på många plan påverkas av politiken (Jarl & Pierre, 2018). Lipsky poängterar att implementering av policy i dagligt arbete innebär förenklingar och diskrepanser mellan det strukturella och det individuella. Lärare och personal i skolan förväntas implementera skollagen, barnkonventionen, följa de nationella riktlinjerna och den lokala policyn. En del i arbetet kan därför handla om att försöka överbrygga glappet mellan de tillgängliga resurserna och de förutsättningar som organisationer har i förhållande till de behov som finns (Lipsky, 1980).

4. Tidigare forskning

Utsatthet på nätet är inte ett eget forskningsfält, utan förekommer inom olika forskningsfält och discipliner, såsom, socialt arbete (jfr Martin, 2016; Reed, Ward, Tolman, Lippman, & Seabrook, 2018), psykologi (jfr Hamilton-Giachritsis, Hanson, Whittle, Alves-Costa, & Beech, 2020; Seymour-Smith & Kloess, 2021) och barn- och ungdomsvetenskap (jfr Hunehäll Berndtsson, 2022; Joelsson & Bruno, 2022). Den föreliggande texten skrivs inom barn- och ungdomsvetenskap. Studier av intresse för uppsatsen har varit forskning gällande barns och ungas utsatthet på nätet samt forskning om skolans hantering av att bemöta utsatthet.

Enligt Lindgren (2017) är det digitala landskapet snabbt föränderligt. Därför har forskning begränsats till att gälla det senaste 10 åren. Ett flertal sökningar har gjorts i databaserna *Web of Science, ERIC, Psykinfo, Science direct* och *Scopus*. Sökord som har använts har varit sökningar på fenomenet vilket har varit följande: Digital OR online OR internet OR electronic OR technology OR social media AND abuse, vulnerable* assault* precari* Or bullying* or "violence" OR "cyper violence" AND Child* OR Youth* OR Adolecen* OR Teen* OR student*. För att identifiera forskning i förhållande till skolan ersattes den sistnämnda raden av söksträngen med: School* OR teacher* OR professional*. Litteraturlistor av relevanta artiklar har även lästs, och ett flertal artiklar och bokkapitel har lagts till utifrån dessa. Tidigare forskning har tematiserats och delats in i teman och subteman. Det första temat är *Utsatthet på nätet* (4.1). För detta tema är subteman följande: *Nätmobbning* (4.1.1), *Grooming och sexuella övergrepp* (4.1.2), *Digitala sexuella trakasserier* (4.1.3). Det andra temat är *Utsatthet i skolan* (4.2). Subteman för det andra temat är följande: *Skolan och kränkningar på nätet* (4.2.1), *Skolan som arena för kränkningar* (4.2.2).

4.1 Utsatthet på nätet

Forskning gällande utsatthet på nätet kan kategoriseras in i ett flertal områden: forskning om *nätmobbning,* forskning om *digitala sexuella trakasserier* samt forskning kring *grooming*.

4.1.1 Nätmobbning

När det gäller nätmobbning är forskningen inte enig om fenomenets utbredning. I en svensk studie av Hellfeldt, López-Romero och Andershed (2020) undersöks förekomsten av nätmobbning i förhållande till upplevt socialt stöd. I studien deltar 1707 elever i åldrarna 10–13 år. Av dessa uppger 3% att de utsatts för nätmobbning under den senaste månaden. Av deltagarna uppger 1% att de hade utsatt någon annan för nätmobbning under samma period. Resultatet visar på att äldre elever tenderar att i högre grad uppge att de var utsatta för nätmobbning jämfört med yngre. Upplevelser av positivt socialt stöd minskar negativa effekter av nätmobbning. Yngre elever uppger i högre grad att de har positivt socialt stöd i form av familj och lärare. Pojkar uppger i högre grad att de är utsatta för nätmobbning jämfört med flickor. Flickor skattade däremot högre på symptom av ångestrelaterad problematik i förhållande till utsattheten, samtidigt framkommer det att flickor uppger att de har socialt stöd i högre omfattning än pojkar.

Liknande resultat framkommer i Rajaleid, Brolin Låftman, och Modins (2020) studie där 10 688 elever på 129 skolor runt om i Sverige deltar. Elever i årskurs nio och andra året på gymnasiet svarade på en enkät gällande mobbning och nätmobbning. Resultaten kombineras med resultaten från en enkät där 2259 lärare deltar. Av eleverna uppger 4% att de utsatts för nätmobbning under det senaste skolåret. Generellt skattas utsatthet för nätmobbning högre jämfört med utsatthet för mobbning, då 2% uppger att de utsatts för mobbning. En viss överlappning förekommer mellan grupperna. Studien visar på att det finns stora skillnader mellan skolor. I vissa mindre skolor upplevde uppemot 40% av eleverna att de varit utsatta för nätmobbning. Det finns även samband med upplevd tidspress hos lärare och högre skattad nätmobbning och mobbning bland eleverna. En orsak till detta anses vara att lärare drar sig från att engagera sig i elevernas relationer sinsemellan på grund av tidsbrist.

I en annan svensk studie av Låftman, Alm, Sandahl, och Modin (2018) deltog 5144 ungdomar i årskurs nio genom att svara på en enkät om hur nätmobbning och mobbning påverkar framtidsorienteringar. Studien visar på att 8 % varit utsatta för nätmobbning under det senaste året, och 2% uppgav att de hade utsatt någon under året för nätmobbning. Totalt uppgav 2,2 % att de hade både utsatt någon och själva utsatts för nätmobbning. Studien visar på att det fanns statistiska samband med att vara utsatt på nätet och ha negativa framtidsförhoppningar.

Kyrrestad, Kaiser, och Fossum (2023) studerar nätmobbning i förhållande till mobbning utanför nätet i Norge. Utifrån deras resultat framkommer det att 12 % av de 2049 tillfrågade högstadieungdomarna i åldrarna 13–16 år, uppger att de hade varit utsatta för nätmobbning under det senaste 6 månaderna. Det finns signifikanta samband med otillåten frånvaro, ålder och kön i förhållande till nätmobbning. Resultaten visar på att flickor utsätts för nätmobbning i dubbelt så hög grad jämfört med pojkar. Att uppleva sig ha ett gott stöd från familjen minskar även sannolikheten för att vara utsatt på nätet. I en annan norsk studie av Fossum, Skokauskas, Handegård, Hansen, och Kyrrestad (2023) studeras elevers upplevelser av skolmiljön. I studien deltar 2028 högstadieelever i åldrarna 12–16 år genom att svara på en enkät. Resultatet visar på att 5,7 % uppger att de upplever sig otrygga på skolan till följd av mobbning och nätmobbning. Majoriteten av dessa är flickor. Resultatet fann att 2,6 % uppger att de utsatts för nätmobbning.

I en finsk studie av Repo, Herkama, och Salmivalli (2022) studeras utsatthet för nätmobbning bland elever i mellanstadiet och högstadiet i åldrarna 10–16 år. Enkäten skickades först ut år 2017, sedan år 2019 samt återigen 2020. I studien deltar cirka 30 000 deltagare vid varje tillfälle. Forskarna hade en hypotes om att utsatthet på nätet skulle ha ökat 2020, eftersom elever spenderade mer tid på nätet då skolan var nätbaserad i Finland under coronapandemin. Emellertid visar resultatet på att färre utsattes på nätet när skolundervisningen var nätbaserad. Elever som uppgav att de utsatts för nätmobbning tidigare uppgav fortsatt utsatthet medan färre elever uppgav att de började utsättas under perioden. De drar slutsatser att relationerna mellan eleverna utgör största orsaken till utsattheten på nätet och inte den tid som eleverna spenderar på nätet.

4.1.2 Grooming och sexuella övergrepp

Ett annat forskningsområde som vuxit fram under de senaste årtiondena är forskning om grooming eller sexuella övergrepp online. I en studie av Hamilton-Giachritsis et al. (2020) undersöks ungas perspektiv på sexuella övergrepp på nätet. I studien deltar 230 ungdomar i åldrarna 15–19 år, materialet består av en enkät samt 16 kvalitativa intervjuer. Resultatet visar på att övergrepp på nätet ofta betraktas som mindre allvarligt än utanför nätet. I enkäten rapporterar 37% att de hade skickat sexuella bilder till någon. Av dem uppger 50% att de känt sig pressade till att skicka. I studien finns inga signifikanta skillnader gällande konsekvenser av övergrepp som skett utanför respektive på nätet. Liknande konsekvenser uppges såsom självmordstankar, självskadebeteende, skam, skuld, ångest, depression, stress och känslor av maktlöshet. Dessutom tillför nätet ytterligare komplexitet i situationen, då det ofta finns oro för att bilder eller material kan spridas eller att bilder kan användas som utpressning i framtiden.

I en svensk studie av Jonsson, Fredlund, Priebe, Wadsby, och Svedin (2019) besvarade 5175 ungdomar på gymnasiet en enkät. Resultatet visar på att 5,8% har erfarenheter av sexuella handlingar på nätet med en person som de hade träffat på nätet. Av dessa uppger 9,7 % att de hade känt sig tvingade till de sexuella handlingarna. De som uppger sig att de har varit utsatta online uppger i högre mån att de ha sämre stöd hemifrån. Det finns även ett samband med att vara utsatt på andra sätt såsom sexuella övergrepp, våld, och försummelse. Den grupp som var utsatt uppgav även sämre psykiskt mående och lägre självkänsla. Det finns inget signifikant samband mellan hur mycket tid som spenderades på nätet och grad av utsatthet. Det finns signifikanta samband med sexuell utsatthet på nätet och att i högre utsträckning ha delat kontaktinformation, skickat sexuella bilder eller publicerat sexuella bilder på en sida eller grupp online.

I Joleby, Lunde, Landström, och Jonssons (2020) studie intervjuades sju kvinnor som tidigare varit offer för grooming kring sina upplevelser och erfarenheter av utsatthet. Deltagarna hade utsatts för grooming innan 18 års ålder. Resultatet visar på att deltagarnas uppfattningar om händelserna har förändrats med tiden, då de senare hade förstått sin utsatthet vilket de inte gjorde vid tidpunkten av händelserna. Vissa hade blivit direkt hotade att skicka bilder av sexuell karaktär medan andra hade upplevt kontakten som positiv till en början. Majoriteten har skuldbelagt sig själva för händelserna och vissa har upplevt att även omgivningen har skuldbeläggande attityder. Vissa upplevde exempelvis undervisningen i skolan om risker på nätet som skuldbeläggande i stället för hjälpsamt. En ytterligare konsekvens av de sexuella övergreppen online är att det fortfarande finns en rädsla över att material kan komma att spridas trots att det gått många år sedan händelserna.

I en svensk studie av Joleby, Landström, Lunde, och Jonsson (2020) analyserades 98 domar där barn utsatts på nätet för sexuella övergrepp. Resultatet visar på att 86% som utsatts var flickor och 12% var pojkar, resterande procent redovisas inte offrets kön i domen. Offren var mellan 7–17 år. Det finns signifikanta samband med ökad ålder och att sexuella övergrepp även ägt rum utanför nätet, det vill säga att fysiska möten även ägt rum. I domarna förekommer en variation av våldsamma situationer som hade ägt rum. Majoriteten av offren hade pressats till att skicka bilder eller videor. Ungefär en tredjedel var även pressade att utföra övergrepp på sig själva. En mindre del var tvungna att förgripa sig på andra, till exempel syskon men även husdjur. Forskarna lyfter fram att sexuella övergrepp på nätet inte bör ses som ett separat fenomen utan är en del av sexuella övergrepp, för att sexuella övergrepp på nätet inte ska förminskas.

4.1.2 Digitala sexuella kränkningar

När det gäller ungas sexuella utsatthet på nätet kan detta te sig på ett flertal olika viss. I en engelsk studie undersökte Ringrose, Regehr, och Whitehead (2021) flickors erfarenheter av att ha mottagit så kallade "dickpics", det vill säga bilder av könsorgan. Fokusgruppsintervjuer genomfördes med 144 ungdomar i åldrarna 11–18 år i sju skolor. Studien visar att digitala sexuella trakasserier är något vanligt förekommande och normaliserat bland ungdomarna. Resultatet visar på att ungdomarna hade svårare att förhålla sig till oönskade nakenbilder från klasskompisar i jämförelse med nakenbilder från främlingar. Studien visar på att bilder på flickor ansågs mer eftertraktade i ungdomsgrupperna i och med normer gällande heteronormativ maskulinitet. Bilder som spreds på pojkar resulterade inte i lika omfattande skambeläggande attityder.

I en svensk studie av Hunehäll Berndtsson (2022) studeras erfarenheter av digitala sexuella trakasserier genom en fallstudie bland elever i årskurs nio på tre skolor. Studien visar på att både flickor och pojkar utsätts. Resultatet visar på att det finns erfarenheter av att elever fått nakenbilder skickade till sig mot sin vilja av andra elever, eller att bilder och videor hade skickats med samtycke och sedan skickats vidare till andra. I en av delstudierna skildras hur pojkar på skolan kunde hota flickor med att sprida skickade bilder eller eventuellt existerande bilder om de inte fick nya bilder. Om flickan sedan skickade bilder kunde detta leda till att hon utsattes för "slut-shaming". I studien framkommer att även om både flickor och pojkar kan utsättas för ryktesspridning så beskrevs pojkar i större utsträckning som förövare och flickor som offer. I studien framkommer att pojkar hade svårt att tolka och tala om negativa erfarenheter av digitala sexuella trakasserier. Resultatet visar även på att eleverna saknade strategier att hantera digitala sexuella trakasserier och att de ofta saknade socialt stöd.

I en dansk studie av Mandau (2020) analyserades 157 inlägg av flickor från konsultationshemsidan BørnsTelefone[2] gällande bildbaserad sexuell utsatthet via Snapchat. Inläggen är anonyma där barn och unga kunde ställa frågor. Av inläggen handlar 30% om att ta emot bildbaserat material utan samtycke, samt ytterligare 30% om när bilder hade spridits utan samtycke, 29% om att bilder skickats på grund av påtryckningar, samt 7% om att ofrivilligt mottaga bilder med sexuellt innehåll. Studien visar på att

[2] BørnsTelefone som är en danska motsvarigheten till BRIS-stödchatt i Sverige.

flickor har erfarenhet av en variation av negativa känslor i form av skuld, oro, sorg samt ilska. Studien visar på att 50% av flickorna la skuld på sig själva för utsattheten.

Reed et al. (2018) studera ungas förhållningssätt gällande könsnormer och normer i ungas relationer. I studien deltog 600 högstadieungdomar genom en kvantitativ enkät i USA. I resultatet framkommer att 6% av flickorna och 22% av pojkarna hade pressat en partner att sexta. När det gällde att skicka bilder utan samtycke uppger 9% av flickorna samt 8% av pojkarna att de hade skickat bilder till någon som inte hade frågat efter bilder eller inte hade velat ha sexuella bilder skickade till sig. Vidare uppger 4% av flickorna samt 8% av pojkarna att de hade skickat bilder av sin partner till någon annan utan att partnern samtyckt till detta.

Sammanfattningsvis framkommer det i tidigare forskning att utsatthet på nätet kan ta olika uttryck beroende på vem som kränker den unge och på vilket sätt. Utifrån forskningen om nätmobbning framkommer att detta är ett problem som drabbar mellan 2–12 % av elever. Tidigare forskning visar olika resultat på huruvida pojkar eller flickor utsätts mer för nätmobbning. När det gäller forskningsresultat om ungas sexuella utsatthet framkommer att flickors respektive pojkars utsatthet skiljer sig. Vid grövre sexuell utsatthet i form av grooming och sexuella övergrepp framkommer flickor oftare som utsatta än pojkar. När det gäller sexuella trakasserier har kön en betydande roll för utsattheten. Studier visar att flickor framställs mer utsatta men att pojkars utsatthet inte nödvändigtvis erkänns av omgivningen. Tidigare forskning visar på att de som uppger att de har bristande socialt stöd i högre grad uppger sig vara utsatta på nätet, både när det gäller utsatthet för nätmobbning och sexuell utsatthet. Det är inte helt klart om socialt stöd i själva verket utgör ett skydd mot att utsättas eller ifall socialt stöd hjälper unga att hantera riskerna som uppstår på nätet på ett bättre sätt. Oavsett orsakssambandet är omgivningen viktig för att unga ska få stöd vid behov. Hur omgivningen förstår utsatthet är centralt för hur unga bemöts, något min studie tar i utgångspunkt i att undersöka.

4.2 Utsatthet i skolan

I detta avsnitt presenteras forskning gällande skolans perspektiv samt bemötande av utsatthet på nätet och utanför.

4.2.1 Skolan och kränkningar på nätet

Hur skolpersonal förhåller sig till utsatthet på nätet i olika former har studerats på olika sätt. I Macaulay, Betts, Stiller, och Kellezis (2020) studie undersöker lärares uppfattningar om nätmobbning. Studien är genomförd i England. Totalt deltar 63 lärare som undervisar i grundskolan. Materialet består av 10 fokusgruppsintervjuer. En aspekt som lärarna framhåller med nätmobbning som särskilt allvarligt är att fler kan bevittna mobbningen. Utifrån det anser många lärare att nätmobbning var allvarligare än mobbning utanför nätet. Att sprida bilder anses allvarligare än att skriva hot via text. Ett problem med nätmobbning framkommer är förskjutningen mellan privata och offentliga sfärer. Hur problemen hanteras beror på hur allvarliga handlingarna bedöms vara. Bildspridning anses allvarligt och kan innebära att personalen bedömer att polis eller socialtjänst behöver kontaktas. Medan textbaserad utsatthet inte anses lika allvarligt.

I studien av Fredrick, Coyle, och King (2023) studeras lärares perspektiv på nätmobbning. De 174 lärare som deltar undervisar i årskurserna 5–12 i USA. Resultatet visar på att lärare har upplevelsen av att nätmobbning inte hade ökat under coronapandemin trots att skolan varit mer nätbaserad. Av deltagarna uppger 50% att de var tveksamma att om nätmobbning egentligen var skolans ansvar att hantera utan detta anses vara ett problem för vårdnadshavare. Som åtgärder föreslås insatser till familjer, klassrumsinterventioner samt olika samverkansprojekt mellan familjerna, skolan samt det lokala samhället. Resultatet visar på att lärarna anser även att unga behövde mer kunskap gällande adekvat beteende på nätet för att förebygga problemet.

I studien av Campbell, Whiteford, och Hooijer (2019) som är genomförd i Australien undersöks mellan- och lågstadielärares och föräldrars förståelse av traditionell mobbning och nätmobbning. Ett antal case

presenterades till de 52 deltagarna som sedan bedömde huruvida det handlade om nätmobbning eller inte. Resultatet visar att lärare kan identifiera mobbning mer korrekt än vad föräldrar kan. När det kom till nätmobbning skiljer sig dock inte föräldrarnas och lärarnas definitioner av vad som anses som allvarligt.

I en australiensisk studie av Compton et al. (2014) undersöks hur lärare, föräldrar och elever uppfattar motiv till nätmobbning samt traditionell mobbning. Studien är genomförd på två skolor. Eleverna gick i årskurserna 9 och 10, och var i åldrarna 13–15. Fokusgruppsintervjuer genomfördes med 11 lärare, 12 föräldrar samt 12 elever. Lärare och föräldrar beskriver nätet som ett forum där elever kan agera på sätt som de annars inte agerar utanför nätet, då elever kan vara anonyma på nätet. Nätmobbning definieras genom tre aspekter: maktobalans, repetition av kränkande handlingar samt en avsikt att skada. Orsaker till att elever mobbar andra på nätet ansågs vara på grund av undvikande beteende, maktutövning, uttråkning eller avsikt att bestraffa andra.

I Lindenbach, Cullen, Bhattarai, Perry, Diaz, Patten, & Dimitropoulos (2021) studie undersöks hur väl skolpersonal skattar sin förmåga att kunna bemöta elevers sexuella utsatthet på nätet. Studien genomfördes i Kanada och 450 personer deltar vilka är elevassistenter, lärare, kuratorer och rektorer. Många rapporterar att de inte har utbildning i att kunna bemöta dessa problem. Många uppger dock att de känner sig självsäkra i att kunna upptäcka missförhållanden på nätet. Av deltagarna uppger 44% att de hade upptäckt elevers digitala sexuella utsatthet i någon form. Resultatet visar på att skolpersonal anmäler oro till andra myndigheter när det handlar om missförhållanden i form av grooming eller digitala sexuella övergrepp. När det gällde sexuell utpressning eller bildspridning är det inte lika självklart att detta ska rapporteras till andra myndigheter. Orsaker varför skolpersonal inte anmäler missförhållanden handlar främst om oro för att anmäla felaktiga misstankar samt oro för föräldrars respons.

4.2.2 Skolan som arena för kränkningar

I en svensk studie genomförd av Horton, Forsberg, och Thornberg (2023) studeras lärares perspektiv avseende att hantera mobbning, trakasserier samt kränkande behandling. I studien intervjuas 27 lärare på två skolor. Studiens resultat visar på att ökade juridiska krav kan konkurrera med pedagogiska perspektiv. Ökade krav på dokumentation och utredning av kränkningar beskrivs vara så omfattande att detta inkräktar på grunduppdraget. Lärarna gör avvägningar gällande vad som anses vara allvarliga respektive icke allvarliga händelser. Om kränkningar skett över tid kategoriseras dessa som allvarligare än om det handlar om enstaka tillfällen. Lärarna uppger upplevelser av ökade krav från föräldrar, vilket upplevs inskränka på den egna professionsutövningen. Att göra en kränkningsanmälan används av lärarna som en sista utväg, när incidenter av diskriminering eller trakasserier inte längre kan hanteras på andra sätt. Lärarna i studien föredrar att lösa situationer genom att prata med föräldrar och elever framför att skriva rapporter.

I en svensk studie av Horton, Forsberg, och Thornberg (2022) studeras hur olika händelser av kränkande behandling definieras av skolpersonal på låg- och mellanstadiet. Materialet samlades in genom deltagande observation samt 21 intervjuer med personal från elevhälsan och med lärare. Resultatet visar på att elevers egna beteende och respons till kränkande behandling får betydelse för om händelsen anses vara en kränkning. En kränkning tas inte på lika stort allvar om eleven gjort motstånd. För att något ska anses som mobbning behövs det föreligga en maktobalans samt att kränkande handlingar upprepas. Trakasserier anses vara en subkategori för mobbning. Om en kränkande behandling inte upprepas kan dessa handlingar kategoriseras som trakasserier. För att tolka sexuella trakasserier tillskrivs den sociala kontexten mer betydelse än vid förekomsten av andra kränkningar. Exempelvis visar resultatet att sexuella trakasserier i form av kommentarer anses vara något som kan hända i konfliktsituationer utan att det anses som kränkningar. Kränkningsanmälningar görs när handlingar tolkas som systematiska och oprovocerade.

Vainik och Kassman (2018) studerar skolans praktik av polisanmälningar. I studien analyseras 1239 skolrelaterade polisanmälningar som omfattar barn mellan 7–14 år. Materialet är insamlat från 10 olika kommuner och består av polisanmälningar från åren 2000–2010. Studien visar på att skolor polisanmäler händelser i högre grad än tidigare. Av polisanmälningarna omfattar 63% händelser av våld, samt 21% olaga hot, 12% sexuella trakasserier, och 4% annan kränkande behandling. Av anmälningarna omfattar 81% pojkar och 14% flickor, i resterande 5% av anmälningar framkommer inte kön.

I en fallstudie av Lunneblad, Odenbring, och Johansson (2017) studeras skolpersonals förhållningssätt till, och kategorisering av problem och kränkande behandling i skolan. Materialet samlades in på sex skolor. Hur skolorna förhåller sig till våld och kränkande behandling påverkas av diskurser avseende klass, kön och plats. Studien visar på att skolpersonal försöker lösa problem inom den egna organisationen då samverkan med andra institutioner innebär att skolorna inte längre har monopol på att definiera problemen. Problem kan även medikaliseras på så vis att problemen förklaras utifrån neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Diskurser avseende förrättsligande förekommer då problem kan förklaras utifrån termer som offer och förövare. På segregerade skolor förekommer polisanmälningar i högre grad jämförelsevis med skolor där majoriteten av elever är från medelklassbakgrunder där betonas dialogbaserat förhållningssätt för att lösa problem.

I en fallstudie av Rawlings (2017) studeras hur en skola hanterade en utmaning som spreds på nätet som uppmuntrade till våld på flickor på en särskild dag. Genom intervjuer och observationer på skolan studeras skolans hantering av utmaning ”kick a slut in a head day”. Händelsen tolkades inte som en allvarlig händelse utan mer i form av ett skämt. Utifrån påtryckningar av föräldrar och flickor som utsatts gjorde skolan ett uttalande som ett sätt att organisatoriskt hantera händelsen. I uttalandet ramades händelserna in som isolerade och sågs inte utifrån ett socialt sammanhang. Att inte ta avstånd mot våldshandlingarna och att flickor även tillskrevs ansvar reproducerar problematiska diskurser gällande kön och sexualitet.

I en studie av Joelsson och Bruno (2022) undersöks diskursivt ungas uppfattningar om våld i skolan. Materialet består av fokusgruppsintervjuer med 26 elever i åldrarna 13–19, dessa gick i högstadiet eller gymnasiet. Bland ungdomarna konstrueras våld inte som något som händer på skolan utan på så kallade osäkra platser, som på fester eller online. Det sexualiserade våldet konstrueras ske mot flickor och det så kallade “riktiga våldet” förknippas med pojkars våldsutövande mot varandra. Sociala relationer anses vara ett skydd från att utsättas. När flickor utsätts för trakasserier tolkas dessa vara till resultat av pojkars omogenhet och bedöms inte vara allvarliga utan något vardagligt förekommande. Händelser på nätet som benämns som ”slut-shaming” anses inte påverka flickors upplevelser av att vistas i skolan.

Sammantaget framkommer att tidigare forskning undersöker skolan som arena för utsatthet och kränkningar och hur skolpersonal förstår och definierar utsatthet på nätet. Forskning visar att det som definieras som allvarligare utsatthet anses behöva åtgärdas genom att kontakta andra myndigheter eller instanser, vilket gäller både utsatthet på nätet och utsatthet utanför nätet. Tidigare forskning visar på att problem kan definieras och hanteras juridiskt av skolpersonal. I min studie är detta av relevans för hur skolpersonal förstår och tolkar utsatthet. Tidigare forskning visar på att nätrelaterade problem kan förstås annorlunda från problem utanför nätet och det framkommer en ambivalens huruvida detta är ett problem för skolan eller för föräldrar. Händelser kategoriseras olika beroende på faktorer så som kön och plats detta undersöks även i min studie.

5. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt presenteras de teoretiska utgångspunkterna och de centrala begreppen som används i den föreliggande studien. I studien undersöks hur skolpersonal talar om utsatthet på nätet. Enligt Norman Fairclough (2010) kan tal analyseras för att undersöka samhälleliga strukturer och förhållanden. Denna studie tar därför utgångspunkt i att samhället struktureras utifrån diskurser. Diskurser produceras, struktureras och omskapas i praktiker, i detta fall skolans praktik. Diskurser utgör särskilda sätt att tala om fenomen och att tolka omvärlden. Inspiration för denna uppsats har tagits från Faircloughs (1992; 2003; 2010) kritiska diskursanalys. Kritisk diskursanalys utgör både ett teoretiskt samt metodologiskt ramverk för att analysera det insamlade materialet.

För att sätta analysen i en specifik social kontext har Fairclough valt att inte utveckla analysverktyg eller riktlinjer gällande hur en analys av den sociala praktiken ska genomföras (Winther Jørgensen & Phillips, 2002). Därför rekommenderar Winther Jørgensen och Phillips att ta stöd i andra samhälleliga teorier och begrepp. För detta har därför följande tre sociologiska begrepp valts: *samhället, sociala problem* samt *sårbara positioner*. Dessa begrepp har valts för en sociologisk analys eftersom skolan är en central samhällelig institution och syftet med denna studie är att undersöka och belysa hur utsatthet på nätet beskrivs och tolkas i skolans institutionella kontext. Då skolan är en institutionell kontext har begreppet samhället valts för att analysera utsatthet utifrån ett samhälleligt perspektiv. För att kunna besvara andra frågeställningen gällande hur utsatthet på nätet förstås som problem i skolpersonalens tal används därför begreppet sociala problem. För att analysera hur barn och unga framställs i förhållande till sociala problem används begreppet sårbara positioner för att analysera hur barn och unga diskursivt positioneras.

5.1 Kritisk diskursanalys som teori och analysmetod

Inom det diskursanalytiska fältet analyseras maktförhållanden och maktordningar i samhället (Winther Jørgensen & Phillips, 2002). Dessa maktordningar strukturerar olika sociala domäner. Den inriktning som Fairclough utvecklat är tvärdisciplinär, och har använts inom olika teorier och metodologier. Att Fairclough har utvecklat sin teori över tid innebär således att han använder analysen på ett flertal olika sätt. Exempelvis i *Discourse and social change* (Fairclough, 1992) specificerar Fairclough ett antal analysverktyg som han i senare verk använder på andra sätt. Att metoden kan användas på en rad olika sätt innebär därför att analysförfaranden kan komma att skifta mycket beroende på vad för fenomen som undersöks. Jag använder ett antal begrepp[3] för att analysera *språkhandlingar*. Fairclough (1992; 2010) skriver att språkhandlingar är tal, text eller multimodala uttryck, såsom bilder. Dessa språkhandlingar ordnas av strukturella aspekter det vill säga diskurser. Med *diskurs* avses särskilda strukturer som både formar och formas genom den sociala verkligheten (Fairclough, 2010). Fairclough skriver följande:

> Discourse is a practice not just of representing the world, but of signifying the world, constituting, and constructing the world in meaning. (Fairclough, 1992, s. 64)

Diskurs är på så vis en form av representation av strukturella mönster som omvärlden ska tolkas utifrån. Dessa mönster strukturerar därför hur människor tänker och agerar kring olika fenomen och händelser. I min studie undersöks strukturella mönster för hur skolpersonal talar om utsatthet och hur strukturerna formar hur utsatthet på nätet beskrivs som socialt problem. Inom diskursanalys brukar det talas om *sociala verkligheter* och om *diskursiva verkligheter*. Det vill säga att världen består av både diskurser som strukturerar medan den social verkligheten avser det som struktureras, vilket även kan benämnas som livsvärlden. Det specifika med Faircloughs teoribildning är att förhållande mellan det sociala och det diskursiva inte kan förstås som separata enheter, utan sociala förutsättningar bidrar till att diskurser reproduceras och omstruktureras. Fairclough (1992) benämner detta förhållande mellan det sociala och det diskursiva som *dialektik*. Därmed är Faircloughs inriktning mindre poststrukturalistisk än andra

[3] Se avsnitt *6.4 Analysförfarande*

diskursteorier, eftersom inriktningen inte är lika radikalt konstruerad av diskurser (Boréus & Kohl, 2018).

Fairclough (1992; 2010) har utvecklat en modell för att teoretiskt skilja mellan språkhandlingar, diskurser och sociala förhållanden. Den så kallade *tredimensionella modellen.* Denna modell används i den föreliggande uppsatsen. Den första dimensionen är text. Med *text* avses både talat språk, bilder och skriven text, och är den så kallade *textuella nivån* (Fairclough, 2003). Intervjuerna som utgör uppsatsens empiri kommer därmed behandlas som text i analytisk mening. Detta på grund av att kritisk diskursanalys har en grund i språkvetenskap och analyserar språk som handlingar (Boréus & Kohl, 2018). Den andra nivån är *diskursiv praktik* vilket innebär meningsskapande genom språkhandlingar. Den tredje nivån kallas *social praktik*, vilket avser bredare kommunikativa händelser och hur dessa tolkas.

Winther Jørgensen och Phillips (2002) skriver att för den *textuella nivåns* analys har Fairclough utvecklat en rad olika begrepp och analysverktyg. För att genomföra en kritisk diskursanalys bör ett antal begrepp väljas ut för att göra en textuell analys hanterbar.[4] När det gäller intervjuerna är det även av vikt att ta hänsyn till att tal är kommunikation som inte är lika strukturerad och genomtänkt som vid skriven text (Fairclough, 2010). På den *diskursiva nivån* analyseras hur talarna drar nytta av de *socialt tillgängliga resurserna,* det vill säga befintlig bakgrundsinformation, såsom exempelvis olika normer eller det som anses som självklarheter i samhället. På så sätt analyseras den praktik om hur text tillskrivs mening. Ett sätt att analysera detta är genom att studera *intertextualitet*, det vill säga hur diskursen genom vissa aspekter bygger på andra kommunikativa händelser och strukturer. Då olika begrepp och förståelseramar drar aspekter från andra sociala praktiker och diskurser, innebär det därmed en rekontextualisering av aspekterna i den befintliga sociala praktiken. Det här är ett sätt som Fairclough (1992) menar att diskurser blandas på nya sätt, även benämnt som *interdiskursivitet*. Därmed är det inte heller förvånande att det kan finnas motsättningar och ambivalenser inom diskursen. Fairclough har tagit inspiration från Gramschis begrepp *hegemoni,* begreppet innebär att många har anammat ett visst sätt att tolka omvärlden utifrån. Inom diskursen sker en så kallas *diskursiv kamp* mellan olika aspekter för att vinna hegemoni det vill säga tolkningsföreträde. På så vis skapas *diskursens ordning*.

Teoretiska begränsningar som ofta framförs mot kritisk diskursanalys är att den i alltför stor utsträckning inriktas mot att vara kritisk (Winther Jørgensen & Phillips, 2002). Faircloughs kritiska diskursanalys är ursprungligen utformad som en politisk och ideologisk analys (Boréus & Seiler Brylla, 2018). Den föreliggande studien har inte haft i syfte att explicit studera politisk ideologi. Teorin kan dock argumenteras vara användbar då det som studeras är diskursiva praktiker i skolpersonals tal om utsatthet på nätet som influeras av samhälleliga uppfattningar. Vad som anses som utsatthet i samhället kan anses vara ideologiskt konstruerat.

5.2 Sociologiska begrepp

I detta avsnitt presenteras de tre analytiska begreppen som valts för att analysera hur utsatthet på nätet tolkas diskursivt i skolans praktik. De tre begreppen är: *samhället*, *sociala problem och sårbara positioner.* Det teoretiska ramverket har inspirerats från kritisk teori gällande styrning och statlighet (jfr Foucault, 2010; Rose, 1999).

5.2.1 Samhället

*Samhälle*t är ett brett begrepp och kan avse många aspekter. Exempelvis använder Giddens (1996) begreppet senmoderna samhället avseende rådande tidsperiod efter industrialiseringen. Samhällsförändringar såsom globalisering och digitalisering har lett till större individuella valmöjligheter likväl som ökat individuellt ansvar i samhället. Ibland används begreppet samhället avseende statlighet eller välfärdssamhället (jfr Meeuwisse & Swärd, 2013). Begreppet samhälle kan

[4] För de utvalda begreppen för analys av den textuella nivån, se avsnitt *6.4 Analysförfarande.*

även avse den struktur som består av sociala gemenskaper (jfr Eriksson, Nilsson, & Svensson, 2013). I denna uppsats används begreppet samhället avseende sociala gemenskaper i form av välfärdssamhället.

Enligt Foucault (1982) kan samhället inte förstås utan begreppet *makt*, då detta är ständigt närvarande och strukturerar mellanmänskliga relationer och relationer mellan individer och institutioner. Foucault beskriver att statlig disciplinering har förändrats, från explicit statlig maktutövning i form av exempelvis hårda straff vilka ofta verkställdes offentligt, till att medborgare tidigt lärs att själva reglera sitt beteende. I det senmoderna samhället sker disciplinering av medborgare genom att definiera vad som anses som normalt och önskvärt respektive vad som anses avvikande och i behov av korrigering (Foucault, 2003). Liknande beskriver Elias (1978) att den senmoderna sociala styrningen tar sig i form av styrning på mer implicita nivåer genom att individer lärs att agera på vissa sätt och följaktligen hantera sina egna impulser. Denna historiska utveckling benämner Elias som civiliseringsprocessen. Institutionella praktiker kan därför förstås som olika sätt för att öka individers självreglering (Ray, 2018).

Foucault (1982) lyfter fram att statlig styrning i det moderna samhället främst sker genom maktpraktiker. Det vill säga att enskilda individer och privata sfärer struktureras genom samhälleliga interventioner och tekniker, även så kallat *govermentality*. Rose (1999) använder sig även av detta begrepp i sin teoribildning. Enligt Rose patologiseras individer alltmer vilket legitimerar olika typer av psykologiska- och sociala interventioner i den privata sfären. Individers, såsom barns, välmående och utveckling är därför idag inte en ensak för familjer, utan en angelägenhet för samhället. Problem bedöms därför alltmer behöva lösas av samhället i form av hjälp från experter och andra riktade insatser såsom, skola, sjukvård och socialtjänst. Barns tid regleras genom olika offentliga institutioner. Det riktas insatser till familjer för att säkerställa barns välmående och hälsa men det innebär även en mer omfattande statlig reglering (Rose, 1999). I denna uppsats tas utgångspunkten att det finns komplexa strukturer mellan samhället och individer, med utgångspunkt i att skolans som en samhällelig institution struktureras av diskurser.

5.2.2 Sociala problem

Att definiera vad som är ett socialt problem är en moralisk fråga, och förhandlas genom historiska-, kulturella och sociala processer (Loseke, 2003; Meeuwisse & Swärd, 2013). Vad som är ett socialt problem kan därmed inte betraktas som något objektivt tillstånd. Att ett problematiskt förhållande existerar betyder inte nödvändigtvis att detta anses vara ett problem för samhället att lösa och åtgärda. Hur problem ska lösas och av vem är även det en del i hur problemen konstrueras i samhället (Bacchi, 2009). Begreppet sociala problem innebär att vissa fenomen och händelser kan komma att uppfattas som samhälleliga angelägenheter för samhället att åtgärda (Loseke, 2003).

Christie (2005) beskriver att händelser kan komma att ramas in på olika sätt inom olika samhälleliga institutioner, liknande händelser kan ramas in olika beroende på de egna institutionella praktikerna och dominerande diskurserna. Exempelvis kan personal inom psykiatrin få utstå mycket våld ifrån patienterna, men detta ramas sällan in som förbrytelser och våldshandlingar. Patienterna kan exempelvis betraktas som förvirrade, och handlingarna kan komma att ramas in som orsakade av personalens egna felsteg. Likväl som att något görs till ett problem för samhället, kan professionella benämningar även bidra till att konstruera vad som inte blir en fråga för samhället att adressera. Likväl kan professionella benämningar även legitimera att bekymmer framstår som ett problem för enskilda individer att lösa (Loseke, 2003). Att rama in något som privat problem kan därför legitimera att samhället inte anses behöva skapa interventioner för att lösa problemet för att problemet ramas in som att tillståndet befinner sig utanför den samhälleliga domänen (Christie, 2005).

Vissa sociala problem är väl beforskade och det finns en väl utvecklad praxis kring hur problemen ska bemötas (Meeuwisse & Swärd, 2013). Gällande de problem där kunskapen är begränsad kan den kunskap som finns bli definierande och representera problemet som helhet. Enstaka problembärare kan komma att representera en bredare grupp, vilket kan leda till stereotyper eller att förenklingar blir normerande. Det kan innebära att vissa personers eller gruppers utsatthet kan komma att förbises eller

inte erkännas då det inte passar in i den bild som finns av problemet (Loseke, 2003). Vem som utsätts kan få stor betydelse för hur problem definieras (Christie, 2005).

5.2.3 Sårbara positioner

Likväl som det finns uppfattningar och föreställningar om vad som anses vara sociala problem, finns det uppfattningar om vilka som är särskilt utsatta i samhället (Loseke, 2003). I samhället formas det konstruktioner gällande vilka som är i behov av stöd och sympati och på så sätt anses ”verkligt” utsatta eller ”värdiga” samhälleliga insatser. De som inte passar in i föreställningarna kan riskera att bli ifrågasatta eller anses inte behöva stöd (Christie, 2001). Fairclough (2010) beskriver sociala relationer och sociala positioner som aspekter som formas diskursivt. I analysen används därför benämningen *sårbara positioner* för att belysa hur det diskursivt skapas kategorier av särskild sårbarhet.

Strukturellt anses barn vara sårbara då de anses mindre erfarna och svagare än vuxna (Christie, 2001). Barn och unga framställs ofta utifrån ett symboliskt värde i samhället, vilket gör att det kan finnas en oro för att barns ska utsättas (Finkelhor, 2008). Familjer och barn kan därför anses vara i behov av särskilda insatser och interventioner, således skapas även kontroll och styrning (Rose, 1999). Rose skriver:

> The modern child has become the focus of innumerable projects that purport to safeguard it from physical, sexual, or moral danger, to ensure its ´normal´ development, to actively promote certain capacities of attributes such as intelligence, educability, and emotional stability. Throughout the nineteenth century and our own, anxieties concerning children have occasioned a panoply of programmes that have tried to conserve and shape children by moulding the petty details of the domestic, conjugal, and sexual lives of their parents. (Rose, 1999, s. 123)

Det är genom denna oro som barns utsatthet ofta uppmärksammas som ett problem i samhället. Jenks (2005) beskriver att när barn utsätts för grövre brott, såsom grova övergrepp eller människorov, kan detta även ses som hot mot samhället och samhällsordningen. Medan vanligare former av utsatthet ofta inte uppmärksammas, såsom våld eller trakasserier i skolan, eftersom problemet inte utgör ett hot mot barns symboliska värde i samma utsträckning. När barn utsätts konstrueras barn utifrån konstruktionen om barn som oskyldiga (Meyer, 2007). Därför ska vuxna skydda barn från att exponeras för våldsamt eller sexuellt innehåll eller att utsättas för skadliga erfarenheter. När det gäller ungdomar kan detta innefatta en dubbelhet och en inkongruens i föreställningen om utsatthet (Jenks, 2005). Eftersom ungdomar kan beskrivas som barn samtidigt som de är på väg till att bli vuxna och ska förberedas för vuxenlivet. Det finns även föreställningar om hur utsatthet specifikt uttrycks, som när barn utsatts för våld förväntas barnets reaktioner vara nedstämdhet, passivitet och känslor av maktlöshet (Andersson & Källström Cater, 2014). Om den unge inte uppvisar det förväntade beteendet, utan exempelvis själv uppvisar ett eget aggressivt beteende som följd av utsattheten kan den utsatta positionen komma att ifrågasättas. Den unga kan även i vissa fall anses ansvarigt för sin utsatthet.

Christie (2001) framför att det finns föreställningar i samhället gällande hur utsatthet och offerskap ska ta sig uttryck för att det omgivande samhället ska betrakta utsattheten som verklig och offret i behov av samhällets stöd och sympati. Den utsatta ska anses vara sårbar, oklanderlig för händelserna och maktlös i förhållande till sin utsatthet. Enligt Christie ses offer och förövare ofta som en dikotomi. Den som utsätter ska i motsats vara stark, ond, och i en position av makt samt helst en man. Dessa personer ska helst vara okända för varandra. När det gäller teorier om våldsutsatthet förklaras dessa ofta utifrån ett könat perspektiv (Nilsson & Lövkrona, 2020). Våld kan beskrivas som att det i samhället förstås som maskulint och något som män i huvudsak utövar (Gottzén, 2013). Kvinnor ses med som sårbara och passiva offer. Kön framställs diskursivt som motsättningar (Butler, 2006). Därmed kan detta få implikationer i att män inte anses utsatta och kvinnor inte ses som förövare. När det gäller mäns sexuella utsatthet blir det således en anomali likväl som kvinnor som sexuellt utsätter andra.

6. Metod, metodologi och etiska överväganden

Denna studie bygger på en kvalitativ ansats. Materialet är insamlat genom fokusgruppsintervjuer och semistrukturerade intervjuer som genomförs i par samt individuellt. Dessa intervjuer analyserades med inspiration av Faircloughs (1992; 2003; 2010) kritiska diskursanalys tillsammans med tre sociologiska begrepp. I detta avsnitt redogör jag först för valet av tillvägagångssätt i avsnittet *en kvalitativ ansats* (6.1). Därefter redogör jag för studiens *urval och deltagare* (6.2). Sedan beskrivs studiens *genomförande* (6.3). Därefter redogör jag för teori, metodologi och analys under rubriken *analysförfarande* (6.4). Sedan diskuteras studiens kvalité under rubriken *validitet och reliabilitet* (6.5). Därefter beskrivs en *metodologisk diskussion* (6.6) där studiens metodologiska överväganden diskuteras. Avsnittet avslutas med *etiska överväganden* (6.7).

6.1 En kvalitativ ansats

Den föreliggande studien är en kvalitativ intervjustudie som tar avstamp i kvalitativ forskningstradition. Enligt Bryman (2016) innebär kvalitativa metoder större möjligheter till en fördjupad förståelse och kunskap om fenomen i jämförelse med kvantitativa metoder. Detta då kvalitativa metoder gör det möjligt att kartlägga och jämföra större mängder data. Det finns stor variation på olika kvalitativa metoder, vilket gör det svårt att definiera specifika krav för vad kvalitativ forskning innebär. Silverman (2020) anser att kvalitativ forskning innebära en så pass stor variation av olika strategier, såsom olika typer av observationer och intervjuer, vilka han anser inte kan klassificeras under ett begrepp. Bryman (2016) beskriver däremot att termen är användbar i och med att den innefattar en stor variation av metoder och angreppssätt med liknande epistemologi. Kvalitativa studier tar utgångspunkt i att kunskap inte finns objektivt för att upptäckas, utan att kunskap snarare skapas genom social interaktion. I den föreliggande studien används metoderna fokusgruppsintervjuer samt semistrukturerade intervjuer i par samt individuella intervjuer.

Diskursanalys lämpar sig väl inom kvalitativa studier eftersom specifika kontexter kan studeras diskursivt (Kvale & Brinkmann, 2014). Exempelvis kan interna motsättningar som framkommer i grupper eller uttalanden om fenomen studeras genom att undersöka hur motsättningarna tar form i deltagarnas tal. Då syftet med den föreliggande studien är att undersöka diskursiva praktiker i skolan kan en kvalitativ ansats anses lämplig för studiens genomförande.

6.2 Urval och deltagare

Empirin är insamlad på fjorton olika skolor i tio olika kommuner runt om i Sverige. I studien deltar 25 yrkesverksamma personer som arbetar främst med elever på mellan- och högstadiet. Inledningsvis var avsikten att använda enbart metoden fokusgruppsintervjuer men på grund av svårigheter med att rekrytera deltagare användes även metoderna parintervjuer och enskilda intervjuer.

För att få en spridning i materialet användes strategiskt urval för att rekrytera personal från skolor med olika demografiska bakgrunder (jfr Bryman, 2016). Skolor kontaktades på olika geografiska platser. Eftersom syftet med studien var att undersöka utsatthet på nätet i skolans institutionella kontext med ett samhällsperspektiv fanns en avsikt att studiens material skulle innefatta en bredd i urvalet, och inte utgå från ett specifikt område. Urvalet består av både kommunala skolor och friskolor. Skolor rekryterades från landsbygden, från större städer, från kranskommuner, och från medelstora kommuner. Avgränsningar gjordes dock då vissa skolor med specialinriktningar exkluderades. Rekryteringen av skolpersonal begränsades till yrkesgrupper som arbetar med barn, vilket var antingen elevhälsan eller olika pedagogiska roller i skolan. I syfte att undersöka skolan som en institutionell kontext snarare än specifika yrkeskategorier var det önskvärt att inkludera en variation av personal.

Inledningsvis kontaktades rektorer på skolor i ett flertal olika kommuner, antingen via e-post eller telefon. Ett informationsbrev[5] skickades till alla rektorer som kontaktades via mejl samt alla rektorer som visade intresse vid telefonkontakt. För att genomföra fokusgruppsintervjuer med denna rekryteringsstrategi behövde rektorn godkänna en vidare kontakt med personalen då dessa fungerade som gatekeepers[6]. Sedan behövdes det även finnas intresse hos flera personer i personalgruppen att vilja delta i studien. Vissa rektorer vidarebefordrade e-postmeddelandet till sin personal, andra skickade e-postadress till en representant för elevhälsan. Ytterligare några rektorer svarade att på grund av olika skäl kunde skolan inte delta. Då det visade sig svårt att rekrytera deltagare för fokusgruppsintervjuer togs beslutet att även inkludera parintervjuer och enskilda intervjuer. Utifrån detta omformulerades informationsbrevet till att även innefatta parintervjuer samt enskilda intervjuer[7].

Det visade sig vara enklare att rekrytera informanter till enskilda intervjuer och parintervjuer. Efter ett andra utskicket av informationsbrevet bestod materialet av tre fokusgruppsintervjuer, och tre parintervjuer, samt sex individuella intervjuer. Yrkeskategorierna som hade intervjuats var kuratorer, socialpedagoger, studiepedagoger, skolsköterska, lärare, fritidspedagog samt en rektor. Majoriteten av deltagarna bestod av personal från elevhälsan. Tidigare hade några lärare visat intresse för studien men på grund av praktiska hinder, såsom svårt att hitta tid och sjukfrånvaro, hade inte någon intervju genomförts. För att få en större spridning i materialet och få en bredare institutionell kontext och inte enbart elevhälsans perspektiv togs beslut att kontakta dessa lärare återigen. Detta resulterade i ytterligare en parintervju med två lärare, samt två ytterligare enskilda intervjuer med två andra lärare. Totalt deltog 25 personer i studien.

En uppföljande enskild intervju med en deltagare från fokusgruppsintervju 1 genomfördes. Eftersom den intervjun var den första intervjun som genomfördes uppstod ytterligare funderingar i och med studiens genomförande. Den deltagare som hade agerat organisatör för fokusgruppsintervjun kontaktades och tillfrågades om en enskild uppföljande intervju. Deltagaren tackade ja till detta. Deltagarna av fokusgruppsintervju 3 hade möjlighet att delta under 45-minuter. Då det fanns ytterligare frågor genomfördes en enskild intervju med en av deltagarna. Då kontaktades den deltagare som agerat organisatör med förfrågan om en uppföljande intervju. Deltagaren tackade även ja, och en ytterligare uppföljande intervju genomfördes. Det slutliga urvalet redovisas i *Tabell 1*. Fokusgruppsintervjuer och *Tabell 2* Parintervjuer och individuella intervjuer.

Tabell 1. **Fokusgruppsintervjuer**

	Benämning	Skola	Professioner	Område
Fokusgrupp 1	Almskolan	En kommunal mellanstadieskola med 300 elever.	En socialpedagog och tre lärare	Mindre kommun
Fokusgrupp 2	Ekskolan	En kommunal högstadieskola med 300 elever.	Tre studiepedagoger	Större kommun

[5] Se *Bilaga 1*.
[6] Begreppet används ofta inom etnografiska studier, men avser på så sätt att personer blir ”grindvakter” för att få tillträde till fältet (Lalander, 2018).
[7] Se *Bilaga 2*.

Fokusgrupp 3	Fläderskolan	Två kuratorer två kommunala skolor.[8] Den första skolan en högstadieskola med 500 elever och den andra en låg- och mellanstadieskola med 600 elever.	Fyra kuratorer	Mindre kommun

I studien genomfördes totalt tre fokusgruppsintervjuer se *Tabell 1*. Fokusgruppsintervjuer. I tabellen redovisas antal elever på skolan, om skolan är en kommunal eller fristående skola, vilka yrkesgrupper som deltog under intervjuer, samt storlek på kommunen där skolan är belägen. Kommuners storlek redovisas då det utgör lokala förutsättningar för skolan. För att skapa överskådlighet benämns kommuner med en befolkning över 100 000 invånare som en större kommun. Mellanstora kommuner avser kommuner med befolkningsmängd mellan 50 000–100 000 invånare. Mindre kommuner avser kommuner med mindre än 50 000 invånare. Denna kategorisering av kommuner används även för *Tabell 2*. Parintervjuer och individuella intervjuer. Informanternas yrkesbakgrund skiljde sig åt. Vissa hade arbetat i sin roll knappt ett år medan andra hade arbetat i över 40 år. För att behålla anonymitet redovisas inte den informationen närmare för respektive deltagare. I studien används fingerande namn på skolorna av etiska skäl[9].

Tabell 2. **Parintervjuer och individuella intervjuer**

	Benämning	Skola	Professioner	Område
Parintervju 1	Cederskolan	En friskola med förskoleklass till 9:an, med 300 elever.	Rektor och kurator	Större stad
Parintervju 2	Äppelskolan	En kommunal högstadieskola med 700 elever.	Socialpedagog och fritidspedagog	Mellanstor kommun
Parintervju 3	Plommonskolan	En kommunal låg och mellanstadieskola med 300 elever.	Kurator och skolsköterska	Mindre kommun
Parintervju 4	Lönnskolan	En kommunal högstadieskola med 600 elever.	Två lärare	Mindre kommun
Individuell intervju 1	Almskolan	Deltagare i fokusgrupp 1 (se *Tabell 1*).	Socialpedagog	Mindre kommun

[8] För praktiska skäl benämns dessa som en skola i analysen. I övriga delar räknas dessa skolor som två. Dessa kuratorer hade nära samarbete och önskade en gemensam intervju.
[9] Se vidare diskussion om anonymitet i avsnitt *6.7 Etiska överväganden*.

Individuell intervju 2	Fläderskolan	Deltagare i fokusgrupp 3 (se *Tabell 1*).	Kurator	Mindre kommun
Individuell intervju 3	Björkskolan	En låg- och mellanstadieskola med 300 elever.	Kurator	Kranskommun
Individuell intervju 4	Hasselskolan	En mellanstadieskola med 300 elever	Kurator	Kranskommun
Individuell intervju 5	Granskolan	En mellanstadieskola med 600 elever	Kurator	Mellanstor kommun
Individuell intervju 6	Päronskolan	En skola med förskoleklass till 9:an med 600 elever.	Kurator	Storstad
Individuell intervju 7	Krusbärskolan	Högstadieskola med 200 elever	Lärare	Mindre stad
Individuell intervju 8	Tallskolan	En friskola med förskoleklass till 9:an med 300 elever.	Lärare	Mindre stad

6.3 Genomförande

De metoder som används i den föreliggande studien är både fokusgruppsintervju samt semistrukturerade intervjuer i form av parintervjuer och individuella intervjuer. Intervjuerna ägde rum under vårterminen 2023. Intervjuguiden utformades utifrån ett antal teman för att ge intervjudeltagarna möjlighet att påverka samtalsämnena[10] (jfr Bryman, 2016). Intervjuguiden användes därför som en utgångspunkt och guidens teman diskuterades ofta i en annan ordning än den angivna. Intervjuerna varade mellan 35 och 90 minuter, utifrån det utrymme som personalen hade i sina scheman. Datamaterialet består av totalt 14 timmar och 45 minuter inspelning. Ett antal anteckningar är från det som sades efter att inspelningen stängts av. Ofta är det inte helt ovanligt att deltagare blir mer bekväma när intervjun lider mot sitt slut, och att efter intervjufrågorna har ställts kan intervjudeltagarna komma att prata mer fritt (Kvale & Brinkmann, 2014). Av denna anledning är rekommendationen att inte stänga av inspelningen för tidigt. Att använda inspelaren på ett smidigt sätt var något som utvecklades under studiens genomförande.

En fokusgruppsintervju genomfördes digitalt, likväl som en parintervju samt tre enskilda intervjuer. Orsakerna till detta var att deltagarna själva önskade en digital intervju alternativt av praktiska skäl då det var en lång resväg till skolan. En enskild intervju genomfördes via telefon utifrån deltagarens önskemål. Att genomföra intervjuer digitalt eller per telefon kan innebära vissa aspekter av den sociala interaktionen kan komma att uppfattas på annorlunda vis jämfört med intervjuer som sker fysiskt på en plats (Kvale & Brinkmann, 2014). I den mån det var möjligt genomfördes intervjuerna på skolan för att

[10] Se *Bilaga 3*.

få ett sammanhang av skolan genom att vistas på platsen. Det ansågs extra viktigt då syftet för studien var att studera skolans institutionella kontext.

6.3.1 Fokusgruppsintervjuer

Fokusgruppsintervjuer som metod kan synliggöra både individuella och kollektiva uppfattningar (Wibeck, 2010). Genom fokusgruppsintervjuer kan social interaktion studeras då en grupp resonerar kring fenomen, exempelvis om det skapas konsensus eller konflikter i gruppen. Fokusgruppsintervjuer som metod är därför en användbar metod för att studera hur gemensam mening skapas gällande särskilda fenomen, eftersom erfarenheter och kunskaper benämns och tolkas gemensamt (Dahlin Ivanoff & Holmgren, 2017). Då syftet med studien är att studera institutionell praktik och diskurser, kan fokusgruppsintervjuer som metod synliggöra hur diskurser gemensamt förhandlas till en institutionell praktik genom det gemensamma talet om utsatthet på nätet. Genom språkhandlingar kan diskurser reproduceras, omvandlas och upprätthållas (Fairclough, 1992).

Det specifika med fokusgruppsintervjuer som metod är att den gemensamma interaktionen och de dialogskapande processerna kan studeras mellan deltagarna (Wibeck, 2010). Interaktionen sker i ett samspel och olika tankar och argument kan speglas i relation till gruppen. Metoden kan användas för att studera interaktion som sker i specifika sociokulturella sammanhang, därmed kan interaktioner ses som kontextuella och inte enbart som representationer av de individer som deltar. Då avsikten med denna studie är att studera diskursiva praktiker som tar uttryck i gemensamma tolkningsrepertoarer och inte enskilda individers eller skolors förhållningssätt, kan fokusgruppsintervjuer som metod anses passande (Wibeck, 2010).

När det gäller fokusgruppsintervjuer finns det två typer av grupper, redan naturliga grupper eller grupper som skapas för en studie (Bryman, 2016). I den föreliggande studien används naturliga grupper. I en av fokusgruppsintervjuerna deltar inte enbart skolpersonal från en skola. Dock framkom att dessa skolor hade mycket samarbeten och kan anses vara en naturlig grupp. Redan befintliga grupper kan tänkas underlätta för dynamiska samtal (Halkier, 2010). Dynamiken i grupperna är viktig för samtalets helhet. En god inledning kan vara ett sätt att skapa så bra förutsättningar som möjligt för ett givande samtal. Naturliga grupper valdes för att lättare kunna studera gemensamma praktiker i skolans institutionella kontext. Nackdelen med naturliga grupper är att dynamiker och hierarkier i grupperna även får uttryck under intervjutillfället (Bryman, 2016). Då kan vissa personers uttalanden tillskrivas större betydelse i det sociala sammanhanget. Detta kan dock argumenteras vara en del i den diskursiva praktiken då diskurser reproduceras och formas i grupper i den sociala praktiken där positioner även förhandlas diskursivt (Fairclough, 2010).

Det finns ett antal olika rekommendationer för lämpligaste antalet deltagare i en fokusgruppsintervju (Halkier, 2010). Oftast rekommenderas det att gruppen inte bör vara för stor för att alla ska kunna komma till tals, men så pass stor att det ska kunna bli en dialog mellan deltagarna. Det är vanligt förekommande att en grupp rekommenderas vara mellan fyra och sex personer (Wibeck, 2010). I de genomförda fokusgrupperna förekommer tre till fem personer. Tre personer kan anses vara något få, men eftersom gruppen var en naturlig grupp i verksamheten fanns förmodligen upparbetade samtalsmönster deltagarna emellan, vilket underlättar interaktionen och kan tänkas bidra till att skapa en fungerande dialog.

Gruppledarens medverkan kan se annorlunda ut i olika fokusgruppsintervjuer (Dahlin Ivanoff & Holmgren, 2017). För att klargöra strukturen används ibland olika benämningar för metoden att samtala i grupp, där två alternativ är fokusgruppsdiskussion och fokusgruppsintervju. I den föreliggande studien används begreppet fokusgruppsintervju för att jag har försökt att inta en roll av en moderator som sätter ramarna för samtalet och introducerar teman i stället för att ha en deltagande roll i diskussionerna i sig. Detta eftersom studiens syfte är att undersöka skolans praktiker och diskurser. Då kan diskurserna tänkas påverkas om en utomstående samtalsledare som tar en deltagarroll i diskussionen. I praktiken kan det vara svårt för samtalsledaren att inta en så kallad passiv roll eftersom samtalsledaren även är ansvarig

för att skapa ett gott samtalsklimat. En passiv och tillbakadragen roll från samtalsledaren kan få en intervjusituation att upplevas som ett förhör. Det kan skapa ett obekvämt klimat och hämma naturligt samspel till förmån för att försöka besvara frågorna. Detta är därför något som jag försökt förhålla mig till genom att försöka ha en hållning där intervjuguidens tema används som en ram, men att det även ska finnas utrymme och en lyhördhet gentemot deltagarnas implicita och explicita respons[11].

6.3.2 Parintervjuer och Individuella intervjuer

Den andra metoden som använts i denna studie är kvalitativa forskningsintervjuer både i par och enskilt. Materialet består av fyra parintervjuer samt åtta enskilda intervjuer. Under intervjuer konstrueras kunskap genom den interaktion som sker (Kvale & Brinkmann, 2014). Kunskap ses därför inte som något redan existerande som finns för att upptäckas. Enligt Bryman (2016) lämpar sig intervju som metod för att studera människors erfarenheter, åsikter eller tankar om fenomen. Då individers idéer och tankar påverkas av sociala processer kan intervjuer därför utgöra ett underlag för att studera vidare mönster av idéer och tolkningsramar (Kvale & Brinkmann, 2014).

Intervjuer i par eller enskilt kan innebära att personer vågar uttrycka saker som de inte hade gjort i grupp, detta kan handla om aspekt av missnöje, personliga erfarenheter eller känsligare ämnen (Thomsson, 2010). Detta kan ses som användbart för studiens syfte då en aspekt av kritisk diskursanalys är att uppmärksamma motstridigheter i diskurserna (Fairclough, 1992). Därför kan enskilda- och parintervjuer anses som ett bra komplement till fokusgruppsintervjuer.

I intervjuer, som i fokusgruppsintervjuer, ställs det krav på samtalsledaren att navigera i samtalet på ett meningsfullt sätt (Kvale & Brinkmann, 2014). Det som skiljer sig med metoderna är att samma gruppdynamik inte kan komma till uttryck. Deltagarna under parintervjuerna var väl förtrogna med varandra vilket underlättade interaktionen dem emellan, men det skapade även en samstämmighet när det gällde samtalen och åsikterna som uttrycktes.

6.3.3 Bearbetning av materialet

Samtliga intervjuer spelades in och transkriberades för att underlätta analysarbetet (jfr Bryman, 2016). Dock på grund av tekniska problem spelades det endast in 20 minuter av fokusgruppsintervju 2. Därmed blev materialet från den intervjun bristfälligt. Intervjun inkluderades trots allt i analysen då dessa 20 minuter kunde användas i kombination med de anteckningar som fanns från intervjun.

Oavsett vilken transkriberingsmetod som används kommer alla aspekter av det som sägs i intervjuerna inte kunna återspeglas i transkriberingarna (Fairclough, 1992). Det går inte eftersom tal och skrift innebär olika modaliteter vars innehåll inte helt enkelt kan förflyttas (Fairclough, 2003). När modalitet förändras sker på så vis en transformering av innehållet. I detta fall från tal till text innebär det att röstnyanser, betoning av ord och tonlägen inte framkommer i text. Halkier (2010) skriver att transkribering innebär en reducering av innehållet, detta gäller i synnerlighet fokusgruppsintervjuer. I min transkribering används därför parenteser och hakparenteser för att markera ickespråkliga aspekter som framkommer av betydelse för intervjusammanhanget, såsom ironi, tystnader och andra inlägg som inte sägs explicit. Det kan vara av vikt att lyssna igenom ljudfilerna ett par gånger för att komma tillbaka till detaljer och specifika aspekter som inte uppmärksammades under intervjuns genomförande (Halkier, 2010). Intervjuerna lyssnades igenom ett antal gånger. Det är en övervägning av vad som ska tas mer i transkribering när det gäller små harklanden och andra ljud som ter sig naturliga i talad interaktion. Att ha med alla små inlägg och ljud kan även göra att transkriberingen blir oerhört omfattande samt svårare att läsa. I transkribering för studien har dessa aspekter till viss del bevarats i situationer då de kan anses som ett tillägg eller som ett bekräftande av någon annans uttalande. I övrigt har talspråkliga aspekter såsom harklanden och upprepningar tagits bort och texten har skrivits till att bli mer lättbegriplig i text. Exempelvis har specifika talspråkliga misstag omformulerats för att bevara integritet av intervjupersonerna så att specifika sätt att tala inte ska kunna leda till att anonymitet röjs.

[11] Se vidare diskussion avsnitt *6.7 Etiska överväganden*.

6.4 Analysförfarande

För att analysera det insamlade materialet har inspiration tagits från Faircloughs (1992; 2003; 2010) kritiska diskursanalys. Som tidigare benämnts finns det ett flertal sätt att ta sig an en kritisk diskursanalys. Vissa studier har mer en ingående språklig analys, medan andra åsidosätter det textuella för mer fokus på diskursiva och sociala praktiker i förhållande till en samhällelig analys. På så sätt finns det en stor variation av analytiska möjligheter när det gäller att ta sig an ett material (Fairclough, 2003). I denna analys har inspiration tagits från den tredimensionella modellen med mer betoning på diskursiva och sociala praktiker.

Fairclough (1992) skriver att ifall det finns ett stort material behöver ett urval ske, för att materialet ska vara hanterbart för en diskursanalys. Exempelvis kan utdrag där det framkommer friktion vara intressanta att analysera eftersom friktionen kan vara grundad i diskursiva motstridigheter. Enligt Boréus och Seiler Brylla (2018) är en initial enklare innehållsanalys ett sätt att göra materialet mer hanterbart. Sedan kan stycken väljas ut för närmare diskursanalys. För en enklare innehållsanalys har programvaran NVivo använts. Materialet kodades utifrån teman med vägledning av frågeställningarna och intervjuguiden[12]. Följande koder användes: *typ av bekymmer på nätet*, *förklaringar till utsatthet*, *strategier och hantering av bekymmer*, *vem bör hantera problemen*?, *problem på nätet jämfört med utanför*, *skolans förutsättningar att hantera och förebygga*. Många utdrag passade in i flera teman och därmed även placerades i ett flertal koder. Transkriberingarna lästes ett flertal gånger för att få en överblick över materialet och för att bekräfta att koderna var relevanta för det verkliga innehållet. Efter detta söktes det efter teman och utdrag med särskild friktion, motsättningar eller utdrag där det drogs referenser till andra sociala praktiker.

För att analysera utdragen användes Faircloughs (1992; 2010) tredimensionella modell med nivåerna: text, diskursiv praktik samt social praktik[13]. Dessa distinktioner mellan nivåerna görs för att analytiskt kunna studera diskursiva formationer genom att undersöka sambanden mellan nivåerna. Sociala och diskursiva praktiker kan i själva verket inte förstås som separata utifrån att deras förhållande till varandra är dialektiskt. Detta innebär dock att det kan upplevas svårt att göra tydliga distinktioner och hitta sambandet mellan nivåerna. Winther Jørgensen och Phillips (2002) lyfter fram att en metod för att hitta samband är att isolera tendenser och undersöka vad dessa får för effekter. I min analys använde jag mig inledningsvis av denna strategi, för att kunna besvara den andra frågeställningen om hur utsatthet konstrueras som socialt problem. Personal på ett flertal av skolorna uppgav att de inte hade kommit till deras kännedom att elever varit utsatta på nätet. Trots att flera uppgav att elever inte hade utsatts på nätet framkommer berättelser där elever hade farit illa på nätet. Detta tolkade jag som en motsättning och som en bredare kommunikativ händelse eller en lokal tolkning av händelser, även en så kallad social praktik (jfr Fairclough 1992). Därefter analyserades den diskursiva och den textuella nivån, gällande den identifierade sociala praktiken. Sedan analyserades sociala praktiken återigen för att identifiera andra samband eller praktiker. Ett annat sätt är att börja med en textuell analys och sedan länka samman den med diskursiv praktik och bredare sociala strukturer (Fairclough, 2010). För att besvara den första frågeställningen gällande diskurser som framkommer i skolpersonalens tal om utsatthet på nätet gjordes först en textuell analys. Sedan analyserades sociala strukturer och samhälleliga diskurser vilka kopplades till den textuella analysen och beskrivs nedan.

I den första nivån, den textuella, analyseras semiotiska- och lingvistiska aspekter (Fairclough, 1992, 2003). Då materialet består av tal innebär det att kommunikationen inte är lika genomtänkt som skrivna texter, därmed har jag valt att inte analysera meningsbyggnad eller grammatik på ett detaljerat plan. Den textuella analysen har snarare fokus på hur språkliga resurser används för att skapa av en problembild och socialt positionera aktörer. De textuella analytiska begreppen som valts är följande: *Ord och uttryck*,

[12] Se *Bilaga 3*.
[13] För mer ingående beskrivning gällande modellen se avsnitt *5.1 Kritisk diskursanalys.*

dikotomier, kohesion, struktur, modalitet. Dessa begrepp är utifrån Fairclough (1992) verk *Discourse and social change*.

> *Ord och uttryck* - Hur ord och uttryck används och skapas socialt genom sociala- och kulturella processer. Därför kan meningsbärande ord och uttryck analyseras för att få syn på tendenser.
>
> *Dikotomier* - Begreppet innebär kontraster eller motsatspar. Med hjälp av begreppet kan det undersökas hur olika grupper eller sociala kategorier framställs som motsättningar till andra.
>
> *Kohesion* – Ordet innebär hur meningar hänger samman. I analysen studeras problemdefinitioner eller hur formandet av händelser kombineras för att skapa en viss bild. Detta kan därmed synliggöra ett narrativ som är tänkbart utifrån den rådande diskursen.
>
> *Struktur* – Analys av struktur kring hur händelser skildras i termer av positioneringar av vem som är aktör och vem som inte tillskrivs position av en aktör. Retoriska markeringar av både egna och andras positioner kan analyseras för att undersöka hur sociala relationer konstrueras.
>
> *Modalitet* – Modaliteten påverkas och påverkar diskursens konstruktion av sociala relationer, vem som till exempel får göra något eller vem som kan uttala sig om saken i fråga. Medan *subjektiv modalitet* innebär att subjektet själv framstår i påståendet, såsom "jag tror att..". Till skillnad innebär *objektiv modalitet*, att det inte är klart vem påståendet tillhör och därmed kan påståendet framstå som vedertagen kunskap.
>
> *Affirmitet* - Begreppet används som ett analytiskt verktyg genom graden av *affirmitet* i uttalandet, det vill säga med vilken säkerhet som ett uttalande görs. Ett påstående kan framstå som en personlig tolkning, detta benämns som *låg affirmitet*. Medan *hög affirmitet* förekommer när något sägas som något objektivt och självklart.

För den andra nivån i den tredimensionella modellen, den diskursiva praktiken, analyseras hur talarna drar nytta av de socialt tillgängliga resurserna som finns, vilket bidrar till att konstruera diskursen (Fairclough, 1992). För analys av denna nivå används även konceptet *intertextualitet*[14], vilket innebär att en kommunikativ händelse bygger på en annan händelse. Då olika begrepp och förståelseramar dras från andra domäner förändras innebörden från den ursprungliga innebörden genom överföringen. Motstridigheter kan därför uppkomma i diskursen. Intertextualitet används för att förstå hur talet om utsatthet på nätet innehåller aspekter från andra områden och praktiker. Manifest intertextualitet innebär att talaren i påståendet kan uttalat hänvisa till ett annat verk eller talare. Intertextuella kedjor är ett begrepp som avser sambandet av texter och element, vilka konstruerats i nya sammanhang och har därmed fått nya betydelser från den nya inramningen. *Interdiskursivitet,* innebär att diskurser blandas på nya och kreativa sätt vilket leder till förändring i den dominerande ordningen (Fairclough, 1992; 2010).

Fairclough (2010) skriver att den sociala dimensionen är de sociala förutsättningarna som utgör hur händelser tolkas i den lokala praktiken. För analys av den sociala praktiken används samhällsvetenskapliga begrepp vilka redovisas i avsnitt *5.2 teoretiska begrepp*.

6.5 Reliabilitet och validitet

När det gäller studiers kvalitet beskriver Bryman (2016) att två vanliga begrepp som används är *reliabilitet* och *validitet*. Reliabilitet innebär inom kvalitativa studier att resultatet kan anses vara troligt

[14] Se avsnitt *5.1 Kritisk diskursanalys* för en vidare beskrivning av begreppet.

i förhållande till det som undersöks i studien både teoretiskt och empiriskt (Cohen, 2018). Av denna anledning redovisas studiens tillvägagångssätt och analysprocess så noggrant och *transparent* som möjligt. *Transparents* är ett begrepp som ofta används för att mäta kvalitativa studiers kvalitet (Ahrne & Svensson, 2015). Eftersom studien tar utgångspunkt i en postmodernistisk tradition innebär detta att studien inte kan frånskrivas det sammanhang i vilket studien är genomförd (Bergström & Ekström, 2018). Om studien skulle genomföras vid andra tidpunkter skulle det kunna innebära andra resultat. Dock görs inga anspråk om *generaliserbarhet* när det gäller studiens resultat. Ambitionen för denna studie har varit att bidra med ett empiriskt exempel på hur samhälleliga diskurser om utsatthet kan ta sig uttryck i skolans praktik.

Validitet handlar om att studien undersöker det som är relevant att undersöka i förhållande till omvärlden och att studien undersöker det som studien tar i anspråk att undersöka (Bryman, 2016). Validitet mäter studiens metodologiska ställningstaganden i förhållande till frågeställningen och studiens syfte (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Studiens resultat och analysprocess har kontinuerligt i ställts relation till syftet. Ahrne och Svensson (2015) poängterar att det krävs ett kritiskt förhållningssätt till den egna studien och de egna resultaten för att studien ska vara trovärdig och transparent. Därför har det funnits en ambition att ett kritiskt förhållningssätt skulle vara genomsyrande under hela analysförfarandet, och inte enbart finnas med i diskussionen om resultaten[15]. För detta har även analysprocessen innehållit ett kontinuerligt prövande om de analysenheter som redovisas i själva verket gör empirin rättvisa.

6.6 Metodologisk diskussion

När det gäller forskning om utsatthet på nätet brukar dessa ofta ha ett fokus på antingen nätmobbning eller på sexuell utsatthet (jfr Compton et al., 2014; Macaulay et al. 2020; Mandau, 2020; Ringrose et al., 2021). I denna studie har jag valt att inte begränsa utsatthet på nätet till endast dessa. Att ha en bred utgångspunkt gällande utsatthet på nätet kan anses som en brist, då utsatthet i olika former tar olika uttryck och behöver hanteras på olika vis. Därmed kan studiens resultat anses mindre enhetligt. Det kan ifrågasättas om dessa olika aspekter i själva verket kan abstraheras i en sammanhållen analys. Samtidigt som denna variation och bredd kan anses vara en styrka i analysen för att analysera diskurser gällande utsatthet då inte sällan utsatthet kan överlappa (jfr Boréus & Seiler Brylla, 2018). Diskursanalys kan därmed synliggöra hur olika typer av utsatthet blir definierande och normerande, vilket kan komma att osynliggöra de problem som ofta anses mer vardagliga och förekommande (Hacking, 1999). Avsikten med att ha en bred definition gällande utsatthet har inte varit att likställa olika typer av utsatthet eller att föra samman olika definitioner. En bred definition kan emellertid bidra med att illustrera komplexiteten då skolpersonal kan möta en variation av nätrelaterade problem bland elever.

I studien intervjuas ett antal professioner i skolan som möter barn i sin yrkesroll, exempelvis lärare, kuratorer, fritidspedagoger, socialpedagoger, skolsköterskor, rektorer. Dessa kan sägas ha olika perspektiv och erfarenheter när det gäller barns och ungas utsatthet på nätet. Exempelvis möter lärare elever i mycket högre utsträckning än kuratorer och rektorer. Samtidigt som denna studies syfte handlar om att analysera diskursiva sociala kontexten i skolan. Skolan är en mångfasetterad och komplex verksamhet (Jarl & Pierre, 2018). En mångfald i informanternas yrkeskategorier kan möjliggöra en mer mångfacetterad förståelse för skolans komplexa verklighet, som utgörs av en rad olika professioner och förhållningssätt. Denna studie har inte i åtanke att studera enskilda yrkesgruppers perspektiv eller yrkesspecifika diskurser, utan skolan som en normerande samhällelig institution med gemensamma diskurser i skolans praktik.

Då studien tar sin utgångspunkt i en postmodernistisk tradition innebär detta att forskning inte är något som kan upptäckas utan att detta är något som skapas (Winther Jørgensen & Phillips, 2002). Utifrån detta är det av vikt att beakta sin egen position i förhållande till analysarbetet (Larsson, 2005). Då jag har en bakgrund inom socialt arbete, kan detta innebära att resultatet blir något annorlunda än om någon

[15]Se vidare diskussion i avsnitt *6.7 Etiska överväganden*.

från en annan professions tillhörighet hade genomfört studien. Eftersom socialt arbete som fält karaktäriseras av större fokus på förändringsarbete samt en problemfokusering i syfte av att uppnå ökat välbefinnande (Payne, 2015). Detta kan även tänkas ha påverkat intervjuerna. Exempelvis att användandet av begreppet utsatthet kan uppfattas annorlunda för exempelvis lärare. För att överbrygga olika tolkningsramar har även andra benämningar såsom *bekymmer* kommit att användas växelvis under intervjuerna. Begreppet bekymmer kan tolkas mer vardagligt och mindre laddat än utsatthet. Under intervjuerna användes även exempel på hur utsatthet kan ta i uttryck. (Detta kan dock problematiseras eftersom det kan tolkas som ledande frågor. På grund av detta har exempel använts med viss försiktighet för att påverka skolpersonalens benämningar och tolkningsrepertoarer så lite som möjligt (jfr Bryman, 2016). Att använda denna typ av frågor användes för att påbörja ett samtal när konversationerna inte längre hade samma flyt som tidigare under samtalet. Det kan argumenteras vara ett sätt att synliggöra diskurser avseende fenomen genom att informanter får tar ställning till olika påståenden och resonera kring ämnet.

6.7 Etiska överväganden

Etik i den föreliggande studien har beaktats genom att följa de etiska regler och riktlinjer som framkommer i Vetenskapsrådet (2017) CODEX. Enligt Vetenskapsrådet (2017) är det viktigt att forskning som bedrivs ska vara av god kvalité och verka för samhällets och individers utveckling. Detta handlar om ett reflexivt och etiskt förhållningssätt, samt om att ta ansvar för resultaten, beakta kunskapens värde samt förhindra att forskning leder till skada för individer eller samhället. Etik har därför beaktats som en process som bör vara genomgående under hela studiens genomförande och inte enbart som kriterier.

Vetenskapsrådet (2002) lyfter fram att *konfidentialitetskravet* innebär att ta hänsyn till deltagarnas anonymitet, för att säkerställa individers integritet. Deltagarna och platserna där skolorna är belägna beskrivs endast översiktligt för att dessa inte ska kunna identifieras, för att värna om deltagarnas anonymitet. Att närmare information om skolorna eller deltagarna inte redovisas sker på bekostnad av transparens i studien, vilket påverkar reliabiliteten. Detta har dock avgjorts vara i helheten höja validiteten på studien då Vetenskapsrådet (2017) poängterar att god kvalité i en studie är beroende av att studien sker med beaktande av etiska överväganden. När det gäller vissa specifika detaljer i beskrivningar av exempelvis rättsfall har detaljer ändrats eller tagits bort, för att händelser eller platser skulle kunna potentiellt härledas så att anonymiteten skulle röjas. Dessa detaljer har inte haft betydelse för den analytiska poäng som citaten avsett att illustrera. För att beakta sekretess har materialet förvarats på ett säkert sätt så att obehöriga inte fått tillgång till det. *Informationskravet* har beaktats genom att deltagarna vid ett flertal tillfällen fått information om studien och vad deltagande i studien innebär. Vid första förfrågan om deltagande skickades ett informationsbrev[16] via e-post. I informationsbrevet framgick bland annat syfte, planerad insamling av materialet, samt önskan om att spela in intervjun. Innan intervjuerna genomfördes gjordes även en kort dragning om studien syfte, intervjuernas genomförande, anonymitet, samt att deltagarna kunde dra sig ur när som helst under projektets gång utan att behöva ange skäl. Deltagarna informerades även om hur materialet skulle användas, på så vis beaktades *nyttjandekravet*. Samtliga deltagare samtyckte till att delta, på så vis beaktade *samtyckeskravet*. Samtycke till att spela in intervjun inhämtades.

Det kan även anses vara av vikt att beakta sammanhanget där intervjuerna genomfördes. Dahlin Ivanoff och Holmgren (2017) skriver att det är viktigt i fokusgruppsintervjuer att deltagaren har makt och tillåts vara experter inom sitt område. Intervjuer som metoder kan anses minska maktobalansen mellan forskare och deltagare då metoden utgår från ett mer demokratiskt förhållningsätt. Emellertid poängterar Kvale (2005) att intervjuer kan te sig som mer emancipatoriska och demokratiska metoder, men att maktaspekten av att forskaren har slutligt tolkningsföreträden inte kan bortses. I intervjusituationer kan det anses viktigt att det skapas en öppen och tillåtande miljö för att skapa en känsla av bekvämlighet

[16] Se *Bilaga 1*.

och trygghet så att deltagarna ska få utrymme att uttrycka sig (Dahlin Ivanoff & Holmgren, 2017). Att intervjusituationer inte uppfattas som obehagliga är av vikt för att individer inte ska komma till skada. Således kan det även etiskt ifrågasättas hur "öppna miljöer" görs i förhållande till diskursanalytiska studier. Hammersley (2014) skriver att diskursanalytiska studier kan på så sätt bedra deltagarna i att det är deras erfarenheter eller tankar om fenomen, och inte diskurser i deras tal. Detta innebär att informanterna inte nödvändigtvis är medvetna om vilket material det är som används i intervjuerna. Därför har intervjusammanhanget beaktats särskilt för att förhindra att miljön inte är för öppen att deltagare berättar om saker som de sedan ångrar att de berättade om. För att förhindra detta har intervjuerna präglats av en formalitet genom att inledningsvis sätta en tydlig sammanhangsmarkering. Det har tydligt poängterats när inspelningen sätts på samt att vid fysiska intervjuer har ljudinspelaren legat tydligt synligt på bordet.

7. Resultat och analys

Resultatet är uppdelat i tre avsnitt. I första avsnittet *7.1 Former av utsatthet på nätet* presenteras en övergripande sammanfattning av olika typer av utsatthet som skolpersonalen talar om. De två senare avsnitten i resultatet har inspirerats från Faircloughs (1992; 2010) tredimensionella modell. I avsnitt *7.2* presenteras en textuell analys *(Textuell analys*). Första frågeställningen gällande vilka diskurser som framkommer i skolpersonalens tal om utsatthet på nätet, besvaras i detta avsnitt. I avsnitt *7.3 Sociala praktiker och diskurser* besvaras andra frågeställningen om hur utsatthet på nätet framställs som ett problem.

Nivåerna i den tredimensionella modellen, *textuell-*, *diskursiv-*, samt *social praktik*, integreras till den grad att det i själva verket inte kan göras tydliga distinktioner mellan nivåerna (Fairclough, 1992). Syftet med att dela upp analysen i de ovan presenterade delarna är att skapa en tydligare struktur i analysen. Eftersom dialektiken är en viktig del i Faircloughs (1992; 2003) teori görs därför ingen strikt uppdelning i avsnitten. Uppdelningen är snarare att fokus främst läggs på det ovanstående nämnda nivåerna i respektive avsnitt.

7.1 Former av utsatthet på nätet

Den utsatthet på nätet som lyfts fram under intervjuerna handlade bland annat om *bråk och kränkningar online*, *digital sexuell utsatthet*, samt *digitalt utanförskap*. Dessa kategorier kan sägas gå in i varandra. Exempelvis kan ett återkommande utanförskap på nätet likväl kategoriseras som nätmobbning. Kategoriseringen av olika former av utsatthet kan även struktureras på andra sätt. Avsikten med avsnittet är att ge en överblick av olika former av utsatthet som framkommer under intervjuerna.

Bråk och kränkningar online - I intervjuerna återkommer diskussioner om olika verbala kränkningar eller hot på nätet. Det framkommer beskrivningar av att elever kommenterade varandras inlägg som kunde resultera i att konflikter uppstod i skolan. Skolpersonalen berättar även om grövre händelser som kunde innefatta konkreta hot om våld eller dödshot. Exempel som tas upp berörde också sekvenser av att bråk i skolan hade filmats, och videorna spreds på nätet. Konflikter kunde eskalera till nya nivåer genom spridningen av chattar, bilder eller videor på nätet, då fler personer kunde bli inblandade. I nedanstående visas hur kuratorn på Päronskolan berättar om hot på nätet:

> Kuratorn: Vi har mycket konflikter bland tjejerna. Jättemycket bland tjejerna, där det sker mycket hot på Snapchat och sådant. (Intervju, Päronskolan)

Kuratorn berättar att det har förekommit mycket hot bland flickor på skolan. Ofta talas det om problem på nätet i benämningar som bråk eller konflikter. I forskning är nätmobbning ett begrepp som används flitigt och har beforskats mycket (jfr Kyrrestad et al., 2023; Macaulay et al., 2020; Slonje et al., 2013; Thornberg, 2020). I skolpersonalens tal framkommer sällan benämningarna mobbning eller nätmobbning. I materialet framkommer snarare benämningar som bråk, kränkningar och hot. Nätmobbning och mobbning kan dock anses vara vedertagna begrepp i samhället, olika typer av interventioner har skapats i skolan för att bekämpa problemet (jfr Thornberg, 2020). Dock framkommer inte dessa benämningar i skolpersonalens tal om utsatthet på nätet.

Digital sexuell utsatthet– Under intervjuerna talas det om digital sexuell utsatthet i olika former, såsom digitala sexuella trakasserier, grooming eller sexuell utpressning. Detta handlar om allt ifrån att elever fick bilder med sexuellt innehåll skickat till sig mot sin vilja till grov sexuell utpressning. På flera skolor talas det om sexuella bilder som något elever förmodligen ofta fick skickat till sig. En lärare på Krusbärskolan berättar på följande vis om hur sexuell utsatthet kunde se ut bland eleverna:

> Lärare: Då är det kanske att man har skickat… ja, men två personer kanske har varit ihop. Man skickar nakenbilder till varandra. Så gör man slut. Då lägger man ut det på nätet, eller så att det sprider sig. Det sprider sig rätt så fort. Man har liksom i skämt tagit kort på könsorganen eller

> liksom vad som helst för skojs skull, som något skoj mellan två personer, eller en grupp så här. Men sen har det ibland skickats vidare. Då är det ju sexuellt liksom på ett helt annat sätt. (Intervju, Krusbärskola)

I citatet skildrar läraren ett händelseförlopp där utsatthet på nätet uppstått genom att bilder spridits i efterhand. I materialet framkommer liknande händelser på ett flertal skolor, där bilder eller videor tagits med samtycke men sedan spridits utan samtycke. Tidigare forskning visar på att spridningen av sexuella bilder utan samtycke är ett förekommande problem bland elever (jfr Hunehäll Berndtsson, 2022; Reed et al., 2018; Ringrose et al., 2021). I några intervjuer förekommer beskrivningar av sexuell utpressning, vilket handlade om att elever varit inblandade i att pressa någon annan elev till sexuella handlingar och detta hade dokumenterats och spridits till andra. På flera skolor talas det om sexuell utsatthet i form av grooming. Skolpersonalen har olika erfarenhet av hur förekommande grooming är. På en skola hade det framkommit ett tiotal fall under det senaste året, medan på många andra skolor hade ingen sådan utsatthet framkommit.

Digitalt utanförskap - Digitalt utanförskap framkommer under vissa intervjuer som en form av utsatthet där en elev utesluts från vissa gemenskaper. Elever kan exempelvis uteslutas från chattgrupper eller sammanhang. Elever kan göras medvetna om sitt utanförskap genom sociala medier. I nedanstående citat berättar kuratorn på Hasselskolan hur elever kan uteslutas:

> Kurator: För att då kan man (elever) bete sig på ett sätt. När de är i skolan, och sen när de kommer hem så får man en massa elaka meddelanden, eller bara förstår att de inte är med i rätt grupp. De får inte frågan av att umgås, för det kan också upplevas som utsatthet. Allt det här icke görandet. (Intervju, Hasselskolan)

Kuratorn poängterar att digitala medier kan användas som arena för att synliggöra utanförskap. Trots att citatet beskriver att meddelanden skickades utanför skoltid påverkar detta elevernas relationer sinsemellan. Tidigare forskning visar att barn som utsätts för nätmobbning och kränkningar på nätet ofta även kan vara mobbade i skolan (jfr Låftman et al., 2018; Rajaleid et al., 2020).

7.2 Diskurser i skolans tal om utsatthet på nätet

I detta avsnitt redovisas diskursiva praktiker som tar uttryck i talet om barns och ungas utsatthet på nätet i det insamlade materialet.

7.2.1 Digitala medier som en riskfylld plats

Under flertalet av intervjuerna framkommer att digitala medier kunde vara en plats där barns och ungas problembeteenden förstärktes. Följande citat är taget från en intervju med två lärare på Lönnskolan, där de diskuterar hur internet skapar osäkerhet:

> Lärare 2: När jag gick i skolan då var det ju inte... Allt publicerades ju inte. Alltså, man såg ju det fanns ju ingen Facebook eller något sådant. Som nu, och allt går ju att ta skärmdump på. Det är ju inte konstigt att eleverna blir osäkra. Jag kan ju smygfilma allt möjligt.
> Intervjuare: Har ni haft sådana bekymmer med smygfilmning och att man fotar folk mycket i skolan?
> Lärare 1: Ja, det har funnits tillfällen när det har varit på idrotten och... ja, även i… alltså elever. Så, det har det.
> Lärare 2: Jag tänker även i korridorer. Även om skolan ska vara en trygg miljö så är det ju… Alltså alla elever har ju mobiler nu för tiden. Så det sprids ju snabbt. Även ifall man skulle träffas på stan, något sådant. Man ser en lärare på stan eller ser elever på stan och så tar man en bild, skicka, sprid. Så blir det en snackis. Det är inte konstigt att de blir osäkra, att man alltid måste vara på sin vakt.' (Parintervju, Lönnskolan)

I citatet berättar en av lärarna att samhället har förändrats sedan dess att läraren själv växte upp i ett samhälle utan digitala medier. Genom uttalandets kohesion, det vill säga strukturen i uttalandet,

framställs en bild av digitala medier som något som skapar osäkerhet hos eleverna, då det ständigt finns ett hot av att bli fotograferad eller filmad och att detta kan komma att spridas via digitala medier (jfr Fairclough, 1992). Läraren poängterar att ”även om skolan ska vara en trygg miljö” kan det tolkas som att digitala medier gör att skolan inte längre är en säker plats. Det görs en jämförelse till när läraren själva gick i skolan, vilket bidrar till att skapa en kontrast i narrativet och därav förstärks bilden av digitala medier som orsaken till ungas osäkerhet. Risken förstärks genom att poängtera att spridningen är ett problem, material kan spridas fort och till många. Tidigare forskning visar på att internet konstrueras som en osäker plats där exempelvis våld och trakasserier kan äga rum (Joelsson & Bruno, 2022). I citatet framkommer likväl aspekten av att material kan spridas som ett särskilt bekymmer när det gäller digitala medier. Det diskuteras liknande i en intervju på Fläderskolan:

> Kurator 3: En bit är att man kan sitta hemma och så är man lite upprörd. Så säger man något och så läggs det ut. Så sprids det. Det är ju grova saker. Så blir det grova, grova saker.
> Kurator 4: Sen, vi jobbar i en liten kommun. Det är ofta att elever känner elever i andra skolor i hela området. Så kanske… en sexuell video hamnar överallt i varenda skola. Våld. Slagsmål. Jag hade två tjejer i skolan, det filmades slagsmål mellan dessa två tjejer… och det spreds i varenda skola. Det är också problematiskt. Det blir inte bara de här personerna som involveras, utan det här blir väldigt stort. (Fokusgruppsintervju, Fläderskolan)

Att olika material av både sexuell och våldsam natur sprids bland elever och elever på andra skolor framkommer som ett särskilt problem. Då spridningen av bilder eller videor kan resultera i att andra blir indragna. Upprepningen av orden "varenda skola", lägger en betoning på att detta når överallt i området. I citatet framkommer en hög affirmitet, då uttalandet görs med hög säkerhet att det är så verkligheten ser ut (jfr Fairclough, 1992). Det talas inte om risker av eventuell spridning eller till specifika andra skolor, utan det talas om att material sprids i hela området, vilket leder till att problem eskalerar. Tidigare forskning visar på att skolpersonal anser att spridning av material på nätet är särskilt allvarsamt (Macaulay et al., 2020). I likhet med tidigare forskning anses det av deltagarna i studien att spridning av bilder och material är särskilt oroväckande.

I ett flertal intervjuer framkommer det att skolpersonal anser att det är oroande att det går att skicka material eller meddelande anonymt på sociala medier. I följande citat från Almskolan berättar personalen om anonyma meddelanden:

> Lärare 3: Det anonyma grejer som skickades till folk i klassen...
> Lärare 1: Det var det ju också… Det var ju någon som skapat ett konto med någon annans namn på och lagt en massa dumma grejer där i någon annans namn.
> Lärare 3: Ja, ja, ja (frustration)
> Lärare 1: Rena galenskapen! (Fokusgruppsintervju, Almskolan)

I ovanstående citat beskrivs hur meddelanden skickats anonymt till elever i klassen och att konton skapats i andra personers namn. Språkligt sker det därför en förskjutning av subjektspositioner i ovanstående citat, då någonting ”skickades” och inte att det finns ett aktivt subjekt som skickar. Därmed kan subjektspositioner gällande vissa handlingar komma att förändras, från att det finns ett bestämt subjekt till att subjektet försvinner (jfr Fairclough, 1992). Eftersom digitala medier är ett verktyg som kan användas för att utsätta andra med, och anonymiteten kan möjliggöra att aktören inte längre är synlig kan det problematiska beteendet tillskrivas digitala medier i stället. Problemen tillskrivs digitala medier som arena, och inte att andra utsätter elever via nätet. Detta illustreras i nedanstående utdrag från Cederskolan:

> Intervjuare: Hur ser ni på det här med sociala medier och barns användning av sociala medier?
> Rektor: Det är oroande. (tystnad)... Ja… det blir ett otroligt tryck. Hmm... vi ser ju elever, asså, ibland går det någon utmaning på nätet. Så ska de filma och göra likadant här. De kan starta ett bråk eller så ska de ibland… bara för de ska filma och göra något… eller göra något emot någon lärare för att det är en utmaning liksom. Fast det är inget de brukar annars göra. Så jag ser att nätet påverkar dem jättemycket. (Parintervju, Cederskolan)

I ovanstående intervju berättar rektorn på Cederskolan om utmaningar som sprids på nätet och får elever att göra saker som ”de annars inte skulle göra”. Det ter sig i uttalandet som att digitala medier har en negativ påverkan på barn och unga. På så vis positioneras ungas agerande på nätet som annorlunda i förhållande till hur de hade agerat utanför nätet, eller om de inte påverkats av vad de sett på digitala medier. Unga framställs inte som agerande subjekt i förhållande till digitala medier (jfr Fairclough, 1992). Därmed framträder en diskurs om digitala medier som en farlig plats som förändrar ungas beteende. Att ungas användande av digitala medier anses riskfyllt är inget nytt utan perspektivet har funnits sedan digitala medier började användas (Livingstone & Görzig, 2014; Livingstone & Third, 2017). I ett flertal intervjuer framställs internet som en farlig plats där vem som helst kan utsättas, såsom i nedanstående exempel:

> Kurator: Jag tänker så här personligen att det är så lurigt med nätet för där kan verkligen vem som helst bli utsatt. På något sätt… för du kan alltid utge dig för att vara en annan person på nätet.
> Intervjuare: Lättare att bli lurad tänker du eller?
> Kurator: Ja, men alltså också så här att till exempel, om du tänker att du har ett utåtagerande barn i skolan. Alla vet att det är barnet är utåtagerande, men det är liksom… Det kan ju vara den tysta som aldrig säger någonting… aldrig har problem i skolan. De kanske är de som blir mest utnyttjade på nätet. Det finns så mycket skam och skuld i det, när någon blir utsatt eller när man känner själv att "ja men det var jag som la ut den bilden ". (Intervju, Päronskolan)

I ovanstående uttalande beskriver kuratorn utsatthet på nätet i relation till utanför nätet. Kuratorn gör en parallell med barn i skolan och barn på nätet. Att de tysta barnen benämns kunna vara utnyttjade på nätet, detta benämns även i andra intervjuer som ett bekymmer med utsatthet på nätet specifikt. I citatet framträder ett narrativ att vem som helst kan bli utnyttjad, även de så kallade tysta eleverna som inte har ”problem”, vilket konstituerar nätet som en ”lurig” plats för alla. Socialt positioneras barn och unga som sårbara i förhållande till internet som plats. Internet som en riskfylld plats är en aspekt av hur digitala medier konstrueras i förhållande till den diskursiva praktiken av risk som framträder i skolpersonalens tal om utsatthet. Barn bedöms som särskilt sårbara i förhållande till nätet som arena (Jenks, 2005). För att fenomen ska betraktas som sociala problem behöver ett stort antal personer påverkas och att det föreligger en överhängande risk att fler utsätts (Loseke, 2003). Denna överhängande risk framkommer i förhållande till utsatthet på nätet som socialt problem.

Sammanfattningsvis framträder en diskursiv praktik av digitala medier som en riskfylld plats för barn och unga. Den diskursiva aspekten av att material lätt kan spridas bidrar till att framställa internet som en riskfylld arena. I perspektivet ses barn inte som subjekt i förhållande till internet, utan de ses som utsatta utan eget agentskap.

7.2.2 Bråk och konflikter mellan elever

Skolpersonal på ett flertal skolor berättar om händelser där barn och unga använde digitala medier som ett verktyg för att utsätta andra. I följande citat berättar en lärare på Krusbärskolan om hur konflikter mellan elever på nätet kan ta form. Till en början berättar läraren om hur olika elever kan skapa konflikter på nätet:

> Intervjuare: Skulle du kunna säga att det är… men lite, de elever som hamnar i konflikter överlag som också hamnar i konflikter på nätet?
> Lärare: Både och, skulle jag nog säga…. faktiskt…ja det är både de som man vet "okej", sen har vi ibland lite så här otippade elever. Som man bara "oj, den här trodde jag verkligen inte skulle skapa det här", men sen när man väl har pratat så är det ju en massa annat som ligger bakom. Man har liksom, kanske blivit mobbad. Man kanske ville ge igen eller liksom… andra personer har varit på, så försöker man…alltså, det är ju det här med hämnden. Ja, eller att vissa bara "jag har inte så mycket att göra på en lördagskväll.". [Sen och så] skriver man liksom. Ja, det kan skapa lite drama.
> Intervjuare: Ja, för man har inget bättre för sig?
> Lärare: Nej, men precis. Sådana elever har vi ju också så. Man vill i princip skapa lite drama. Man vet. Man kanske har en hemlighet, så läcker man den, och så bara "ojdå det var, inte meningen". Så blev det liksom någonting på nätet. Men det hamnar ju oftast på… ja, men det är helg när det

> blir. Men jag ska nog säga att nätet är det större variation [av elever] vad vi ser. Men det kan ju vara att man funkar på skolan på ett helt annat sätt liksom, eller att man är liksom "clever" [smart, svensk översättning] liksom att ja…"men i skolan ska jag bete mig så kan jag vara något på nätet." (Intervju, Krusbärskolan)

Läraren beskriver att konflikter på nätet initieras av elever, antingen till följd av egen utsatthet eller uttråkning. Tidigare forskning har visat på liknande resultat, att orsaker till att elever utsätter andra kan handla om makt, uttråkning eller bestraffning av andra (Compton et al., 2014). Med användning av ordet "drama", impliceras det på att handlingarna inte görs till följd av ens egen upprördhet i första hand, utan sker i syfte av att provocera andra. I användandet av referat liknande uttalandet av läraren såsom det vore de ungas egna röster av "oj det var inte meningen", i uttalandet framkommer en antydan på att det i själva verket inte skulle vara sant. Diskursivt skapas sociala positioneringar i uttalandet där de unga positioneras som subjekt på nätet (jfr Fairclough, 2010). Narrativet förstärks ytterligare genom att vissa elever framställs som strategiska genom att i skolan agera på ett önskat sätt. Ett annat exempel på hur skolpersonal inom den diskursiva praktiken kan positionera unga som aktörer illustreras nedan:

> Skolsköterskan: Man lägger ut någonting, eller skickar till den andra, eller om det är då Tik tok och andra ser det… som man är kompis med. Det är ju det här jag inte riktigt förstår med det. Då lite… för att visa att ”så här har vi det roligt och trevligt utan dig”. (Parintervju, Lönnskolan)

Skolsköterskan berättar om att elever kunde utsätta andra genom att posta inlägg på sociala medier i syfte av att utesluta andra. I citatet framställs elever avsiktligt kunna lägga ut inlägg för att exkludera andra. Internet kan därför förstås som ett medel för unga att utsätta andra på, således kan digitala medier tolkas som en arena för exkludering.

I flera intervjuer beskrivs konflikter bli särskilt grova på nätet. I följande citat samtalar kuratorn och rektorn på Cederskolan om konflikter och konflikthantering:

> Rektorn: Jag tänker som vi också pratade om att lärarna har ju ganska mycket som de kan jobba med för att träna barnen i konflikter. Sen är det ju mycket, barnen de vet ju vad som... de skulle ju aldrig säga det i vanliga fall. De vet ju vad man säger och inte, men ändå… så blir det så grovt på nätet.
> Intervjuare: Hur kommer det sig... varför tror ni att det blir så?
> Rektorn: Jag tror de hetsar varandra. Det blir i hettan liksom. I stället när man blir… man kanske inte sitter själv. Man kanske är flera stycken. Så ja… drar det i väg.
> Kuratorn: Definitivt. Så tänker jag att man är mer skyddad än om man står framför personen. Du kanske sitter hemma och då finns det ingen som kan slå dig precis då.
> Intervjuare: Nej, hm.
> (tystnad)
> Kurator: Men det är ju så vi människor fungerar också, att vi kan hetsa upp oss över någon sak och så är det någon, i samtalet… också jagar man upp sig ännu mer ja… bara för att.
> Rektorn: Ja, eller hur. (Parintervju, Cederskolan)

I ovanstående citat beskrivs det hur konflikter blir grövre på nätet genom grupptryck eller att det inte föreligger risk för fysiskt våld vid tillfället. Det geografiska avståndet framställs påverka på så vis att konflikter kan eskalera. Rektorn uttrycker detta med en lägre affirmitet, med uttrycket ”jag tror” i frågan om grupptryck (jfr Fairclough, 1992). Kuratorn instämmer till rektorns uttalande med ”definitivt” som tolkas ha en hög affirmitet i uttalandet, det vill säga att det inte finns någon vaghet. I uttalandet framställs eskalerande konflikter på nätet bland elever vara på grund av hur ”människor fungerar”, alltså att digitala medier blir en arena för människors konfliktsökande beteende. En central del i denna diskurs är i själva verket barns och ungas beteenden som orsaken till utsatthet. Digitala medier blir en arena för elever att utsätta andra elever på. En lösning gällande konflikterna på nätet framställs i citatet vara att ”lärarna ska träna barnen i konflikter” det vill säga att eleverna ska utbildas i att hantera konflikter. Hur lösningar konstrueras är ett sätt att få inblick i diskursen (Bacchi, 2009). Att unga behöver vuxna som ska lära dem att hantera konflikter på nätet legitimerar även samhällets styrning då barn och unga ses som att de

inte kan bete sig på nätet utan är i behov av stöd (jfr Rose, 1999). I ett flertal intervjuer beskrivs digitala medier som en arena där vuxna saknade insyn. I nedanstående citat berättar en lärare på Tallskolan om vuxnas roll i förhållande till digitala medier:

> Lärare: Att liksom lära barn då var de kan vända sig om det händer saker, och att också barn känner sig trygga med att prata med vuxna, även om sådant som händer i mobiltelefonerna eller vid datorn eller plattan, som kanske inte märks och syns lika väl. Ett bråk på skolgården, det är ju ganska tydligt för en vuxen att få tag i, medan det här sker ju lite mer i skymundan kanske. Så finns det ju många föräldrar som är väldigt aktiva också och som har inloggningar till sina barns konton och sådana saker. /…/de vet ju att jag kan logga in på deras mejl... mejlkonton liksom. Att det är någonstans, att vetskapen av att "jo men vuxna vet vad som händer. Vuxna kan se". Så att det är ingen idé att sitta och skriva taskiga meddelanden till varandra på mejlen för det finns vuxna som ser det. (Intervju, Tallskolan)

I ovanstående citat berättar läraren att på skolgården blir bråk tydligt för vuxna på skolan på ett sätt som det inte blir på nätet. Vuxna och vuxnas insyn framställs som ett skydd för att förhindra att barn och unga utsätts för varandra. Tidigare forskning har visat på att när det gäller kränkande behandling får elevens egna agerande betydelse, mobbning förekommer enbart i det fall som offret uppfattas som passivt (Horton et al. 2022). Genom att det talas om att unga skriver " taskiga meddelanden till varandra" framkommer inte ett tydligt offerskap. Unga positioneras inte som sårbara då motparten positioneras som likvärdigt utsatt. Utsattheten framställs i termer av konflikter.

Sammantaget framställs digitala medier som en arena för elevers konflikter inom diskursen. I denna diskursiva praktik positioneras elever som aktiva subjekt som utsätter varandra. En diskursiv aspekt är avsaknaden av vuxnas kontroll och insyn på arenan vilket anses leda till att elevers beteende eskalerar och utsatthet uppstår.

7.2.3 Flickor respektive pojkars utsatthet

Skolpersonalen talar om utsatthet på nätet som olika könade erfarenheter bland eleverna. Tidigare forskning har visat att kön är en aspekt som påverkar både förekomsten av utsatthet samt hur problemet bemöts av personal (jfr Jonsson et al., 2019; Låftman et al., 2018; Rawlings, 2017; Reed et al., 2018; Ringrose et al., 2021). I nedanstående citat diskuterar fritidspedagogen och socialpedagogen på Äppelskolan flickor respektive pojkars användande av digitala medier:

> Socialpedagog: Sen blir det ju så mycket feltolkningar också. Missuppfattningar när man skriver. Tycker man ju också att de tar det på ett sätt som det kanske inte är alls menat på det sättet. Så det är inget smidigt sätt att ha en mer allvarlig diskussion.
> Intervjuare: Men är det här någonting som ni skulle säga händer på er skola väldigt mycket?
> Socialpedagog: Ja, men det är ju bland tjejer.
> Intervjuare: Hur kommer det sig att ni tänker att det är framför allt bland tjejer?
> Fritidspedagog: Bra fråga.
> Socialpedagog: Ja, men hos killar så smäller det ju mer. Tjejer är ju mer… handlar lite mer i det tysta liksom. Att man skriver och bråkar, och sen kommer de och så klagar de av sig, snackar skit om någon. Så skriver de lite till, och så blandar de in någon annan och så delar de det med dem.
> Fritidspedagog: Man märker lite sådan skillnad både på killar och tjejer, det är jätteskillnad. (Parintervju, Äppelskolan)

I ovanstående citat talar socialpedagogen och fritidspedagogen om hur de ser en skillnad mellan flickors och pojkars sätt att ha konflikter på. I citatet framställs pojkar och flickor som en dikotomi, då de sätts i ett motsatsförhållande (jfr Butler, 2006; Fairclough, 1992). Uttalandet görs med en hög affirmitet då socialpedagogen poängterar att det är "jätteskillnad", och denna skillnad framställs därmed som en objektiv sanning (jfr Fairclough, 1992). Detta förstärker även dikotomin mellan flickor och pojkar. På ett flertal skolor talas det om könsskillnader på liknande sätt, att flickor använder digitala medier för att utsätta andra i högre grad genom exempelvis elaka kommentarer. Pojkar beskrivs däremot vara mer fysiskt våldsamma. När det gäller diskurser om våld i samhället anses fysisk våldsutövning vara maskulinitetsskapande och femininitet förknippas mer med passivitet och offerskap (Gottzén, 2013;

Nilsson & Lövkrona, 2020). Diskursivt kan digitala medier framstå som en arena för flickor att utsätta andra på för mobbning och konflikter.

På flera skolor framkommer att flickor anses vara mer sexuellt utsatta på nätet jämfört med pojkar. I nedanstående citat diskuterar kuratorn och rektorn på Cederskolan frågan. Inledningsvis diskuteras hur kroppsideal påverkar unga.

> Kurator: Jag tror killar och tjejer påverkas jättemycket av kroppsideal, av skev syn på verkligheten. Det tror jag inte är mer åt ena hållet, utan jag tror det är båda. Sen ser det helt olika ut… och det är helt olika vad man ska sträva efter och hur man ska se ut.
> Intervjuare: /…/tjejer och killar påverkas på lite olika sätt då?
> Kurator: Jag skulle… fast jag skulle säga… kanske just då när man pratar om grooming eller sexuella trakasserier, då tänker jag att... ska jag fokusera på min erfarenhet och det jag ser… så är det fortfarande mer tjejer som är mer utsatta. För att det är inte lika intressant att sprida bilder på killar. Kanske också att… ja men… tjejerna här i alla fall är inte alltid lika intresserade av "oh nämen, den här bilden på den här killen" men det sprids hur fort som helst bland killarna om det är bilder på tjejer. (Parintervju, Cederskolan)

I ovanstående citat berättar kuratorn att hen har mer erfarenhet av att bilder sprids på flickor. I uttalandet framkommer en subjektiv modalitet där kuratorn hänvisar till den egna erfarenheten och gör inte uttalandet som någon objektiv allmängiltig kunskap (jfr Fairclough, 1992). I citatet framställs orsaken till att bilder på flickor sprids vara att det förekommer en större efterfrågan på bilder på flickor än bilder på pojkar. Att detta skulle vara fallet sägs inledningsvis med en objektiv modalitet, som om det var en objektiv sanning. Sedan tillägger kuratorn att detta är fallet på Cederskolan. I citatet framställs kön som en dikotomi (jfr Butler, 2006). Att det framkommer en könad diskurs i skolans praktik gällande sexuell utsatthet är i enlighet med tidigare forskning (jfr Hunehäll Berndtsson, 2022; Joelsson & Bruno, 2022; Ringrose et al., 2021). Liknande samtal förs om könsskillnader på Fläderskolan där kuratorn berättar om flickors och pojkars utsatthet på nätet:

> Intervjuare: Men tror du flickor utsätts liksom mer för det här sexuella på nätet eller …
> Kurator: Jag tror fortfarande det är fler flickor… sen blir pojkarna också och "du måste skicka en bild på ditt kön, annars kommer vi att döda din familj" och sådana saker. Det är alltid någon som nappar…. men det är mindre utsträckning. Men det är fortfarande så att flickorna behandlas illa språkmässigt "hora" och sådana saker. (Intervju, Fläderskolan)

I ovanstående uttalande beskrivs flickor utsättas för fler kränkande kommentarer. Samtidigt som kuratorn även ger ett exempel på hur pojkar kan utsättas för grova hot med krav på att skicka sexuellt material. Utifrån uttalandet kan exemplen problematiseras i relation till varandra. Att uppleva sig bli pressad till att skicka nakenbilder till följd av dödshot kan anses vara allvarligare än att utsättas för verbala kränkningar i form av att bli kallad ”hora”. I diskursen legitimeras flickors position som sårbara. I uttalandet “fortfarande är mer flickor” kan det antydas på en avsaknad av progression i samhället som borde skett avseende att flickors utsatthet borde minskat. Genom uttalandet framställs flickors utsatthet som ett problem, medan pojkars utsatthet framställs som en ickefråga. Tidigare forskning har även visat på att pojkars utsatthet kan komma att förbises (Hunehäll Berndtsson, 2022). I intervjun på Almskolan berättar socialpedagogen om hur hon pratar med flickor respektive pojkar om att få nakenbilder skickade till sig mot sin vilja:

> Socialpedagog: Att det kan finnas egna snack. Med det är klart jag kliver kanske in i den då också lite. För jag är ju också då mer försiktig när jag frågar en tjej om det, och är mycket mer rakt på sak om jag frågar en kille om det. Nu när du frågar så är jag nog… [gällande frågor till pojkar]"Har du fått det? Har du fått det?", då kan jag, eftersom då sitter dem och viftar och då vågar man mer. Man ser ju vilka som blir "fråga mig, fråga mig". Tjejer… bli mer den (illustrerar med kroppsspråket, att bli mer tillbakadragen och tittar ner i bordet). Tittar ner i borden och är tysta och säger inget. Det är som att det är fulare när vi som tjejer får. När unga tjejer får det är det mer som en ful grej. Där handlar det nog om vilket kön du har, och vilken könsroll du har. Det tror jag.

(tystnad)
Intervjuare: Men tror du att asså,…ser du några skillnader att kunna bemöta detta?
Socialpedagog: Nej egentligen inte. För jag vill ju bemöta dem på samma sätt. Sen kanske jag indirekt går försiktigare fram när det är tjejer som har den här nedslagna blicken…
Intervjuare: Det blir ju något annat….
Socialpedagog: Att jag går fram till en kille som "uhäh, fråga mig, fråga mig, ja jag har fått en bild på ett par bröst", man bara "aha, okej, när var det då, berätta mer…". Så berättar han gärna mer. Men jag skulle aldrig inför alla…
Intervjuare: Nä, det blir något annat…
Socialpedagog: Ja, det blir något annat. Jag har jättesvårt att förklara varför, men det gör det. (Intervju, Almskolan)

I ovanstående diskuterar socialpedagogen sitt eget bemötande av flickor respektive pojkar i samtal när det gäller att ofrivilligt mottaga nakenbilder. I citatet beskriver socialpedagogen inledningsvis att könsnormer innebär att pojkar inte ses som negativt påverkade av att mottaga nakenbilder i den utsträckningen flickor blir. Socialpedagogen säger dock att det i själva verket inte finns ett behov av olika bemötande av pojkars respektive flickors utsatthet utan att hon ”vill ju bemöta dem på samma sätt”. Flickors utsatthet sätts i relation till pojkars utsatthet, flickor och pojkar görs därmed som motsättningar och som en dikotomi (jfr Fairclough, 1992). Pojkar beskrivs inte bemötas av samma försiktighet som flickor. Enligt Fairclough (2010) kan diskurser bli så pass hegemoniska att diskursen inte längre ifrågasätts. Socialpedagogen säger att det blir skillnad mellan pojkar och flickor men att det är svårt att förklara varför. Denna diskursiva praktik om könsskillnader har på sätt blivit hegemonisk då det blir svårt att beskriva varför denna differentiering görs (jfr Butler, 2006). I diskursen anses flickor mer sårbara sexuellt på nätet medan pojkars utsatthet bedöms inte känsligt. Därmed bemöts pojkars utsatthet inte på samma sätt. I uttalandet framkommer att flickor och pojkar agerar olika. Kön blir en aspekt som gör en differentiering av vem som anses kunna bli utsatt på nätet sexuellt. Att sexuell utsatthet anses förknippas med femininitet kan ha konsekvenser av att pojkars utsatthet inte upptäcks eller anses vara ett problem (jfr Christie, 2001; Nilsson & Lövkrona, 2020). Flickor positioneras sexuellt som sårbara och i motsättning positioneras pojkar inte som sexuellt sårbara.

I materialet framkommer flera exempel där flickor utsatts sexuellt via digitala medier. Det framkommer även att pojkar på ett flertal skolor utsatts sexuellt över nätet. Exempelvis berättar kuratorn på Granskolan att de hade stött på mycket utsatthet i form av grooming av eleverna. Kuratorn beskriver könsskillnader när det gäller utsatthet på följande vis: ”Alltså bara i min erfarenhet, så har det varit lika många tjejer som killar”.

Sammanfattningsvis framställs digitala medier som en arena där konflikter ter sig olika mellan flickor och pojkar. Flickor kan använda digitala medier som arena för att skapa konflikter eller frysa ut andra elever. När det gäller sexuell utsatthet framkommer kön som en dikotomi och flickor positioneras sexuellt sårbara på nätet till skillnad från pojkar som inte anses sexuellt sårbara på nätet.

7.2.4 Ett polisiärt ärende

Enligt Christie (2005) konstrueras handlingar som brottsliga först i kontakt med samhälleliga institutioner såsom polisen. I majoriteten av intervjuerna poängterar skolpersonalen att de har en skyldighet att anmäla. I nedanstående citat berättar kurator på Granskolan om anmälningsplikten:

> Kurator: Vi ju skyldiga att polisanmäla om vi får kunskap om att det har skett ett brott. Jamen, till exempel att det är på något sätt ett… Jag vet inte riktigt rubriceringen utav det så. Utan när man har utsatt ett barn för liksom sexuellt innehåll på något sätt, det kan ju påverka barnet både fysiskt och psykiskt. (Intervju, Granskolan)

I citatet framkommer skolans anmälningsplikt när de får kunskap om det skett ett brott. Det talas om anmälningsplikten i relation till sexuell utsatthet i någon form som påverkar barnet fysiskt och psykiskt. I citatet beskrivs det inte närmare vad dessa handlingar innebär mer konkret. I sammanhanget nämns dock ”brottsrubricering”. Därmed framställs det att vissa handlingar som framkommit i förhållande till

skolans verksamhet definieras som brottsliga, detta genom de ord som kuratorn använder, det vill säga polisanmälan och brottsrubricering (jfr, Christie, 2005: Fairclough, 1992). Forskning visar att polisanmälningar har kommit att bli alltmer förekommande inom skolans praktik (jfr Vainik & Kassman, 2018). På liknande sätt beskrivs kontakt med polis i fokusgruppsintervjun på Almskolan:

> Intervjuare: Vad har ni för erfarenheter av att barn i er skola har utsatts för olika saker på nätet?
> Socialpedagog: De berättade i sexan att det har förekommit…. att de till och med varit, namn, också lärare i 6:an berättade att det skickat på telefonen. Så ligger polisstationen nära här, så de gick direkt till polisstationen. Handling direkt. Från händelse till handling direkt.

I ovanstående citat framkommer att en händelse på skolan gällande bilder som hade skickats identifierades som utsatthet, och som respons gick personal tillsammans med den berörda eleven till polisstationen. Uttalandet att gå till polisstationen kan praktiskt taget tolkas som en polisanmälan. Att gå till polisstationen beskrivs med en hög affirmitiet då handlingen framställs som objektivt det rätta sättet att hantera problemet. I tidigare forskning framförs att skolor anmäler händelser till polisen i högre grad än förr (Vainik & Kassman, 2018). Genom att anmäla till polis framkommer en diskursiv aspekt, att barn utsätts via digitala medier ses som brottsligt i skolpersonalens tal om utsatthet.

Denna diskursiva aspekt framträder även i talet om skolpersonalens arbete i förhållande till elever i den dagliga praktiken. I nedanstående citat berättar en lärare på Krusbärskolan om en händelse som skett på skolan:

> Lärare: Vi har haft det några gånger så att man lägger ut helt en oskyldig person. Alltså, man har ingen kontakt med personen. Det är liksom en bra person, som man kanske hittat i skolkatalogen, eller tagit en bild i korridoren, och sen lägger man ute den bara…och då, får vi till oss det. Då ser man att här finns det ju liksom ingen kontakt. Ja, om vi vet vem som har skapat kontot... det är ju det som är… vi vet ju inte alltid vem som har skapat ett konto.
> Intervjuare: Nä.
> Lärare: Ja, men då går vi ju ut snabbt. Alltså så här vi går tillbaka till det här med polisanmälan och om, hur vi beter oss. Sen kan det väl ta någon timme, sen är den nerstängt igen. Så man vågar liksom inte ha kvar det. (Intervju, Krusbärskolan)

Läraren berättar om att det kan förekomma uthängningar på nätet. När detta händer pratar lärarna med eleverna om polisanmälan. På flera skolor tas denna aspekt upp, att samtala med elever om att skolan kan polisanmäla händelser. Att prata om polisanmälan framställs som en strategi att bemöta utsatthet i skolan. Genom uttalandet att poängtera att gå ”tillbaka” framställs detta inte som första gången som eleverna får till sig informationen. I citatet framkommer även att elever postat bilder på en ”helt oskyldig person” som eleverna som utsätter i själva verket inte har kontakt med. Därmed framställs beteendet hos elever rentutav elakt, och dessa roller går i linje med samhälleliga uppfattningar om utsatthet för brott (jfr Christie, 2001; 2005). Uthängningar definieras även som brottsliga. Enligt Lunneblad et al. (2017) har det juridiska perspektivet kommit att konkurrera med pedagogiska perspektiv i skolan. Polisanmälningar har kommit att bli ett verktyg för att hantera problem i stället för att problem hanteras inom skolans verksamhet.

En aspekt av denna diskursiva praktik framkommer genom att många även uppgav att de använt sig av polisens utbildningsmaterial när de pratar med elever om utsatthet på nätet [17]. I nedanstående utdrag beskriver kuratorn på Björkskolan hur de arbetat med materialet.

> Kurator: Sen på den andra skolan har vi haft… jobbat i femman med det här materialet som polisen har gjort Delbart. Så då visar vi den filmen. Sedan pratar vi efter om lite tips. Där vi bara nöter in det i huvudet på dem att oavsett om det är du själv som tagit kontakt från första början eller om du har skrivit eller skickat någonting, så är det aldrig… aldrig ditt fel. För det är den vuxnes ansvar.

[17] Polisens material när det gäller att förebygga och informera om digital hur bilder och material kan spridas (Polisen, u.å).

> Det har vi inte gjort här ännu, för att det inte finns den organisationen just nu. Men det tänker vi på sikt att vi ska göra här också. Men det blir ju individuellt för vissa lärare har ju det i sig, de älskar ju att jobba med de här frågorna själv på SO:n och så. (Intervju, Björkskolan)

I ovanstående citat beskrivs hur kuratorn visat en video från polisens utbildningsmaterial för klassen och att samtal sedan förts om videon. Att visa polisens material kan tolkas bli ett sätt att arbeta med utsatthet på nätet. Eftersom diskurser drar utifrån de socialt tillgängliga resurserna kan en diskurs på så vis reproduceras (Fairclough, 1992). Polisens material kan tolkas som en resurs som finns till hands i samhället. Inom diskursen legitimeras användandet av polisens material i stället för att välja andra typer av material. Användandet av polisens material kan även tolkas som en aspekt av manifest intertextualitet där polisens diskurs explicit uttrycks genom att poängtera att det är polisens material. Detta förstärker att aspekten av den diskursiva praktiken har anammats till skolans praktik.

Sammantaget framträder en polisiär diskurs i personalens tal om utsatthet på nätet då händelser tolkas som brottsliga. Polisanmälan framkommer som en aspekt av den diskursiva praktiken. Ett flertal skolor beskriver även hur de använder polisens utbildningsmaterial när de talar om utsatthet på nätet.

7.3 Utsatthet som problem i skolan

I materialet framkommer inte en enhetlig bild av hur förekommande utsatthet på nätet är. Tidigare forskning visat att gränsdragningar i skolan gällande vad som anses vara kränkande behandling eller inte påverkas av omständigheter runt händelser inte (Horton et al., 2022). I materialet framkommer det att förekomsten av utsatthet på nätet varierar på de olika skolorna. På Fläderskolan berättar kuratorerna om att det var sällan internet inte var en del i de konflikter som skolan hanterade:

> Intervjuare: Vad tänker ni om det här med utsatthet på nätet, är det något som ni har stött på mycket?
> Ett flertal: [Ja]
> Kurator 1: Skulle nästan säga att utsatthet… det är ju väldigt sällan vi har eller jag utreder konflikter där nätet inte är inblandat alls.
> Kurator 3: Håller med. /.../
> Intervjuare: Vad brukar det handla om då ungefär?
> Kurator 3: Det handlar både om elever emellan. Men det kan också hamna i att andra, vuxna tar kontakt med dem och utger sig för att vara någon annan. Alltså det här lite sexuellt… när de kommer upp i åldrarna som de inte riktigt kan värja sig ifrån. Annars är det ju som elever emellan det blir att saker händer. (Fokusgruppsintervju, Fläderskolan)

Utifrån ovanstående citat visas att utsatthet på nätet framställs som ett vanligt förekommande problem på skolan då internet oftast var en del i de problem som skolan hanterade. Sedan diskuteras hur olika former som utsatthet kan ta sig i uttryck, både händelser mellan elever eller att vuxna kontaktar elever på skolan. I andra delar av materialet framkommer att på vissa skolor anses inte utsatthet på nätet vara ett problem på skolan. Nedanstående citat är från Plommonskolan där utsatthet på nätet inte diskuteras:

> Skolsköterskan: Men sen så klart det här med utsatthet och så... man tänker ju och reflekterar mycket kring vad är det de tittar på. Det är ofta Youtube som de tittar på och där kan det ju dyka upp vad som helst egentligen. Jag menar vad har de egentligen sett? Man kan ju begränsa sådana saker själv och gå in. Men jag tänker att många gånger så ser nog barn sådant som de inte ska se tänker jag, och det är ju en utsatthet i sig. Men som sagt, vi här på skolan vi har inte.... Jag har inte hört någon elev som har sagt att ”jag har sett det här”. Men just det här med att de skriver i alla fall kommentarer till varandra, det har jag ju hört, men inte mycket. Det kan jag inte säga.
> Intervjuare: Inte ett område som har blivit ett problem här?
> Skolsköterskan: Nej, inte som att det har blivit ett stort problem i vardagen.

I det ovanstående uttalandet beskriver skolsköterskan att det har förekommit att elever kommenterat varandras inlägg men att detta inte är ett vanligt förekommande problem. Liknande situation beskriver kuratorn på Päronskolan vid frågan om sexuell utsatthet förekommer bland elever på skolan:

> Kuratorn: Jag vet inte hur mycket sådant som sker.
> Intervjuare: Men inget har kommit till din kännedom liksom?
> Kuratorn: Nej, inte bland de yngre eleverna, men jag är helt övertygad om att det sker hela tiden. (Intervju, Päronskolan)

Kuratorn berättar att det inte hade kommit till personalens kännedom om att de yngre eleverna på skolan skulle ha utsatts sexuellt över nätet. Kuratorn poängterade att hen är övertygad om att detta sker hela tiden, vilket skulle kunna antyda att problemet i själva verket sker i stor utsträckning. Förvånande nog beskrevs ändå olika händelser som skulle kunna tolkas som utsatthet via digitala medier på skolor där utsatthet inte ansågs ske. I nedanstående citat från Björkskolan berättar kuratorn om en händelse från föregående vecka:

> Kuratorn: Jag tänkte på det senaste förra veckan. För då uppdagades det fanns ett konto då. Sådant expose-konto. Där man lagt ut och skrivit då om framför allt två elever, och beskrivit dem som mobbare, som typ kär i dem fast blivit dissad, eller rejected (avisad svensk översättning), ja, men taskiga grejer liksom. (Intervju, Björkskolan)

I ovanstående citat berättar kuratorn att det framkommit att det fanns ett konto där det skrivits om två elever på skolan på ett negativt sätt. På flera skolor framkommer liknande berättelser om händelser som skett på nätet där elever varit inblandade. Exempelvis berättar kuratorn på Päronskolan att fall av någon typ av grooming hade skett på skolan:

> Kuratorn: Det är ju också en [aspekt] att man måste prata om att det som läggs ut på nätet, det finns kvar på nätet.
> Intervjuare: Tror du att barnen liksom inte är medvetna om det?
> Kuratorn: Ja! Och det kan kännas... saker och ting kan ju kännas bra för stunden. Om du är tillsammans med någon kanske du tycker att vissa bilder kan vi skicka till varandra. Men sen när det är slut och den ena är jättearg, vad gör de med bilderna då?
> Intervjuare: Mm
> Kurator: Men vi hade något fall när det var grooming mer eller mindre, att någon hade blivit kontaktad av någon annan på något... och det var… det är inte mitt ärende utan det är bland de äldre, men den eleven hade varit väldigt snabb och sagt till väldigt fort. (Intervju, Päronskolan)

I ovanstående citat beskrivs att på skolan hade det förekommit något som mer eller mindre kunde definieras som grooming. Det kan tolkas som att på flera skolor ansågs inte dessa typer av händelser nödvändigtvis som problem på nätet. Gemensamt för dessa skolor där elever inte ansågs ha utsatts på nätet eller bekymmer framkommit, var att uttalandena gjordes av personal på mellanstadiet. På andra skolor kunde dock personal på mellanstadiet uppge att utsatthet eller bekymmer på nätet hade inträffat. Det innebär därmed inte att utsatthet på nätet är ett problem enbart för elever på högstadiet, utan även förekommer bland lägre årskurser. I tidigare forskning framkommer likaså att elever i mellanstadieålder utsatts på nätet (jfr Fredrick et al., 2023; Hellfeldt et al., 2020; Joleby, Landström, et al., 2020; Repo et al., 2022).

När det gällde de skolor där skolpersonal uppger att eleverna varit utsatta framkommer skildringar om händelser där polis eller rättsväsende varit involverade i samtliga intervjuer. På frågan om utsatthet hade förekommit på skolan svarade en lärare på Lönnskolan följande:

> Lärare 1: Jag hade ju några… en gång hade jag en elev i en klass som kompisarna gjorde en låt som de la ut som var med fruktansvärt förnedrande mot en elev. Så att den blev ju då rättegångar och ett jättestort skadestånd blev det utav det. Så att jag menar vi har varit med om lite allt möjligt. Det var när jag fick en ny klass. Då var det i början av när de höll på att lära känna varandra och så. Så var det ju en kille som ville ha kontakt med en annan elev och då så gjorde han någon rolig grej som man skickade på nätet med innehållande antisemitiskt material. (Intervju, Lönnskolan)

I ovanstående citat beskrivs en händelse som inträffat på skolan där en elev kränkts på nätet genom att andra elever gjort en låt. Läraren berättar att händelserna ledde till rättegång samt skadestånd. Skadeståndet poängteras med hög affirmitet då det uttrycks ha varit ”jättestort” (jfr Fairclough, 1992). Sedan följt med ” vi har varit med om lite allt möjligt” kan det antas att händelsen var något utöver det vanliga. Likväl berättar många andra om olika händelser som hade lett till åtal eller där polis varit inblandad. När det gäller utsatthet på nätet framträder den polisiära diskursen som utgör den avgörande meningsbärande kommunikativa händelsen för att tolka utsatthet på nätet i skolans praktik (jfr Fairclough, 1992).

En central aspekt inom den polisiära diskursen[18] är talet om skyldigheten att polisanmäla. Under intervjuerna framkommer dock att en övervägande majoritet av personalen inte har gjort en anmälan om något nätrelaterat i sin profession. I nedanstående citat förklarar en lärare på Krusbärskolan skolans förhållningssätt gällande polisanmälningar:

> Lärare: Sen tror jag inte att vi här på skolan har gjort några polisanmälningar… Ja, nej, inte för näthat. För då har vi nog sagt till vårdnadshavare att göra en polisanmälan själv. Vi kan bistå med det som vi har, om polisen liksom efterfrågar det sen. Vi kan inte… annars skulle vi polisanmäla…
> Intervjuare: Ja, väldigt mycket liksom?
> Lärare: Hur mycket grejer som helst. Alltså någonstans så måste man dra ett streck liksom. Så är det bättre om du känner ditt barn kränkt gör en polisanmälan hemifrån. Vi kan få information och vi kommer stötta utifrån skolans situation. Men vi kan inte gräva… alltså fejkkonton...Vi kan ju inte hålla på att gräva och hitta. Då får man göra polisanmälan… Så får ju dem… Och så lägga ner. För det blir ju också det…och det kan ju kanske skolan göra för att skydda sig. Alltså man gör en polisanmälan fast å andra sidan vet man hur polisen kommer att göra. De kommer att lägga ner ärendet rätt så fort för det är svårt att bevisa. Det är inte så prioriterat av polisen heller…Alltså beroende på vad det är för slags kränkning liksom, i det hela.
> Intervjuare: Men, vilka kränkningar tror du liksom polisen prioriterar?
> Lärare: Inga… haha...ja jo sexuella. (Intervju, Krusbärskolan)

I ovanstående uttalande beskriver läraren att de sällan gör anmälningar. I själva verket hänvisas föräldrar att göra polisanmälningar. Orsaken till att skolan inte anmäler enligt läraren är att då skulle skolan få anmäla “hur mycket som helst”. Tidigare forskning visar att polisanmälningar från skolor ökar (Vainik & Kassman, 2018). Att juridik får en större betydelse inom skolan framkommer även i förhållande till utsatthet på nätet. I citatet framkommer anmälningar som en formalitet genom uttalandet att skolan gör anmälningar för att skydda sig. Det görs inte för barnet eller den ungas skull. En orsak till att anmälningar blir en formalitet kan tolkas vara att anmälningarna inte anses resultera i något. Detta eftersom läraren vid frågan vilka anmälningar polisen prioriterar initialt svarade ” Inga” och skrattade. I den sociala praktiken kan diskurser transformeras och blandas ihop med andra diskurser och få nya former genom intertextualitet vilket innebär att en diskurs flyttas från ett område till ett annat (Fairclough, 1992). I skolans verksamhet har den polisiära diskursen fått utrymme genom att utsatthet på nätet även definieras som brottsligt (jfr Christie, 2005) Som konsekvent framställs anmälningsplikten som ett viktigt verktyg i den polisiära diskursen. Samtidigt kan det tolkas bli paradoxalt att i princip ingen hade gjort en anmälan. I citatet visas att föräldrar hänvisades till att vara de som ska göra en anmälan. Andra skolor resonerar på liknande vis att föräldrar ska vara de som står för anmälan. I skolans tal om utsatthet på nätet framkom ofta aspekten av föräldraansvar. I nedanstående intervju ställs frågan vad läraren ser för behov när det gäller andra aktörers förhållande till utsatthet på nätet.

> Lärare: Ja... Nej, men föräldrar behöver ju steppa upp, verkligen. Det tycker jag verkligen! Man kan inte se det att allt är skolans ansvar eller alltid samhällets ansvar utan man behöver vara insatt som förälder. Man måste förstå att det är ett jobb att vara förälder alltså. (Intervju, Tallskolan)

I ovanstående utdrag beskriver läraren att föräldrar behöver ta ett större ansvar och att problemet inte kan förskjutas på skolan eller samhället. Att föräldrar hänvisas till att anmäla visar på att utsatthet som

[18] Denna diskursiva praktik analyseras närmare i avsnitt *7.2.4. Ett polisiärt ärende.*

problem tolkas i själva verket som ett problem för familjerna (jfr Loseke, 2003). Genom uppbyggnaden av strukturen i uttalandet att föräldrar behöver ta ansvar samt inte förskjuta ansvaret till skolan alternativt samhället, förstärks bilden av att utsatthet är ett problem för familjer att hantera (jfr Fairclough, 1992). I nedanstående citat från Fläderskolan beskrivs hur föräldrar behöver bli medvetna om problemen samt få mer kunskap:

> Kurator 3: Det är ju att informera, och även att få föräldrarna medvetna. Det är ju också det, prata om det på föräldramöten, när man har andra… i alla sammanhang kan man träffa föräldrar och…
> Kurator 1: Jag tycker inte bara det är skolan heller…
> Kurator 3: Försäkringskassan, mödravården, jag tänker att man ska börja tidigt att prata med föräldrar om nätet.
> Kurator 1: Ja precis, sådana här föräldrakurser. (Fokusgruppsintervju, Fläderskolan)

Utifrån ovanstående citat visas att skolan anser att föräldrar behöver bli medvetna och informeras om problematiken. På liknande vis berättar personal det på andra skolor om föräldramöten som ett verktyg för att höja medvetenheten om nätanvändning bland unga. I citatet poängteras även att andra aktörer bör arbeta med utbildning till vårdnadshavare. På flera skolor förespråkas olika insatser för att rusta föräldrar att möta problemen på nätet. Detta skulle kunna vara ett sätt för samhället att erbjuda stöd till föräldrar. Att föräldrar ska erbjudas stöd att hantera problemen kan förstås utifrån institutionaliseringen av familjen (jfr Rose, 1999). Problem med utsatthet på nätet kan även konstrueras som ett behov av hjälp från experter där föräldrarna får stöd att hjälpa sina barn. Genom interventionerna framställs problemen på nätet i själva verket vara en fråga om bristande uppfostran (jfr Bacchi, 2009).

Skolpersonal kunde även behöva hantera problemet om det uppdagades i skolan. I nedanstående beskrivs en händelse då sexuella bilder spridits på skolan. I citatet beskrivs hur skolpersonalen på Cederskolan hanterade en situation:

> Intervjuare: Men när det var några år sedan, när det var mer förekommande… eller var flera fall, Hur hanterade ni det då?
> Kurator: snabbt (skratt).
> Rektorn: Ja (skratt).
> Kuratorn: Det gick fort. Vi hängde knappt med. Så fort vi fick reda på det så plockade vi in alla... eller vid ett tillfälle kommer jag ihåg framför allt. För det var det första… Tror jag, kanske. Det första större liksom, plockade in alla de killarna som hade bilder på en tjej. För det hade spridits i klassen på bara några timmar. Plockade in alla dem. Så hade vi först individuella samtal med alla, och så där i varje samtal gick vi in på mobilen och de visade att de tog bort bilden. Och samtal med henne hade jag då. Där vi pratade typ… telefon-vett, bild-vett, eller vad händer "om du skickar det här, du har ingen aning om vilka som ser den”... men också hantera hur utsatt hon var då. Sen såklart prata med föräldrar ”det här har varit i klassen."... Med hennes föräldrar, och de tror jag också att de började ha... eller jag kommer inte ihåg vad de exakt gjorde, men de började ha lite mer koll. De började prata mycket hemma kring telefon, och bilder eller… jag vet att mamman gjorde någon liknelse. Det gjorde hon några gånger när hon pratade om… jag vet inte, men hon skulle i alla fall liksom demonstrera hemma vad som kan hända med bilderna " eller hur vet du att det som du skickar inte hamnar där eller hur vet du att". Så det var kreativt…
> Rektor: Klokt…
> Kurator: Ja, verkligen. (Parintervju, Cederskolan)

I citatet berättar skolpersonalen om en händelse som skett mellan elever på skolan, där bilder av en flicka spridits på skolan av ett antal pojkar. Skolan vidtog åtgärder genom att ha samtal enskilt med samtliga och se till att bilderna togs bort. Kuratorn hade samtal med flickan gällande problemet med att skicka bilder. Sedan kontaktade skolan flickans föräldrar som tog vid i arbetet att prata med flickan gällande att skicka bilder. Föräldrarnas, särskilt mammans, agerande där de lär flickan om riskerna gällande spridning av bilder, det beskrivs som ”kreativt”. Rektorn instämmer i uttalandet med ”klokt”. I uttalandet framkommer ett riskperspektiv, där att skicka sexuella eller avklädda bilder anses riskfyllt

och behöver förhindras genom att flickan ska komma till insikt om problemet med detta. Ett adekvat föräldraskap framställs som att göra den unge, det vill säga offret, medvetet om riskerna. Det är anmärkningsvärt hur mycket utrymme i uttalandet som beskriver hur flickan skulle förstå problemet med hennes beteende. Till skillnad från det skildras inte att samtal fördes med pojkarna gällande ett icke önskvärt beteende. Tidigare forskning visar ett fokus där offer ska läras att inte sätta sig i risker (jfr Joleby et alt., 2020. Uttalandet blir ett exempel på hur sexuella trakasserier och sexuella kränkningar ofta diskursivt konstrueras som isolerade händelser och inte utifrån en social kontext (jfr Horton et al., 2022). I citatet beskrivs händelsen som en isolerad händelse då den enskilda flickan behövde lära sig "bild-vett" och inte som att skolan eventuellt skulle behöva arbeta med exempelvis sociala strukturer gällande sexuella trakasserier eller annan kränkande behandling (jfr Rawlings, 2017). En kurator på Fläderskolan talar om skolans ansvar och föräldrarnas ansvar i förhållande till att hantera kränkningar:

> Kurator 4: Visst är det skolan som ska ta också ett tillsynsansvar men egentligen är det föräldrarna också. Man ber föräldrarna ibland att göra anmälan, kontakta polisen i vissa fall. Vi i skolan… återkopplar till skolan…går i till sig, kränkningsanmälan, men det är inte mycket mer vi kan göra. Jag känner att vi förmedlar information till eleverna kring hur det är man skall bete sig på nätet, men sen, det som sker hemma, då måste vi ha föräldrarna med oss. (Intervju, Fläderskolan)

I ovanstående beskriver kuratorn på hur föräldrarna ombeds göra en polisanmälan och att skolan kan göra en kränkningsanmälan. Kuratorn poängterar "det är inte mycket mer vi kan göra". Utifrån tidigare forskning kan kränkningsanmälan göras som en formalitet och inte som det verktyg som det var tänkt att vara (Horton et al., 2023). Kuratorn säger att de förmedlar information till eleverna gällande beteende. Ett flertal skolor beskriver dock att det även är förekommande att de arbetar med värdegrund för att förebygga problemet på olika vis. Likväl som i det föregående exemplet framkommer problembeskrivning av att ungas beteende som orsaken till utsatthet på nätet är beteendemässiga problem. Att det blir ett problem för föräldrar att hantera sina barn och inte till grund i exempelvis bredare strukturer i skolan gällande utsatthet, trakasserier eller andra kränkningar. På så vis ramas händelsen in som ett individuellt problem för unga och inte ett socialt problem för skolan eller samhället.

Sammantaget framställs digital utsatthet som ett problem genom den polisiära diskursen. På skolorna där polisiära händelser inte hade hänt upplevdes inte digital utsatthet som ett problem på skolan. En central del som framträder är anmälningsplikten, men trots detta är anmälningsplikten inte en social praktik utan en språklig. Språkligt framställs polisanmälan som ett sätt som gränsdragningar görs mellan skolan och föräldrars ansvar. Genom att föräldrar förväntas anmäla blir utsatthet på nätet i själva verket inte en fråga för skolan utan för föräldrar. Föräldrar förespråkas bli mer medvetna om problemen och ha ansvaret för att lära sina barn om korrekt beteende på nätet. Unga anses behöva lära sig att hantera riskerna genom att agera korrekt på nätet.

8. Diskussion

I detta avsnitt diskuteras först resultatet under rubrikerna *Resultatdiskussion* (8.1). Sedan presenteras *metodologiska begränsningar* (8.2). Avsnittet avslutas med *Slutsatser och vidare forskning* (8.3).

8.1 Resultatdiskussion

Skolan som en institutionell kontext har blivit en mer mångfacetterad miljö i och med att skolans professionella yrkesgrupper behöver förhålla sig till förändrade krav av evidensbaserade metoder, ökad dokumentation och förändrade villkor i samhället (Horton et al., 2023; Lunneblad et al., 2017). Ett sätt som samhälleliga villkor i skolan har förändrats är att digitala medier skapar andra möjligheter till kommunikation bortom skolans arena vilket kan komma att omförhandla sociala relationer även i skolan (jfr Lindgren, 2017). Skolpersonal behöver förhålla sig till formella ramar och en daglig praktik som kan förstås som ett spänningsfält som skapas diskursivt (jfr Lipsky, 2010; Fairclough, 2010). Denna studie tar utgångspunkt i hur skolan diskursivt tolkar utsatthet på nätet som ett problem. Då skolan är en viktig samhällsbärande institution kan skolans förhållningssätt och respons till utsatthet på nätet få samhälleliga effekter, eftersom skolan är en normerande praktik som ska förbereda barn och unga till att bli goda samhällsmedborgare (Berg, 2003). I skolan kan elever positioneras diskursivt som subjekt som kan vara antingen utsatta eller inte (jfr Foucault, 2010). Likväl som det diskursivt skapas kategorier om utsatta positioner skapas det diskursivt föreställningar om vad som är ett problem för samhället att lösa och vad samhället inte har ett ansvar för (jfr Loseke, 2003).

8.1.1 Utsatthet på nätet som brottsutsatthet

Resultatet visar på att skolan ofta kategoriserar utsatthet på nätet genom en polisiär diskurs. Berättelserna om dessa polisiära händelser blir diskursivt meningsbärande händelser genom vilka utsatthet tolkas och definieras. Denna diskurs framkommer inte enbart i skolans tal om digital utsatthet utan den framkommer exempelvis även i media (Wolak et al., 2008). I media skildras situationer där polisen kunnat identifiera utsatthet på nätet som tagit form av grova sexuella övergrepp på maktlösa och oskyldiga barn, av vuxna som på fruktansvärda sätt manipulerat och lurat barn till sexuella handlingar (Meyer, 2007; 2010). Eftersom barns och ungas symboliska värde kan komma att hotas när det handlar om utsatthet för grövre brott kan det komma att skapas ett stort samhälleligt engagemang när det gäller frågor angående att hantera utsatthet i grövre former (Jenks, 2005). Grooming som fenomen har exempelvis fått ett stort samhälleligt genomslag och ses som något samhället till varje pris behöver förhindra och förebygga (Jonsson & Svedin, 2017). Detta förekommer även i skolans tal där det beskrivs som ett allvarligt brott som bör bekämpas. Den polisiära diskursen och diskursen om risk kan därför förstås i relation till varandra och fenomenet kan få ett stort genomslag i samhället utifrån dessa diskurser. Diskursen om risk kan därför förstärka diskursen gällande brott och polisiärt arbete på ett sätt som skapar samhälleligt engagemang. I materialet framkommer att skolpersonalen talar om polisanmälan som ett viktigt verktyg i deras arbete när barn blivit utsatta. De juridiska kraven och dokumentationsskyldigheten har blivit en mer framträdande del i skolans arbete (Horton et al., 2022; 2023; Vainik & Kassman, 2018). Anmälningsplikten kan anses ingå i detta. Denna studie visar att den juridiska diskursen och tal om polisanmälningar är en del av skolans verksamhet och diskursen om utsatthet på nätet. Dock är det anmärkningsvärt att resultatet visar att få hade gjort en polisanmälan utifrån sin yrkesroll eller att skolan hade gjort en anmälan när det gällde problem på nätet, trots att denna skyldighet ofta poängterades. Polisanmälan var mer av en meningsbärande social resurs i talet om utsatthet på nätet vilket stärker den polisiära diskursen i skolans praktik (jfr Fairclough, 1992). I själva verket var inte polisanmälningar en del i skolans vardag. Genom att utsatthet på nätet definieras utifrån den polisiära diskursen kan utsatthet på nätet i själva verket tolkas som brottsutsatthet.

Att utsatthet på nätet tolkas som brottsutsatthet innebär även att barn och unga positioneras därefter (Christie, 2001). Detta kan handla om förväntningar på vad brottsutsatthet innebär såsom att den unge förväntas uppvisa ett beteende som karaktäriseras av maktlöshet och sorg (jfr Andersson & Källström Cater, 2014). Offerrollen kan komma att ifrågasättas om den unge exempelvis uppvisar ett aggressivt

beteende. Dessa förväntningar framkommer bland annat i empirin då utsatthet på nätet i form av konflikter och bråk mellan elever inte nödvändigtvis ses som utsatthet. Liknande resultat har framkommit i tidigare forskning som fann att när det gäller kränkande händelser är den utsattes egna beteende avgörande för huruvida en händelse kategoriseras som mobbning eller inte (Horton et al., 2022). Så kallade ”aggressiva offer” positioneras diskursivt därför inte nödvändigtvis som sårbara. De barn och unga som inte passar in i den förväntade bilden av brottsoffer kan komma att förbises av samhället och riskerar att inte erbjudas stöd. Det sker trots att forskning visar att barns och ungas uttryck när det gäller att vara utsatt för våld eller annan kränkande behandling inte sällan tar sig uttryck av att den unge själv utvecklar ett aggressivt och utåtagerande beteende som resultat av utsattheten (Andersson & Källström Cater, 2014).

När det gäller offer och förövare förstås dessa ofta utifrån en dikotomi. Det vill säga att ju värre förövaren framstår desto mer sårbart anses offret vara (Christie, 2001). När det gäller bråk och konflikter på nätet mellan elever framkommer inte en lika tydlig maktobalans mellan den som utsätts och den som utsätter (Horton et al., 2022). Därmed kan utsatthet i form av brottsutsatthet på nätet komma att konstrueras som ett samhälleligt problem, och i ljuset av detta kan mer vardagliga former av utsatthet komma att förbises såsom konflikter på nätet, digitala hot samt digitala sexuella trakasserier. På så vis kan samhälleliga diskurser där barns och ungas utsatthet i hög grad tolereras av samhället reproduceras (jfr Hindberg, 2004; Saltmarsh, 2012). I materialet framkommer att föräldrar hänvisas till att själva göra polisanmälan. Utifrån skolans diskursiva ramverk tolkas anmälan inte i själva verket vara en arbetsuppgift för skolpersonal (jfr Fairclough, 2003). Institutionellt anses det att problem på nätet inte ingår i skolans jurisdiktion (jfr Lipsky, 1980). I materialet framkommer det att skolpersonalen anser att om skolan skulle lägga sig i det som sker på nätet skulle skolan behöva anmäla en väldigt stor mängd olika händelser. Detta illustreras exempelvis när en lärare beskriver varför skolan inte anmäler nätrelaterade händelser ”Alltså någonstans så måste man dra ett streck liksom. Så är det bättre om du känner ditt barn kränkt gör en polisanmälan hemifrån” (lärare, Krusbärskolan). Läraren berättar att de behöver sätta en gräns för var de anmäler och inte. I praktiken blir gränsen satt så att inga anmälningar görs när det gäller att anmäla nätrelaterad utsatthet. Resultatet visar på att utsatthet på nätet inte blir ett socialt problem för skolan eller samhället att hantera eller åtgärda, utan som ett problem för familjer och unga att hantera på egen hand.

8.1.2 Styrande praktiker av familjer och unga

I materialet berättas det främst om två slags lösningar för att minska utsatthet på nätet. Det första handlar om att föräldrar ska göras medvetna om problemen, genom exempelvis utbildningar. Den andra lösningen handlar om att unga själva skulle lära sig ett gott beteende på nätet, både vad som var gott bemötande av andra klasskamrater samt hur risker skulle undvikas. Forskning visar på att ett gott stöd hemifrån kan minska risker för att utsättas på nätet (jfr Hellfeldt et al., 2020; Jonsson et al., 2019; Kyrrestad et al., 2023; Sorbring, 2012). Forskning visar även på att barn som utsatts för andra missförhållanden i form av exempelvis våld i hemmet, sexuell utsatthet eller försummelse även har en högre risk att utsättas på nätet (Jonsson & Svedin, 2017). Historiskt under 1900-talet ansågs elevers beteendemässiga problem bero på bristande hemmiljöer (Palmblad & Petersson, 2003). Åtgärder som vidtogs då var att sociala insatser riktades mot familjer och unga, för att motverka beteendemässiga problem. Detta ökade även förstatligandet av familjer och barns välmående som en angelägenhet för samhället (jfr Rose, 1999). I likhet med problemdefinitionerna av ungas beteende som användes under 1900-talet framkommer liknande resonemang i empirin om utsatthet på nätet som ett beteendemässigt problem. Hur lösningar konstrueras har även betydelse för hur problem definieras (Bacchi, 2016). I materialet framkommer att många anser att sårbara positioner kan undvikas genom att barn och unga lär sig vad som är ett adekvat beteende på nätet. Utsatthet på nätet framställs i materialet som problem för föräldrar att hantera genom att de har uppsyn över vad barn och unga gör på nätet. Detta kan förstås som en form av governmentality, där familjer och unga ska lära sig önskade beteendemönster genom samhälleliga interventioner (Rose, 1999).

I materialet framkommer att på ett flertal skolor används talet om polisanmälningar som sätt att minska konflikter och uthängningar elever sinsemellan. Christie (2005) beskriver att handlingar definieras som avvikande först i kontakt med samhälleliga institutioner och dess korrigerande praktiker. Att prata om utsatthet på nätet som brottsutsatthet blir även ett verktyg för att unga ska påminnas om att hantera sina egna impulser och sitt handlande för att undvika riskerna på nätet. Polisens definition blir normerande styrningspraktiker, vilket framkommer i materialet genom att polisens material visades på många skolor med syftet att förhindra utsatthet. Det som blir normerande som adekvat beteende sätts i förhållande till brott och utsatthet genom material från staten (jfr Foucault, 2010). Unga ska därmed lära sig själva att hantera utsatthet genom att undvika sårbara positioner. Flickor ansågs särskilt sårbara och behövde göras medvetna om exempelvis risker med att skicka nakenbilder på nätet. Det här var något som skolan kunde arbeta med att medvetandegöra likväl som föräldrarna uppmuntrades till att på liknande vis prata med sina barn om risker på nätet. Detta illustrerar hur olika maktpraktiker reproduceras i skolan gällande utsatthet likväl som andra samhälleliga hierarkier gällande kön och sexualitet.

8.2 Metodologiska begränsningar

Denna studie undersöker hur utsatthet på nätet beskrivs och tolkas i skolans institutionella kontext. Studien avser att undersöka skolpersonalens tal på 14 skolor runt om i Sverige. Skolan som samhällelig institution valdes som ett exempel på en samhällelig kontext. Resultatet är dock begränsat till skolans kontext och inga anspråk görs på att generalisera till andra samhälleliga institutioner eller kontexter. Om andra verksamheter eller samhälleliga institutioner hade valts hade resultatet kommit att se annorlunda ut.

Likväl som i skolpersonalens tal om utsatthet på nätet konstrueras även utsatthet på nätet diskursivt genom forskning och däribland denna uppsats. Genom att framställa problem på särskilda sätt kan det innebära att vissa aspekter av fenomen premieras och andra kan komma att osynliggöras (Loseke, 2003). Denna studie avser inte att förminska ungas levda erfarenheter eller ta i anspråk att fånga alla aspekter av skolpersonals erfarenheter av att bemöta problemet. Studiens syfte är att undersöka hur framträdande diskurser formar talet om utsatthet på nätet. Därmed studeras inte ungas faktiska utsatthet på nätet utan hur ungas utsatthet förstås som fenomen och tillskrivs mening (jfr Fairclough, 2010; Hacking, 1999). Om exempelvis unga själva skulle intervjuats skulle resultatet förmodligen visa på andra diskursiva praktiker. Skolan som samhällelig institution och personalen som möter barn får en viktig roll för eventuellt stöd eftersom skolpersonal omfattar den samhällsinstitution som möter barn och unga som mest (jfr Strander, 2008; Svärd, 2020). Resultatet visar på hur skolpersonal talar om utsatthet och sin praktik gällande utsatthet på nätet i en intervjusituation. I denna studie framkommer inte hur diskursen ser ut i själva verksamheten eller hur utsattheten tar sig uttryck, för detta skulle andra metoder behövt användas.

8.3 Slutsatser och vidare forskning

Resultatet visar att i skolpersonalens tal om utsatthet på nätet framträder fyra diskurser: *digitala medier som en riskfylld plats*, *utsatthet utifrån konflikter och bråk*, *en könad diskurs* samt en *polisiär diskurs*. I skolans praktik framträder den polisiära diskursen som definierande för att identifiera förekomsten av utsatthet. Utsatthet på nätet framställs i själva verket inte som ett socialt problem för skolan utan ett problem för familjer. För att hantera problemet anses föräldrar och barn behöva bli medvetna om riskerna på nätet. Föräldrarna anses behöva utbildas både för att förstå riskerna så de kan ha bättre uppsikt över sina barns aktiviteter på nätet och i hur de ska lära barnen adekvat beteende på nätet. Adekvat beteende på nätet är precis det som de unga anses behöva lära sig. Implikationer för detta kan innebära att de barn och unga som inte har närvarande föräldrar som stöd utsätts på nätet och kan komma att skuldbeläggas för att de inte lyckats hantera riskerna på ett sätt som vuxna bedömer adekvat.

För framtida forskning går det att vidare studera de diskurser som formar talet om utsatthet på nätet. Exempelvis hur diskurser framkommer i föräldrars tal om utsatthet på nätet. Alternativt undersöka skolans diskursiva och social praktik närmare genom etnografiska studier för att komma närmare

skolans faktiska praktik. Vidare skulle skolans kränkningsanmälningar kunna analyseras för att studera hur utsatthet ramas in som problem i skolans verksamhet. Ytterligare kan polisens utbildningsmaterial analyseras utifrån maktperspektiv och strukturella mönster. Mer forskning kan anses behövas för att utforska hur strukturella mönster i form av samhälleliga diskurser skapar social orättvisa genom styrande praktiker av vissa barn i synnerlighet, samt att andra barns utsatthet kan komma att förbises genom legitimerande sociala och diskursiva praktiker.

Referenser

Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Andersson, K., & Källström Cater, Å. (2014). The ontolgy of The child witnessing domestic violence. *Tidskrift för genusvetenskap, 35*(2-3), 83-103.

Bacchi, C. (2016). Problematizations in Health Policy: Questioning How "Problems" Are Constituted in Policies. *SAGE Open, 6*(2), 2158244016653986. doi:10.1177/2158244016653986

Bacchi, C. L. (2009). *Analysing policy : what's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson.

Benjaminsson, C. (2008). Barn och emotionell utsatthet. In J. Brodin (Ed.), *Barn i utsattta livssituationer* (1 ed., pp. 107-132). Malmö: Gleerups.

Berg, G. (2003). *Att förstå skolan : en teori om skolan som institution och skolor som organisationer*. Lund: Studentlitteratur.

Bergenheim, Å. (2005). *Brottet, offret och förövaren : vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*. Stockholm: Carlsson.

Bergenlöv, E. (2009). *Drabbade barn : aga och barnmisshandel i Sverige från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press.

Bergström, G., & Ekström, L. (2018). Tre diskursanalytiska inriktiningar. In K. Boréus & G. Bergström (Eds.), *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (4 ed., pp. 253-301). Lund: Studentlitteratur.

Boréus, K., & Kohl, S. (2018). Innehållsanalys. In K. Boréus & C. Seiler Brylla (Eds.), *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (pp. 49-89). Lund: Studentlitteratur.

Boréus, K., & Seiler Brylla, C. (2018). Kritisk diskursanalys. In K. Boréus & G. Bergström (Eds.), *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (4 ed., pp. 305-351). Lund: Studentlitteratur.

Bruno, L., & Bečević, Z. (2020). Barndom och utsatthet - inledande reflektioner. In L. Bruno & Z. Bečević (Eds.), *Barn & unga i utsatta livssituationer: perspektiv från forskning och praktik.* (1 ed., pp. 9-24). Stockholm: Liber.

Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.

Butler, J. (2006). *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*. New York ;: Routledge.

Campbell, M., Whiteford, C., & Hooijer, J. (2019). Teachers' and parents' understanding of traditional and cyberbullying. *Journal of School Violence, 18*(3), 388-402. doi:10.1080/15388220.2018.1507826

Christie, N. (2001). Det idealiska offret. In M. S. Åkerström, Ingrid (Ed.), *Det motspänstiga offret* (pp. 46-60). Lund: Studentlitteratur.

Christie, N. (2005). *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur och kultur.

Cohen, L. (2018). *Research methods in education* (Eighth edition ed.). London: London : Routledge.

Compton, L., Campbell, M. A., & Mergler, A. (2014). Teacher, parent and student perceptions of the motives of cyberbullies. *Social Psychology of Education : An International Journal, 17*(3), 383-400. doi:https://doi.org/10.1007/s11218-014-9254-x

Cooper, K., Quayle, E., Jonsson, L., & Svedin, C. G. (2016). Adolescents and self-taken sexual images: A review of the literature. *Computers in Human Behavior, 55*, 706-716. doi:https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.10.003

Dahlin Ivanoff, S., & Holmgren, K. (2017). *Fokusgrupper*. Lund: Studentlitteratur.

Daneback, K., & Sorbring, E. (2016). *Socialt arbete och internet : att förstå och hantera sociala problem på nya arenor*. Stockholm: Liber.

Décieux, J. P., Heinen, A., & Willems, H. (2018). Social Media and Its Role in Friendship-driven Interactions among Young People: A Mixed Methods Study. *YOUNG, 27*(1), 18-31. doi:10.1177/1103308818755516

Elias, N. (1978). *The civilizing process Vol. 1 The history of manners*. Oxford: Blackwell.

Enarsson, T. (2016). Näthatets offer - utsatthet och upprättelse. In G. Granström & R. Mannelqvist (Eds.), *Brottsoffer - rättsliga perspektiv* (1 ed., pp. 101-117). Lund: Studentlitteratur.
Engwall, K., & Hultman, L. (2020). Barn och unga med funktionsnedsättnig - social utsatthet och individuellt aktörskap. In L. Bruno & Z. Bečević (Eds.), *Barn & unga i utsatta livssituationer: perspektiv från forskning och praktik.* (1 ed., pp. 175-191). Stockholm: Liber.
Eriksson, L., Nilsson, G., & Svensson, L. A. (2013). *Gemenskaper : socialpedagogiska perspektiv*. Göteborg: Daidalos.
Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse : textual analysis for social research*. New York: Routledge.
Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis : the critical study of language*. Harlow: Longman.
Finkelhor, D. (2008). *Childhood victimization : violence, crime and abuse in the lives of young people*. New York: Oxford University Press.
Fossum, S., Skokauskas, N., Handegård, B. H., Hansen, K. L., & Kyrrestad, H. (2023). The Significance of Traditional Bullying, Cyberbullying, and Mental Health Problems for Middle School Students Feeling Unsafe in the School Environment. *Scandinavian Journal of Educational Research, 67*(2), 281-293. doi:10.1080/00313831.2021.2006305
Foucault, M. (1982). *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York: Pantheon books.
Foucault, M. (2003). *Övervakning och straff : fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
Foucault, M. (2010). *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Lund: Arkiv förlag.
Fredrick, S. S., Coyle, S., & King, J. A. (2023). Middle and high school teachers' perceptions of cyberbullying prevention and digital citizenship. *Psychology in the Schools, 60*(6), 1958-1978. doi:https://doi.org/10.1002/pits.22844
Giddens, A. (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
Gottzén, L. (2013). *Hjältar och monster : samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld*. Retrieved from Stockholm: http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-96932
Gunnarsson, L., & Strid, S. (2021). Varieties of Sugar Dating in Sweden: Content, Compensation, Motivations. *Social Problems, 70*(4), 1044-1062. doi:10.1093/socpro/spab063
Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Malmö: Liber.
Hamilton-Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H., Alves-Costa, F., & Beech, A. (2020). Technology assisted child sexual abuse in the UK: Young people's views on the impact of online sexual abuse *Children and Youth Services Review, 119*, 10. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105451
Hammersley, M. (2014). On the ethics of interviewing for discourse analysis. *Qualitative Research, 14*(5), 529-541.
Hellfeldt, K., López-Romero, L., & Andershed, H. (2020). Cyberbullying and psychological well-being in young adolescence: the potential protective mediation effects of social support from family, friends, and teachers. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(1). doi:10.3390/ijerph17010045
Hellfeldt, K., Thunberg, S., & Moberg Stephenson, M. (2019). Barn och unga som brottsoffer. In B. Johansson & Å. Källström (Eds.), *Barns och ungas utsatthet : våld och kränkningar i barns och ungas relationer* (1 ed., pp. 107-124). Lund: Studentlitteratur.
Hindberg, B. (2004). Barn och ungdomar som brottsoffer. In M. Lindgren, K.-Å. Pettersson, & B. Hägglund (Eds.), *Utsatta och sårbara brottsoffer* (1 ed., pp. 241-261). Stockholm: Jure.
Horton, P., Forsberg, C., & Thornberg, R. (2022). Blurred boundaries and the hierarchization of incidents: Swedish schoolteachers' struggles with distinguishing degrading treatment, harassment, and school bullying. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1-12. doi:10.1080/00313831.2022.2116486

Horton, P., Forsberg, C., & Thornberg, R. (2023). Juridification and judgement calls: Swedish schoolteachers' reflections on dealing with bullying, harassment, and degrading treatment. *Education Inquiry*, 1-14. doi:10.1080/20004508.2023.2170016
Hunehäll Berndtsson, K. (2022). *Digitala sexuella trakasserier i skolan : elevperspektiv på sexting, utsatthet och jämställdhet*. (Doctoral thisis, Gothenborg Studies in Educational Sciences 466). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
James, A., & James, A. L. (2012). *Key concepts in childhood studies*. London: SAGE.
Jarl, M., & Pierre, J. (2018). Decentralisering, styrning och välfärdskonfikter i skolan. In M. Jarl & J. Pierre (Eds.), *Skolan som politisk organisation* (3 ed., pp. 11-25). Malmö: Gleerups.
Jenks, C. (2005). *Childhood*. London: Routledge.
Jernbro, C., & Landberg, Å. (2020). Multiutsatta barn, om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*.
Joelsson, T., & Bruno, L. (2022). Proximal or peripheral: temporality and spatiality in young people's discourses on gender violence in Sweden. *Gender and Education, 34*(2), 167-182. doi:10.1080/09540253.2020.1860199
Johansson, S., Dellgran, P., & Höjer, S. (2015). Inledning. In S. Johansson, P. Dellgran, & S. Höjer (Eds.), *Människobehandlande organisationer: villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete* (1 ed., pp. 21-38). Stockholm: Natur & kultur.
Joleby, M., Landström, S., Lunde, C., & Jonsson, L. S. (2020). Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts. *Psychology, Crime & Law*. doi:http://dx.doi.org/10.1080/1068316X.2020.1781120
Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., & Jonsson, L. S. (2020). "All of Me Is Completely Different": Experiences and Consequences Among Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse. *Frontiers in Psychology, 11*(3432). doi:10.3389/fpsyg.2020.606218
Jonsson, L., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Svedin, C. G. (2019). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study. *Child and adolescent psychiatry and mental health, 13*(1), 1-10.
Jonsson, L., & Svedin, C. G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet* (9789176855324 (ISBN)). Retrieved from Linköping/Stockholm: http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-142394
Karlén, H. (2009). *Barnsexhandel : kommersiell sexuell exploatering av barn*. Stockholm: Jure.
Kohm, S. A. (2019). Claims-making, child saving, and the news media. *Crime, Media, Culture, 16*(1), 115-137. doi:10.1177/1741659019838003
Korkmazer, B., De Ridder, S., & Van Bauwel, S. (2020). Reporting on young people, sexuality, and social media: a discourse theoretical analysis. *Journal of Youth Studies, 23*(3), 323-339. doi:10.1080/13676261.2019.1603365
Kvale, S. (2005). The dominance of dialogical interview research. *Impuls, 1*, 5-13.
Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
Kyrrestad, H., Kaiser, S., & Fossum, S. (2023). Frequency of Bullying and Cyberbullying Victimization and Associated Factors Among Norwegian Adolescents. *International Journal of Bullying Prevention*. doi:10.1007/s42380-023-00182-w
Lalander, P. (2018). *Observationer och etnografi*. I. Ahrne, G., & Svensson, P. (Red.), Handbok i kvalitativa metoder (s.93–113). Liber
Larsson, S. (2005). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik, 25*(1), 16-35. Retrieved from http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-24757
Lindahl, E. (2003). *Brottsförebyggande insatser i utsatta områden : en studie av storstadsarbetet*. Stockholm: Stockholm : Brottsförebyggande rådet BRÅ : Fritze distributör.
Lindenbach, D., Cullen, O., Bhattarai, A., Perry, R., Diaz, R. L., Patten, S. B., & Dimitropoulos, G. (2021). Capacity, confidence and training of Canadian educators and school staff to recognize and respond to sexual abuse and internet exploitation of their students. *Child Abuse & Neglect, 112*, 104898. doi:https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104898
Lindgren, S. (2017). *Digital media & society*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy : dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
Livingstone, S., & Görzig, A. (2014). When adolescents receive sexual messages on the internet: Explaining experiences of risk and harm. *Computers in Human Behavior, 33*, 8-15. doi:https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.12.021
Livingstone, S., & Third, A. (2017). Children and young people's rights in the digital age: An emerging agenda. *New Media & Society, 19*(5), 657-670. doi:10.1177/1461444816686318
Loseke, D. R. (2003). *Thinking about social problems : an introduction to constructionist perspectives*. New York: Aldine de Gruyter.
Lunde, C., & Daneback, K. (2018). Barn, ungdomar och sociala gemenskaper på internet. In T. Johansson & E. Sorbring (Eds.), *Barn- och ungdomsvetenskap : grundläggande perspektiv* (1 ed., pp. 260-272). Stockholm: Liber.
Lunneblad, J., Odenbring, Y., & Johansson, T. (2017). *Brottsoffret i skolan : professionellas berättelser om ungdomars utsatthet*. Göteborg: Daidalos.
Låftman, S. B., Alm, S., Sandahl, J., & Modin, B. (2018). Future orientation among students exposed to school bullying and cyberbullying victimization. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 15*(4). doi:10.3390/ijerph15040605
Macaulay, P. J. R., Betts, L. R., Stiller, J., & Kellezi, B. (2020). 'The more public it is, the more severe it is': teachers' perceptions on the roles of publicity and severity in cyberbullying. *Research Papers in Education, 36*(6), 726-753. doi:10.1080/02671522.2020.1767183
Mandau, M. B. H. (2020). "Snaps", "screenshots", and self-blame: A qualitative study of image-based sexual abuse victimization among adolescent Danish girls. *Journal of Children and Media*, 1-17. doi:10.1080/17482798.2020.1848892
Martin, J. (2016). Child sexual abuse images online: Implications for social work training and practice. *British Journal of Social Work, 46*(2), 372-388. doi:http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcu116
McGlynn, P. C. (2022). Cyberflashing: Consent, Reform and the Criminal Law. *The Journal of Criminal Law, 86*(5), 336-352. doi:10.1177/00220183211073644
Meeuwisse, A., & Swärd, H. (2013). Introduktion: vad är ett socialt problem? In A. Meeuwisse & H. Swärd (Eds.), *Perspektiv på sociala problem* (2 ed., pp. 23-56). Stockholm: Natur & kultur.
Meyer, A. (2007). The Moral Rhetoric of Childhood. *Childhood, 14*(1), 85-104. doi:10.1177/0907568207072532
Meyer, A. (2010). Evil monsters and cunning perverts: Representing and regulating the dangerous paedophile. In M. Deflem (Ed.), *Popular Culture, Crime and Social Control* (Vol. 14, pp. 195-217): Emerald Group Publishing Limited.
Nilsson, G., & Lövkrona, I. (2020). *Våldets kön : kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur AB.
Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda barnen.
Palmblad, E., & Petersson, K. (2003). Skolhäsofostran - om strävandena att styra de ungas hälsouppförande. In M. Börjesson & E. Palmblad (Eds.), *Problembarnets århundrade: normalitet, expertis och visionen om framsteg.* (pp. 173-215). Lund: Studentlitteratur.
Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.
Polisen (u.å). *Utbildningsmaterial för skolan – att ta, ha och dela nakenbilder*. Hämtad 2024-06-06 från https://polisen.se/utsatt-for-brott/polisanmalan/hat-hot-och-vald/nakenbilder/utbildnings-material-skolan-nakenbilder/
Rajaleid, K., Brolin Låftman, S., & Modin, B. (2020). School-Contextual Paths to Student Bullying Behaviour: Teachers Under Time Pressure are Less Likely to Intervene and the Students Know It! *Scandinavian Journal of Educational Research, 64*(5), 629-644. doi:10.1080/00313831.2020.1761446
Rawlings, V. (2017). Kick a Slut in the Head Day. In *Gender Regulation, Violence and Social Hierarchies in School* (pp. 243-261): Springer.
Ray, L. J. (2018). *Violence & society*. Los Angeles, Calif.: SAGE.
Reed, L. A., Ward, L. M., Tolman, R. M., Lippman, J. R., & Seabrook, R. C. (2018). The Association Between Stereotypical Gender and Dating Beliefs and Digital Dating Abuse Perpetration in

Adolescent Dating Relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 0886260518801933. doi:10.1177/0886260518801933
Repo, J., Herkama, S., & Salmivalli, C. (2022). Bullying Interrupted: Victimized Students in Remote Schooling During the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Bullying Prevention, 5*(3), 181-193. doi:10.1007/s42380-022-00146-6
Ringrose, J., Regehr, K., & Whitehead, S. (2021). Teen girls' experiences negotiating the ubiquitous dick pic: Sexual double standards and the normalization of image based sexual harassment. *Sex Roles, 85*(9), 558-576.
Rose, N. (1999). *Governing the soul : the shaping of the private self*. London: Free Association Books.
Saltmarsh, S. (2012). 'The kid most likely': Naming, Brutality and Silence within and beyond School Settings. In *Rethinking School Violence* (pp. 21-37): Springer.
Seymour-Smith, S., & Kloess, J. A. (2021). A discursive analysis of compliance, resistance and escalation to threats in sexually exploitative interactions between offenders and male children. *British Journal of Social Psychology, n/a*(n/a). doi:https://doi.org/10.1111/bjso.12437
SFS. (1962:700). *Brottsbalken*. Stockholm: Justitiedepartementet L5
SFS. (2001:453). *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet
SFS. (2010:800). *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
SFS. (2018:1197). *Lag om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet
Silverman, D. (2020). *Interpreting qualitative data*. Thousand Oaks, CA: SAGE Pub.
Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior, 29*(1), 26-32. doi:https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024
Sorbring, E. (2012). Parents' Concerns About Their Teenage Children's Internet Use. *Journal of Family Issues, 35*(1), 75-96. doi:10.1177/0192513X12467754
Strander, K. (2008). Goda pedagogiska miljöer - fristad och utmaning. In J. Brodin (Ed.), *Barn i utsatta livssituationer* (1 ed., pp. 49-78). Malmö: Gleerups
Svärd, V. (2020). Att uppmärksamma när barn far illa - professionellas ansvar och dilemman. In L. Bruno & Z. Bečević (Eds.), *Barn & unga i utsatta livssituationer: perspektiv från forskning och praktik* (pp. 85-99). Stockholm: Liber.
Svedin, C. G. (2002). Defenitioner och lagstiftning. In C. G. Svedin & L. Banck (Eds.), *Sexuella övergrepp på flickor och pojkar* (1 ed., pp. 55-67). Lund: Studentlitteratur.
Thomsson, H. (2010). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
Thornberg, R. (2020). *Det sociala livet i skolan : socialpsykologiska perspektiv*. Stockholm: Liber.
Unicef Sverige (2018). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Retrieved from https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen
Vainik, A. L., & Kassman, A. (2018). Police-reported school violence among children below the age of criminal responsibility in Sweden – signs of increased sensitivity and segregation? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 19*(1), 61-77. doi:10.1080/14043858.2017.1393875
Vetenskapsrådet. (2002). *Vetenskapsrådets temabok*: Vetenskapsråd.
Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Retrieved from https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf
Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
Winther Jørgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage.
Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Ybarra, M. L. (2008). Online "predators" and their victims: Myths, realities, and implications for prevention and treatment. *American Psychologist, 63*(2), 111-128. doi:http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.63.2.111

Bilagor

Bilaga 1. Information till forskningspersoner

Hej,

Jag heter Anni Aro och jag studerar på masterprogrammet i Barn- och ungdomsvetenskap vid Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande. Under vårterminen 2023 skriver jag min masteruppsats om barns utsatthet på nätet. Jag söker därför deltagare som kan tänka sig att medverka i studien.

Vad är det för ett projekt och varför delta?

Syftet med studien är att undersöka utsatthet på nätet, hur fenomenet uppfattas av skolpersonal, samt vad det kan finnas för sätt som verksamheter kan arbeta med att hantera problemet. Jag planerar att utföra fokusgruppsintervjuer där skolpersonal tillsammans kan diskutera detta. Grupperna kommer bestå av 4–6 deltagare i varje grupp. Detta tillfälle kan även vara ett tillfälle för er som verksamhet att reflektera kring den gemensamma kunskapen som finns.

Jag vänder mig därför till dig som rektor för att höra om det kan finnas intresse i personalgruppen i er verksamhet att medverka i projektet.

Hur går projektet till?

Studien går till genom gruppintervjuer dvs en diskussion mellan deltagarna kring utsatthet på nätet och hur personal ser på fenomenet, samt vilka organisatoriska förhållningssätt och förutsättningar det finns för att förebygga och hantera. Deltagandet är såklart helt frivilligt. Intervjun beräknas ta någonstans mellan en timme till en och en halv timme. Som stöd för mitt minne har jag för avsikt att använda bandspelare vid intervjun. Inspelningen kommer endast att användas för den aktuella studien, och andra än jag kommer inte ha tillgång till den.

Vad händer med mina uppgifter?

Materialet som samlas in kommer förvaras på ett sätt så att obehöriga inte får tillgång till det, samt raderas efter slutförd uppsats. Deltagande är frivilligt och kan när som helst avbrytas, för vilket ingen anledning måste uppges. Alla deltagare anonymiseras genom avidentifiering i transkriberingen och därefter även i uppsatsen. Dina svar och eventuella uppgifter om dig kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. All information behandlas i enlighet med EU:s dataskyddsförordning, GDPR. För mer information om hur Göteborgs universitet hanterar personuppgifter, se gu.se/om-webbplatsen/behandling-av-personuppgifter.

Hur får jag information om resultatet av studien?

Forskningspersonen kan ta del av resultatet från studien kan fås genom delgivning av studien via epost, alternativt muntligt om så önskas.

Kontakt

Anni Aro

E-post: gusaroanj@student.gu.se

Telefon: xxxx xxxx

Kontakt till Handledare:

Kristina Hunehäll Berndtsson, Universitetslektor, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet.

E-post: kristina.hunehall.berndtsson@gu.se

Bilaga 2. Information till forskningspersoner

Jag heter Anni Aro och jag studerar på masterprogrammet i Barn- och ungdomsvetenskap vid Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande. Under vårterminen 2023 skriver jag min masteruppsats om barns utsatthet på nätet. Jag söker därför deltag som kan tänka sig att medverka i studien.

Vad är det för ett projekt och varför delta?

Syftet med studien är att undersöka vad personal har för erfarenheter av att möta elevers utsatthet på nätet, och hur fenomenet förstås av skolpersonal, samt vad det kan finnas för sätt som verksamheter kan arbeta med att hantera problemet. Jag planerar att utföra enskilda intervjuer och fokusgruppsintervjuer med personal som arbetar inom skolans verksamhet. Att inte kunna delta i båda delarna är förutsättning för deltagande.

Hur går projektet till?

Studien går till genom både intervjuer och fokusgruppsintervjuer. Enskilda semistrukturerade intervjuer och gruppintervjuer dvs en diskussion mellan deltagarna kring utsatthet på nätet och hur personal ser på fenomenet, samt vilka organisatoriska förhållningssätt och förutsättningar det finns för att förebygga och hantera. Grupperna kommer bestå av 4–6 deltagare i varje grupp, att föredra är lite olika yrkesgrupper inom skolans värld som på något sätt arbetar med barn. Detta tillfälle kan även vara ett tillfälle för er som verksamhet att reflektera kring den gemensamma kunskapen som finns.

Deltagandet är såklart helt frivilligt. Intervjun beräknas ta ungefär en timme. Som stöd för mitt minne har jag för avsikt att använda bandspelare vid intervjun. Inspelningen kommer endast att användas för den aktuella studien, och andra än jag kommer inte ha tillgång till den. Om möjligt kommer jag gärna till skolan en tid som passar verksamheten, annars kan en nätbaserad intervju även vara möjligt. Intervjun är tänkta att vara en semistrukturerad vilket innebär att det kommer vara några teman som diskuteras under tillfället.

Vad händer med mina uppgifter?

Materialet som samlas in kommer förvaras på ett sätt så att obehöriga inte får tillgång till det, samt raderas efter slutförd uppsats. Deltagande är frivilligt och kan när som helst avbrytas, för vilket ingen anledning måste uppges. Alla deltagare anonymiseras genom avidentifiering i transkriberingen och därefter även i uppsatsen. Dina svar och eventuella uppgifter om dig kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. All information behandlas i enlighet med EU:s dataskyddsförordning, GDPR. För mer information om hur Göteborgs universitet hanterar personuppgifter, se gu.se/om-webbplatsen/behandling-av-personuppgifter.

Vid frågor tveka inte att höra av dig!

Med vänliga hälsningar

Anni Aro

E-post: gusaroanj@student.gu.se ,

Telefon: xxxx xxxx

Kontakt till Handledare:

Kristina Hunehäll Berndtsson, Universitetslektor, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet.

E-post: kristina.hunehall.berndtsson@gu.se

Bilaga 3. Frågeguide

Inledning, - sammanhangsmarkering, information om samtycke etc.

Om verksamheten och personal
Presentationsrunda. Namn, hur länge man jobbat, ålder.
Berätta om er skola, området, elevgrupper, utmärker er skola ….

Utsatthet på nätet
Erfarenheter av barn som stöt på bekymmer på nätet?
Vad har det handlat om? Hur utsätts barn på nätet? Av vem?
Vilka barn? Särskilda riskgrupper?
Hur tänker ni barn och unga kan påverkas av detta? Erfarenheter kring detta? Konsekvenser?

Internet
Utsatthet på nätet i jämförelse med utanför nätet? Kan man göra distinktioner?
Skillnader likheter?
Hur kan man förstå internet som plats för barn och unga? Utmaningar? Möjligheter?

Verksamhetens förutsättningar
Finns det arbetssätt relaterat till detta? Interventioner att förebygga eller upptäcka?
Om det hänt, vad har ni gjort då? Hur har ni upptäckt?
Hur kan man arbeta med problemet? Använda andra typer av metoder eller strategier?
Vem arbetar i sådana fall med detta? Yrkesgrupper i skolan?
Verksamhetens gränser, vad har andra verksamheter för ansvar? Föräldrar för ansvar? Barn och unga själva?
Resurser?
Vad ser ni för framtida behov? Utmaningar? Möjligheter?

I förhållande till andra aktörer? `
Samarbete med föräldrar? Andra aktörer? '
Gränser mellan dessa?

Avslut
Något övrigt ni vill tilläga eller tycker viktigt att lyfta fram i sammanhanget?
Tacka för deltagandet, lite info